

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi eräitä oikeudenkäymiskaaren todistelua ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevia säännöksiä. Lisäksi esityksessä ehdotetaan otettavaksi käyttöön mahdollisuus julistaa asia käsiteltäväksi kiireellisenä.

Esityksen tavoitteena on ensinnäkin parantaa todistelutarkoituksessa kuultavien suojaa oikeudenkäynnissä. Tältä osin ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaareen otettaisiin säännökset siitä, miten ja millä edellytyksillä henkilöä voitaisiin kuulla tuomioistuimen pääkäsittelyssä asianosaisen läsnä olematta. Ehdotuksen mukaan tämä olisi mahdollista esimerkiksi silloin, jos tuomioistuin harkitsisi tämän soveliaaksi ja menettely olisi tarpeen kuultavan tai tämän läheisen henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta.

Todistajan suojaamiseksi ja myös todistelutapahtuman helpottamiseksi ehdotetaan, että tietyin edellytyksin todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voitaisiin kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi. Jos kuultavan kertomuksen uskottavuutta voitaisiin arvioida luotettavasti ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan tai jos kuultava ei esimerkiksi sairauden vuoksi voisi saapua pääkäsittelyyn, kuulusteleminen

voisi tapahtua myös puhelimitse.

Alle 15-vuotiaan lapsen tai henkilön, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt kuulemismenettelystä todistelutarkoituksessa tuomioistuimessa ehdotetaan otettavaksi oikeudenkäymiskaareen tarkemmat säännökset. Lisäksi ehdotetaan, että alle 15-vuotiaan henkilön tai henkilön, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, esitutkinnassa antamaa kuva- ja äänitallennettua kertomusta voitaisiin käyttää tuomioistuimessa todisteena.

Uutena instituutiona oikeudenkäymiskaareen ehdotetaan otettavaksi säännökset niistä edellytyksistä ja siitä menettelystä, jonka avulla asianosainen voisi saada asiansa julistettua käsiteltäväksi kiireellisenä. Tuomioistuin voisi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia julistetaan kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita tuomioistuimessa käsiteltäviä asioita olisi painava syy ottaen huomioon asian erityisen merkityksen asianosaiselle, mahdollisesta viipymisestä aiheutuvan erityisen vahingon tai haitan, asian laadun ja muut kiireelliseksi julistamiselle esitetyt perusteet.

Lisäksi ehdotukseen sisältyvät säännökset ylimääräisestä muutoksenhausta menettämisseuraamusta koskevaan tuomioon sekä rikosasian vastaajan vahingoksi että hänen edukseen.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT	4
1. Johdanto	4
2. Nykytila ja sen arviointi	4
2.1. Todistajan suojele	4
2.1.1. Mitä tarkoitetaan todistajan suojalla	4
2.1.2. Missä asioissa ja milloin todistajien suojelele voidaan tarvita	5
2.1.3. Nykyinen tilanne	5
2.1.4. Nykytilan arviointi	8
2.2. Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa	10
2.2.1. Nykyinen lainsäädäntö	10
2.2.2. Nykytilan arviointi	11
2.3. Oikeussuojakeinot asian viipymistä vastaan	12
2.3.1. Lainsäädäntö ja käytäntö	12
2.3.2. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artikla ja niiden tulkinta oikeuskäytännössä	12
2.3.3. Nykytilan arviointi	13
2.4. Rikoshyötyä koskevan tuomion purkaminen	14
3. Lainsäädäntö eräissä muissa maissa ja eurooppalaiset todistajan asemaa koskevat instrumentit	16
4. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	16
4.1. Tavoitteet	16
4.2. Keskeiset ehdotukset	16
4.2.1. Todistajan suojele	16
4.2.2. Teknisten apuvälineiden hyödyntäminen todistelussa	17
4.2.3. Lapsen kuuleminen	18
4.2.4. Asian kiireelliseksi julistaminen	19
4.2.5. Rikoshyötyä koskevan tuomion purkaminen	19
4.2.6. Muut ehdotukset	20
5. Esityksen vaikutukset	20
5.1. Taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset	20
5.2. Vaikutukset kansalaisiin	21
6. Asian valmistelu	21
7. Muita esityksen vaikuttavia seikkoja	21
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	23
1. Lakiehdotusten perustelut	23
1.1. Oikeudenkäymiskaari	23
17 luku. Todistelusta	23
28 luku. Asian kiireelliseksi julistaminen	33
31 luku. Ylimääräisestä muutoksenhausta	37

1.2. Rikoslaki	42
15 luku. Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan.....	42
2. Voimaantulo	42
3. Säättämisjärjestys	42
LAKIEHDOTUKSET	44
oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	44
rikoslain 15 luvun 1 §:n muuttamisesta.....	47
LIITE	48
RINNAKKAISTEKSTIT	48
oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	48
rikoslain 15 luvun 1 §:n muuttamisesta.....	54

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Oikeudenkäyntimenettelyä on 1990-luvulla uudistettu laajasti sekä riita- että rikosasioiden osalta. Rikosoikeudenkäyntimenettelyä alioikeuksissa koskevat uudistukset toteutettiin laeilla (689—701/1997), jotka tulivat voimaan 1 päivänä lokakuuta 1997. Tässä esityksessä ei ole tarkoitus laajalti puuttua jo toteutettuihin uudistuksiin. Rikosprosessiuudistuksen seuranta on edelleen käynnissä ja oikeusministeriön asettama työryhmä tulee myöhemmässä vaiheessa antamaan ehdotuksensa niiksi mahdollisiksi lainsäädännön tarkistustoimenpiteiksi, joihin katsotaan olevan tarvetta.

Tämä esitys perustuu rikosprosessin tarkistamistyöryhmä osamietintöön, jossa tarkastellaan vain tiettyjä oikeudenkäynnin osaluokkia. Pääpaino on todistelumenettelyyn liittyvien uusien keinojen käyttöönotossa.

Tässä esityksessä ehdotetaan oikeudenkäymiskaareen otettavaksi säännöksiä, joiden tarkoituksena on parantaa todistajien ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien suojaa. Tämä tapahtuisi ensinnäkin siten, että henkilöä voitaisiin kuulla pääkäsittelyssä tietyn edellytyksen asianosaisen läsnä olematta. Lisäksi videokonferenssin käyttämisestä todistajan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön ja asianomistajan kuulemisessa ehdotetaan otettavaksi oikeudenkäymiskaareen nimenomaiset säännökset. Puhelimessa kuulusteleminen tulisi rajoitusti mahdolliseksi.

Alle 15-vuotiaiden lasten tai henkilöiden, joiden henkinen toiminta on häiriintynyt kuulemismenettelystä tuomioistuimesta ehdotetaan otettavaksi oikeudenkäymiskaareen tarkemmat säännökset. Lisäksi esitys sisältää ehdotukset säännöksiksi siitä, miten alle 15-vuotiaan henkilön tai henkilön, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt esitutkinnassa antama kuva- ja äänitallennettua kertomusta voitaisiin käyttää tuomioistuimessa todisteena.

Uutena instituutioon oikeudenkäymiskaareen ehdotetaan otettavaksi säännökset niistä edellytyksistä ja siitä menettelystä, jonka avulla

asianosainen voisi saada asiansa julistettua käsiteltäväksi kiireellisenä. Tuomioistuin voisi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia julistetaan kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita tuomioistuimissa käsiteltäviä asioita olisi painava syy ottaen huomioon asian erityisen merkityksen asianosaiselle, mahdollisesta viipymisestä aiheutuvan erityisen vahingon tai haitan, asian laadun ja muut kiireelliseksi julistamiselle esitetyt perusteet.

Lisäksi ehdotukseen sisältyvät säännökset ylimääräisestä muutoksenhausta menettämisseuraamusta koskevaan tuomioon sekä rikosasian vastaajan vahingoksi että hänen edukseen.

2. Nykytila ja sen arviointi

2.1. Todistajan suojelu

2.1.1. Mitä tarkoitetaan todistajan suojalla

Oikeudenkäynnissä on usein riitaa siitä, mitä todellisuudessa on tapahtunut. Tuomioistuimen tehtävänä on asiassa esitetyn selvityksen perusteella päättää, mitä on pidettävä toteennäytettynä. Todistaja on yksi keskeinen tietolähde oikeudenkäynnissä. Todistajan pitäisi saada kertoa tietonsa vapaasti ja ilman ulkopuolista painostusta tai uhkaa. Todistajan suojalla laajasti ymmärrettynä tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joilla pyritään varmistamaan todistajan mahdollisuudet tähän.

Todistajalla voidaan todistajansuojamielessä tarkoitaa kaikkia henkilöitä, joita kuullaan tai tullaan kuulemaan oikeudenkäynnissä tietolähteenä. Todistajakäsité on suomalaisessa prosessioikeudellisessa lainsäädännössä yleensä rajattu vain niihin henkilöihin, jotka esiintyvät oikeudenkäynnissä nimenomaan todistajan roolissa. Todistaja tässä suppeassa merkityksessä tarkoittaa vain henkilöä, joka on käsiteltävänä olevassa asiassa kokonaan ulkopuolinen ja siis oikeudenkäymiskaareessa (myöhemmin OK) säädettyssä merkityksessä

todistaja (prosessioikeudellinen todistajakäsite). Tämän todistajakäsitteen ulkopuolelle jäävät muun muassa asianosaiset itse — asianomistaja, syytetty, kantaja ja vastaaja — sekä myös esimerkiksi rikoskumppanit. Kuitenkin nämäkin henkilöt ovat samalla tavalla hyvin ratkaisevia tietolähteitä oikeudenkäynnissä. Todistajansuojelua voivat tarvita kaikki oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt.

Todistajaan kohdistuva painostus voi tapahtua myös sitä kautta, että kuultavalle läheisiä henkilöitä uhataan kostotoimilla. Tarvittaessa todistajansuojaa tarkoittavien toimenpiteiden pitäisi siksi voida ulottua paitsi todistajaan itseensä niin myös hänen läheisiinsä.

Todistajien uhkailun olemassaolosta tai yleisyydestä Suomessa ei ole kattavasti tutkittua tietoa. Samoin täsmällistä tietoa puuttuu siitä, keihin henkilöihin mahdollinen uhkailu todellisuudessa kohdistuu. Yleinen arvio on, ettei tällainen todistajien uhkailu ole kovin yleistä. Samoin voitaneen arvioida, että mahdolliset uhkailut kohdistunevat etupäässä rikoskumppaneihin eikä niinkään täysin ulkopuolisiin, "viattomiin" todistajiin. Kostonhalu voi kohdistua esimerkiksi niihin rikoskumppaneihin, jotka ovat ryhtyneet yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Ruotsissa tehtyjen tutkimusten mukaan todistajien tai asianomistajien uhkailu on ollut suhteellisen harvinaista ja tällainen uhkailu ei ole myöskään viime vuosina suuresti lisääntynyt. Tutkimukset Ruotsissa ovat myös osoittaneet, että uhkailu - silloin kun sitä tapahtuu - kohdistuu yleensä henkilöön, jolla on läheinen yhteys syytettyyn. Nämä tapaukset liittyvät käytännössä lähinnä perheväkivaltatapauksiin (ks. Brottsofferutredningens mietintö "Brottsoffer - Vad har gjorts? Vad bör göras?", SOU 1998:40, s. 300 ss. ja s. 320-322).

2.1.2. *Missä asioissa ja milloin todistajien suojelua voidaan tarvita*

Todistajansuojelua yleensä ajatellaan tarvittavan lähinnä rikosasioissa. Rikosasioissa syytetyjä pidettäneen potentiaalisempina tekemään väkivallantekoja kuin asianosaisia riita-asioissa. Eurooppalaiset suositukset todistajan suojelusta liittyvät nimenomaan lähinnä taisteluun järjestäytyneitä rikollisuutta

vastaan. Kuitenkin myös riita-asioissa todistajilla on yhtä vahva asema totuuden selvittämisessä ja tässä mielessä on tärkeää, että myös näissä asioissa todistajat voisivat kertoa tietonsa ilman koston pelkoa tai muuta uhkaa. Suomalaiseen oikeusperinteeseen kuuluu, ettei riita- ja rikosasioita ilman riittäviä perusteita eroteta menettelymielessä toisistaan. Tällä hetkellä voimassa oleva todistelua koskeva oikeudenkäymiskaaren 17 luku koskee sekä riita- että rikosasioita. Todistajansuojelukysymyksiä tulisikin ensisijaisesti arvioida kokonaisvaltaisesti, kaikkia oikeudenkäyntiasioita silmällä pitäen.

Todistajansuojelutoimenpiteitä voidaan tarvita koko asian oikeudellisen selvittelyn ajan ja myös sen jälkeen. Rikosasioissa tämä tarkoittaa esitutkintavaihetta, tuomioistuinkäsittelyä sekä aikaa lainvoimaisen tuomion jälkeen. Riita-asioissa ei ole käytössä viranomaisten valvoma esitutkintaa, mutta periaatteessa myös näissä asioissa todistajansuojelunäkökohdat voivat tulla esille jo ennen oikeudenkäynnin aloittamista. Todistajaan kohdistuva koston uhka ei välttämättä poistu asian käsittelyn tuomioistuimessa päättyessä.

Todistajana tai yleensä tietolähteenä esiintyminen oikeudenkäynnissä ei ole välttämättä koskaan erityisen miellyttävä tehtävä, vaikka mitään varsinaista uhkaa ei olisikaan käsillä. Yleensä todistaja kertoo oikeudessa asioista, jotka eivät ole ainakaan oikeudenkäynnin toiselle osapuolelle mieluisia. Lähtökohtana on kuitenkin edelleen pidettävä sitä ajatusta, että todistajana esiintyminen on kansalaisvelvollisuus, joka ei ilman erityistä perustetta voi johtaa erityisiin todistajansuojelutoimenpiteisiin.

2.1.3. *Nykyinen tilanne*

Todistajansuojeluun on viime vuosina hyväksytyssä lainsäädännössä kiinnitetty yhä enemmän huomiota. Tämä onkin tarpeen sen vuoksi, että todistajan tulisi voida kertoa tietämänsä ilman tarpeettomia pelkoja ja uhkatekijöitä. Todistajansuojelua tarvitaan myös todistajan turvallisuuden takaamiseksi ennen oikeudenkäyntiä ja sen jälkeen.

Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen on 1.1.1999 voimaantulleen rikoslain 15 luvun 9 §:n mukaan (563/1998) erikseen ran-

gaistavaksi säädetty teko. Lainkohdan mukaan: "Joka oikeudettomasti 1) väkivallalla tai uhkauksella estää tai yrittää estää toista antamasta lausuntoa todistajana, asiantuntijana, muuna kuultavana tai asianosaisena oikeudenkäynnissä, esitutkinnassa, poliisitutkinnassa tai niihin rinnastettavassa muussa viranomaismenettelyssä tai vaikuttaa tai yrittää vaikuttaa lausunnon sisältöön tai 2) tekee tai uhkaa tehdä väkivaltaa toiselle tai häneen 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevalla henkilölle sen vuoksi, mitä tämä on lausunut edellä tarkoitettussa kuulustelussa, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *oikeudenkäynnissä kuultavan uhkaamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi."

Nimenomaisen erityisääntelyn tarkoituksena on yhtenäistää tällaisen menettelyn rikosoikeudellista arvostelua ja korostaa sen erityistä moitittavuutta siitä lainkäytölle aiheutuvan uhan vuoksi (HE 6/1997 vp).

Vuoden 1999 alusta tuli voimaan myös lähestymiskieltoa koskeva lainsäädäntö (898/1998). Lainsäädännöllä pyritään kohentamaan itsensä uhatuiksi tuntevien henkilöiden oikeusturvaa. Siksi lähestymiskieltoa voidaan tarvittaessa käyttää suojeltaessa oikeudenkäynnissä kuultavaa henkilöä, esimerkiksi todistajaa.

Oikeudenkäynnin osalta on myös jo voimassa erilaisia menettelyä koskevia sääntelyitä, jotka perustuvat ajatukseen siitä, että todistajan tulee voida kertoa tietämänsä turvassa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 § 1 momentin mukaan todistajaa voidaan kuulua yleisön läsnä olematta siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa (945/1984) on säädetty. Saman lainkohdan 2 momentin mukaan jos oikeus harkitsee, että todistaja asianosaisen läsnä ollessa pelosta tai muuta syystä on ilmaiseematta, mitä asiasta tietää, tahi jos asianomainen häiritsee tai koettaa eksyttää todistajaa hänen puhuessaan, kuulusteltakoon todistajaa asianosaisen saapuvilla olematta. Sitten luettakoon todistajan kertomus asianosaiselle, ja olkoon tällä oikeus tehdä todistajalle kysymyksiä, niin kuin 33 §:n 2 momentissa on sanottu. Vastaavat sääntelyt ovat voimassa varsinaisen todistajan lisäksi myös asiantuntijan osalta (OK 17:51.1) ja asianosaisen osalta totuus-

vakuutuksin kuultaessa (OK 17:65). Nimenomainen säännös siitä, että asianosaista voidaan kuulla vapaasti todistelutarkoituksessa toisen asianosaisen saapuvilla olematta sen sijaan näyttäisi oikeudenkäymiskaaresta puuttuvan. Tosin oikeuskäytännössä joskus myös asianomistajaa ja kanssasytettyä on kuultu syytetyn läsnä olematta, mutta tällaiselle menettelylle ei ole nykyisin tukea lais-

sa. Viimeisimpien menettelyuudistusten yhteydessä todistajien suojaan on kiinnitetty nimenomaista huomiota. Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyuudistuksen ja hovioikeusmenettelyuudistuksen yhteydessä säädettiin tiettyjä rajoituksia asianosaisten, todistajan tai muun kuultavan yhteystietojen ilmoittamiselle. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, myöhemmin ROL) 5 luvun 3 §:n 2 momentissa sekä OK 25 luvun 16 § 1 momentissa on määräykset siitä, että asianomaisten henkilöiden yhteystietoja ei tarvitse panna haastehakemukseen tai valituskirjelmään sellaisenaan, vaan ne on ilmoitettava tuomioistuimelle "soveltuvalla tavalla". Tarkoituksena on, ettei asianomaisia yhteystietoja tarvitse ilmoittaa vastapuolelle menevissä asiakirjoissa.

Rikosten uhrien asemaan oikeudenkäynnissä liittyy sekin, että ROL:iin tuli mahdollisuus mm. seksuaalirikosasioissa ja perheväkivaltatapauksissa määrätä sellaiselle asianomistajalle, joka ei käytä asiassa asianosaisen puhevaltaa, niin sanottu tukihenkilö. Sen sijaan sellaisella henkilöllä, joka ei ole asianomistaja ja joka esiintyy oikeudenkäynnissä pelkästään prosessuaalisessa todistajanroolissa, ei ole oikeutta tukihenkilöön.

Nimen ja kotipaikan muuttaminen on luonnollisesti sallittua. Sen sijaan henkilötunnuksen vaihtaminen ei ole nykyisin mahdollista. Väestötietolain (507/1993) ja asetuksen (886/1993) mukaan henkilötunnuksen muuttaminen on mahdollista vain sillä perustella, että se on virheellinen.

Maistraatti voi pyynnöstä määrätä, ettei tietoa henkilön kotikunnasta tai siellä olevasta asuinpaikasta taikka tilapäisestä asuinpaikasta taikka postiosoitteesta tai vastaavasta muusta osoitteesta saa luovuttaa muille kuin viranomaisille. Luovuttamiskieltomääräyksen asettaminen edellyttää, että pyynnön esit-

tävällä henkilöllä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi (väestötietolaki 25 § 4 momentti, 527/1999). Määräys voi ensimmäisen kerran olla voimassa enintään viisi vuotta, mutta sitä voidaan jatkaa kahdeksi vuodeksi kerrallaan.

Henkilöä voidaan suojata uhkaavalta rikokselta poliisilain (493/1995) säännösten nojalla. Poliisilain 14 §:ssä säädetään kotirauhan suojaamisesta. Pykälän mukaan poliisilla on oikeus poistaa kotirauhan suojaamalta alueelta henkilö, joka ilman laillista oikeutta tunkeutuu sinne eikä kehotuksesta poistu. Jos tämä on riittämätön toimenpide, häiritsijä voidaan ottaa kiinni ja pitää säilössä yhteensä enintään kaksitoista tuntia. Kotirauhan häiritsijän poistaminen edellyttää siis jo tapahtunutta rauhan rikkomista sekä asianomistajan pyyntöä. Poliisilain 20 §:n mukaan poliisilla on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Jos paikalta poistaminen on riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muuten poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni ja pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyisi sanotunlaiseen rikokseen, kuitenkin enintään yhden vuorokauden ajan kiinniottamisesta lukien. Poliisi on asiassa toimivaltainen myös ilman kenenkään pyyntöä. Poliisilain 14 §:n mukaisen poliisimiehen toiminnan edellytyksenä siis on, että kotirauhaa on tosiasiallisesti jo rikottu. Poliisilain 20 §:n säännös puolestaan on tarkoitettu hätätilanteisiin, joissa tilanne on edennyt siihen, että rikos välittömästi uhkaa.

Näiden poliisilain säännösten perusteella voidaan toteuttaa konkreettisia, fyysisiä todistajansuojelutoimenpiteitä. Säännöksien henkilöllistä soveltamisalaa ei ole myöskään mitenkään rajattu, joten niiden avulla voidaan lyhytaikaisesti estää esimerkiksi rikoskumppanin häiritseminen tai pyrkimykset vaikuttaa henkilön käyttäytymiseen oikeudenkäynnissä.

Muun muassa poliisin ilmiantajien suojaksi on säädetty poliisin vaitiolo-oikeudesta. Poliisilain 44 §:n 1 momentin mukaan poliisin

henkilöstöön kuuluva ei ole todistajana tai muuten kuultaessa velvollinen ilmaisemaan hänelle hänen palvelussuhteessaan tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyyttä eikä salassa pidettäviä taktisia tai teknisiä menetelmiä.

Samoin poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole todistajana tai muuten kuultaessa velvollinen ilmaisemaan valeostajana tai peitetoinnassa toimineen henkilöllisyyttä, mikäli tiedon ilmaiseminen vaarantaisi todistelun kohteena olevan peitetoinnin onnistumisen tai merkittävästi vaarantaisi valeostajana tai peitetoinnassa toimineen tulevien vastaavanlaisten tehtävien hoitoa taikka jos tiedon ilmaisematta jättämiseen on muu erityisen painava syy (poliisilain 44 §:n 2 momentti 21/2001).

Poliisilain 44 §:ää vastaavat säännökset on otettu myös lakiin rajavartiolaitoksesta (320/1999, 55 §) koskien rajavartiolaitoksen virkamiestä ja tullilakiin (1466/1994, 47a §) koskien tullilaitoksen henkilöstöön kuuluvaa.

Tuomioistuimien voi kuitenkin erittäin painavien syiden vaatiessa määrätä ilmaistavaksi poliisilain 44 §:n 1 ja 2 momentissa mainitun tiedon, milloin virallinen syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus. Tietoja antaneen henkilön taikka valeostajan tai peitetoinnassa toimineen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheisensä turvallisuudelle.

Joulukuussa 1999 voimaan tullut laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) sisältää todistajansuojelua koskevia kohtia. Todistajan ja rikos- tai vastaavan ilmoituksen tekijän yhteystiedot voidaan pitää heidän suojaamiseksi myös jutun asianosaisiltakin salassa. Lain 11 §:n 7 kohdan mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei olisi oikeutta todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain (683/1983) 40 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia (ks. myös

viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 31 kohta).

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa (1121/1999) tuli voimaan vuoden 2000 alusta. Turvatarkastusten suorittaminen tuomioistuimissa parantaa osaltaan tuomioistuimissa asioivien ja työskentelevien turvallisuutta. Turvatarkastuslaitteiden hankkiminen kaikkiin tuomioistuimiin olisikin ensiarvoisen tärkeää myös todistajansuojelun kannalta.

Uusimmat oikeusministeriön toimialalla tapahtuneet lainmuutokset, jota liittyvät todistajan suojaamiseen, ovat rangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin ja tutkintavankeudesta annettuun lakiin laeilla (198/2002 ja 199/2002) otetut säännökset siitä, että vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta ja laitoksesta poistumisesta sekä poistumislupaa koskevasta ratkaisusta saadaan ilmoittaa asianomistajalle tai muulle henkilölle, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on perusteltua syytä epäillä, että vanki syyllistyy tämän tai tälle läheisen henkilön henkeen terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen. Vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta voidaan ilmoittaa esimerkiksi todistajalle tai muulle oikeudenkäynnissä kuultavalle henkilölle. Lainmuutokset tulivat voimaan 22 päivänä maaliskuuta 2002.

2.1.4. Nykytilan arviointi

Keskeinen pyrkimys todistajan suojelua koskevissa asioissa on tasapaino rikosten ehkäisyyn tähtäävien toimenpiteiden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin välillä. Todistajien suojaa voidaan ajatella parannettavaksi hyvin erilaisin ja tyypisin keinoin. Suuri osa toimenpiteistä voidaan toteuttaa ilman lainsäädäntömuutoksia tosiasiallisin toimenpitein. Viranomaisten tiedostaessa mahdollisen uhan kostotoimista heidän tulisi pyrkiä toimimaan siten, ettei uhan toteutuminen olisi todennäköistä ja että uhatun henkilön tukala tilanne helpottuisi. Osa keinoista taas vaatii lainsäädäntöä.

Jo nyt käytettävissä olevien keinojen aktiivinen tarjoaminen todistajan turvaamiseksi on useimmiten riippuvainen vain siitä, että tieto todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön tilanteesta välittyy etukäteen syyttäjälle

tai tuomioistuimelle.

Yleisinä ilman lainsäädäntötoimia toteutettavina keinoina tulee kysymykseen ensinnäkin todistajan informointi oikeudenkäynnistä yleensä, hänen asemastaan ja niistä keinoista, joita hänellä on käytössään. Ylipäätään todistajana esiintyminen on tosiasiasa etukäteen ajatellen todistajalle psykologisesti hankala tapahtuma. Vain harva henkilö mielellään asettuu todistajaksi oikeudenkäynnissä. Tätä psykologista kynnystä voidaan alentaa kertomalla todistajalle, minkälaiseen tilanteeseen hän joutuu ja mikä on hänen asemansa oikeudenkäynnissä. Todistajia tulisi myös informoida hyvissä ajoin jutun vaiheesta, eli esimerkiksi siitä, milloin häntä kuullaan sekä tarvittaessa myös tiedotetaan hänelle jutun lopputuloksesta.

Suojeltavalle henkilölle voitaisiin myös ta-pauskohtaisesti ja mikäli tarvetta ilmenee, nimetä normaalin käytännön toiminnan puitteissa yhdyshenkilö esimerkiksi poliisissa tai syyttäjäviranomaisessa. Tähän ei tarvita lainsäädäntötoimenpiteistä. Yhdyshenkilön tehtävänä olisi kertoa todistajalle hänen asemastaan ja mahdollisuuksistaan suojautua potentiaalisilta kostotoimilta.

Asianomistajalle on jo nyt tietyin edellytyksin mahdollista määrätä ROL:n 2 luvun nojalla tukihenkilö. Myös mahdollisuutta määrätä todistajalle tukihenkilö oikeudenkäyntiin tulisi harkita. Tukihenkilön määrääminen olisi erityisesti aiheellista alle 15-vuotista oikeudenkäynnissä kuultaessa samoin kuin jos kuultavana on henkilö, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt.

Uhan ollessa akuutti, suojeltavalle henkilölle tulisi voida järjestää vartiointi. Vartiointi pitäisi voida olla mahdollista tarvittaessa jo ennen oikeudenkäyntiä, oikeudenkäynnin aikana sekä myös sen jälkeen. Viranomaisten kanssa yhteistoimintaan ryhtyneet vangit olisi pyrittävä säilyttämään tarpeen mukaan erillään muista vangeista.

Lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta voitaisiin myös tarkistaa niin, että oikeudenkäynnin yleisöjulkisuutta voitaisiin rajoittaa myös todistajan suojaan liittyvillä perusteilla. Uhkatilanteessa tuomioistuinkäsittely voitaisiin toimittaa suljetuin ovin. Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunta onkin jo ehdottanut lainsäädäntöön tällaista muutosta (komite-

anmietintö 2002:1). Tämä ehdotus on tarkoituksenmukaista antaa oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä.

Rikosasioiden oikeudenkäyntiaineistoon sisältyy käytännössä usein tarkkoja henkilö- ja yhteystietoja oikeudenkäynnissä esiintyvistä henkilöistä. Laki ei tätä vaadi ja käytäntöjä voitaisiin muuttaa siihen suuntaan, että henkilötietoja ei ainakaan välttämättä ilmenisi oikeudenkäyntiaineistosta. Esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan usein sisältyy kuulluista henkilöistä tarkat yhteystiedot osoitteineen ja puhelinnumeroineen. Esitutkintapöytäkirjojen kaavoja voitaisiin myös tältä osin muuttaa. Jos on syytä epäillä, että tarkkojen tietojen kirjaamisella voidaan aiheuttaa tarpeetonta häirintää kuultavalle, ei esitutkintapöytäkirjaan tulisi merkitä näitä tietoja. Esimerkiksi kuultavan henkilön nimen ja kotipaikan kirjaaminen esitutkintapöytäkirjaan tällöin riittäisi. Muut yhteystiedot voitaisiin kirjoittaa muualle siten, että vain viranomaisilla olisi näistä tieto.

Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunta on edellä mainitussa mietinnössään ehdottanut, että viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdan tai saman lain 24 §:n 1 momentin 31 tiedot, kun ne sisältyvät oikeudenkäyntiasiakirjoihin, olisivat salassapidettäviä. Edes asianosaisella ei olisi oikeutta saada tietoja todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain 40 §:ssä tarkoitettua ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettävistä osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystiedoista, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia.

Esitutkintapöytäkirjaan kirjattujen kertomuksen hyödyntämistä näyttönä oikeudenkäynnissä sellaisenaan ilman, että kertomuksen antajaa kuullaan myös tuomioistuimessa, ei tulisi yleensä sallia nykyistä laajemmin (OK 17:11). Vain välittömässä suullisessa oikeudenkäynnissä voidaan luotettavasti arvioida näyttöä. Esimerkiksi tilanteessa, jossa todistaja muuttaa kertomustaan oikeudenkäynnissä, esitutkintapöytäkirjaan merkittyjä kertomuksia voidaan meillä hyödyntää ver-

tailuaineistona ja sen jälkeen kun niiden sisältö on asianosaiskeskustelun kautta tullut lailliseksi oikeudenkäyntiaineistoksi (OK 17:32.2 ja ROL 6:7.2). Uskottavuuskysymys ratkaistaan kuulemisen jälkeen. Samoin nykyisin jos pääkäsittely rikosasiassa pidetään, vaikka asianomistaja taikka vastaaja ei ole saapuvilla, tuomioistuimen on tarpeen mukaan asiakirjoista selostettava, mitä poissaoleva asianosaisen on asiassa esittänyt (ROL 6:6.3). Jos todistajaa ei voida kuulla pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella esimerkiksi sen vuoksi, että todistaja on kuollut tai vakavasti sairas todistusaineistoksi jää vain esituttu kertomus (LaVM 9/1997 vp, s. 24).

Tuomioistuinten odotustilajärjestelyin voitaisiin parantaa todistajien turvallisuuden tunnetta. Ne voitaisiin pyrkiä järjestämään sellaisiksi, että todistajien tai asianomistajien ei välttämättä tarvitsisi oleskella samoissa tiloissa kuin syytetyt. Toisaalta myös kanssasytetyjen osalta voi olla vastaavanlainen tarve pitää henkilöt odotussalissa erillään. Nämä näkökohdat tulisi ottaa huomioon jo oikeustaloja rakennettaessa. Myös nykyisiä rakennuksia tulisi saneerata siten, että uudellaiset ajatukset todistajan suojaamisesta voidaan käytännössä tässä mielessä toteuttaa.

Myös itse todistelutapahtuman järjestäminen voitaisiin pyrkiä tarvittaessa saattamaan kuultavalle mahdollisimman turvalliseksi. Tässä voisivat tulla kysymykseen normaalille kuulemiselle vaihtoehdot kuulustelutavat. Henkilöä voitaisiin kuulla "pääkäsittelyn" ulkopuolella. Tämä voisi tarkoittaa myös teknisten apuvälineiden käyttöä todistajan kuulemisessa. Todistajan kuuleminen esimerkiksi videolinkin välityksellä voisi olla tehokas keino välttää todistajan uhkaamista ja samalla mahdollistaa syytetyn kyselyoikeuden toteutuminen. Todistajankuulustelun järjestämisessä voitaisiin myös ajatella todistajan kuulemista esimerkiksi jonkinlaisen särmin takana tms. Todistajalle voi olla psykologisesti helpompaa kertoa tietonsa siten, ettei syytetty ole läsnä. Todistajan kuulemiseen liittyvä välittömyysperiaate ehkä vielä paremmin toteutuu, jos todistajankuulustelu näissä tapauksissa järjestetään siten, että todistaja on oikeussalissa, mutta syytetty seuraa tilannetta eri huoneesta videolinkin kaut-

ta. Teknisten apuvälineiden avulla tapahtuvan todistelun yhteydessä voidaan suhteellisen vaivattomasti toteuttaa se oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluva vaatimus, että asianosaisille tulee taata oikeus esittää kuultavalle kysymyksiä. Euroopan neuvoston ministerikomitean 10.9.1997 antaman suosituksen, joka koskee todistajien pelottelua ja puolustuksen oikeuksia (Rec. (97) 13) mukaan, mikäli todistajaa ei erittäin poikkeuksellista syistä kuulla oikeudenkäynnissä, syytetyin oikeus vastakuulusteluun tulisi joka tapauksessa taata jossakin vaiheessa prosessia.

Viimeksi mainittujen kaltaiset toimenpiteet edellyttävät lainsäädännön muuttamista. Laissa tulisi määrätä edellytykset tällaisille poikkeusjärjestelyille. Samalla tulisi nimenomaisesti säätää mahdolliseksi asianosaisen kuuleminen poikkeuksellisesti vastapuolen läsnä olematta. Lähtökohtana näissä tilanteissa olisi, että joka tapauksessa vastapuolen asiamiehellä tulisi yleensä olla läsnäolo- ja kyselyoikeus.

Henkilötunnuksen muuttamisen mahdollistamista esimerkiksi sillä perusteella, että henkilöllä on riittävän perusteltua syytä epäillä terveytensä tai turvallisuutensa tulevan uhatuksi (ks. väestötietolaki 25 §:n 4 momentti) tulisi harkita. Henkilötunnuksen muuttamisella ei voida arvioida olevan suoranaista vaikutusta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin. Toisaalta on syytä muistaa, että kosta hautova henkilö ei käytännössä todennäköisesti etsi uhriaan nimenomaan henkilötunnuksen perusteella. Näin ollen on epäselvää, lisäisikö henkilötunnuksen muuttaminen todellisuudessa henkilön turvallisuutta. Henkilötunnuksen muuttamisella voi olla turvallisuuden kannalta olennaista merkitystä vain harvoin. Väestötietolainsäädännön muuttamisella olisi lisäksi huomattavia oikeudenkäyntiin liittymättömiä vaikutuksia ja siksi se edellyttäisi perusteellista lainvalmistelua eikä sitä nyt ehdoteta.

2.2. Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

2.2.1. Nykyinen lainsäädäntö

Kun pohditaan todistajien kuulemista erityistilanteissa, voidaan samalla kiinnittää huomiota myös alaikäisen asemaan oikeu-

denkäynnissä. Alaikäistä voidaan joutua kuulemaan tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa asiassa erilaisissa asian selvittelytarkoituksissa. Lasta pitää voida suojata haitallisilta kokemuksilta ja lasten kuuleminen oikeudenkäynnissä vaatii samantyyppistä erityispohdintaa, kuin mitä tarvitaan suojelun tarpeessa olevien todistajien osalta. Sen vuoksi tarvittavia toimia on tarkoituksenmukaista harkita samanaikaisesti.

Lasten kuulemisen osalta on nykyisin lainsäädännössä vain vähän säännöksiä. Lapsen iästä, kehitystasosta ja tilanteesta riippuen lapsia voidaan kuulla tuomioistuimen pääkäsittelyssä. Ikärajaa tai muita edellytyksiä lapsen kuulemiselle ei ole kategorisesti säännelty. OK 17 luvun 21 §:ssä säädetään, että jos todistajaksi nimetty henkilö ei ole täyttänyt viittätoista vuotta, harkitkoon oikeus, ottaen huomioon esiintyneet asianhaarat, voidaanko häntä kuulustella todistajana. Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/1984) 10 §:n mukaan alle 15-vuotias ei saa olla läsnä suullisessa käsittelyssä, jos tuomioistuin katsoo siitä voivan olla hänelle haittaa. Tällä säännöksellä on tarkoitettu suojata suullisessa käsittelyssä yleisönä olevia lapsia. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain (361/1983) 15 §:n 2 momentin mukaan lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti oikeudessa, jos tämä on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta. Kuuleminen voi tapahtua vain, jos lapsi suostuu kuulemiseen ja on ilmeistä, että kuulemisesta ei saata aiheutua lapselle haittaa. Jos lasta kuullaan henkilökohtaisesti, päätöksessä on mainittava ne seikat, joiden johdosta lasta on kuultu (asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 2 §, 556/1994).

Edellä selostetut OK 17 luvun 34 §:n säännökset todistajan kuulemisesta yleisön tai vastaajan läsnä olematta soveltuvat myös todistajana esiintyvään lapseen. Samanlainen tuomioistuimen harkintaan perustuva säännös on myös laissa oikeudenkäynnin julkisuudesta (5 §:n 2 momentin 3 kohta).

Hallintomenettelylaissa (598/1982) ja hallintolainkäyttölaissa (586/1996) ei ole erityisiä säännöksiä lapsen kuulemisesta hallintomenettelyssä tai hallintotuomioistuimissa. Hallinto-oikeudellisessa erityissääntelyssä lapsen kuulemista koskevia säännöksiä on ainakin lasten-

suojelulaissa (683/1983), ulkomaalaislaissa (378/1991) sekä laissa sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista ja asemasta (812/2000). Eriyislait kattavat suuren osan niistä tilanteista, joissa lasten kuuleminen voi tulla kyseeseen. Näissä laeissa lapsen kuulemisella kuitenkin tarkoitetaan kuulemista hänen mielipiteensä selvittämiseksi eikä kuulemista todistelutarkoituksessa.

Esitutinnan osalta on säädetty että, alle 15-vuotiasta kuulusteltaessa on eräin poikkeuksin lapsen huoltajalle varattava tilaisuus olla kuulustelussa läsnä (esitutkintalaki 449/1987, 33 §). Lastensuojelulain 15 §:n 2 momentin mukaan sosiaalilautakunnan tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988) mukaan alle 18-vuotiasta lasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei lapselle aiheuteta tarpeettomasti haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneiden poliisimiesten suoritettaviksi. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä. Kun viittätoista vuotta nuoremman lapsen epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, lasta voidaan kuulustella teon johdosta. Teon johdosta voidaan myös toimittaa tutkinta sen selvittämiseksi, onko viisitoista vuotta täyttänyt ollut osallisena rikoksessa, tai teolla menetetyn omaisuuden saamiseksi takaisin taikka jos tutkinnanjohtaja katsoo siihen olevan erityistä syytä tai jos sosiaalilautakunta sitä pyytää. Tutkinnasta on soveltuvin osin voimassa, mitä esitutkinnasta rikosasiassa on säädetty.

Lakivaliokunnan ROL:ia koskeneessa mietinnössä on kiinnitetty huomiota siihen, ettei laissa ole otettu huomioon erikoistilanteita, joissa pieni lapsi on asianomistajana esimerkiksi vakavassa seksuaalirikoksessa. Valiokunnan mukaan on välttämätöntä, että tuomioistuin näissä tilanteissa huolehtii tarkoin

lapsen edusta ja käyttää tarvittaessa oikeutiaan määrätä tukihenkilö lapsen avuksi. Lisäksi valiokunta pitää tarpeellisena, että selvitetään erikseen, voidaanko lapsen kuuleminen ihmisoikeussäännöksen huomioon ottaen järjestää jollakin muulla tavalla kuin tuomioistuimen edessä esimerkiksi esitutkintaa ja videotekniikkaa hyväksikäyttämällä (LaVM 9/1997 vp, s. 12).

Eduskunnan käsiteltävänä oleva hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta (HE 52/2002 vp) sisältää ehdotuksen erityisen säännöksen ottamisesta esitutkintalakiin lapsen kuulemisesta asianomistajana tai todistajana esitutkinnassa sen tilanteen varalle, ettei lasta voida kuulla varsinaisessa oikeudenkäynnissä. Kuulustelu videoitaisiin ja se voitaisiin ottaa oikeudenkäyntiaineistona huomioon pääkäsittelyssä. Kuulustelussa olisi otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Rikoksesta epäillylle olisi ihmisoikeussopimuksissa edellytetyin tavoin järjestettävä tilaisuus kysymysten esittämiseen. Samassa esityksessä ehdotetaan näiden tallenteiden hyödyntämistä tietyin edellytyksin tuomioistuimen pääkäsittelyssä.

2.2.2. Nykytilan arviointi

Laissa tulisi nykyistä tarkemmin säännellä edellytykset lasten kuulemiselle tuomioistuimessa todistajina taikka todistelutarkoituksessa. Lakiin voitaisiin ottaa myös säännökset siitä, miten kuuleminen tapahtuu. Vaihtoehtoisten kuulustelumenetelmien (videokonferenssit ym.) käyttö tulisi normittaa laissa. Lasten kuulustelutekniikkaan tulisi kiinnittää huomiota. Tuomareiden valmiuksia tässä suhteessa voidaan parantaa koulutuksella.

Nimenomaisten säännösten puuttumisesta huolimatta nykyisen lainsäädännön on katsottu mahdollistavan lasten esitutkintakertomusten videoimisen ja käyttämisen todisteena oikeudenkäynnissä. Videotallenteiden käyttämisestä todisteena oikeudenkäynnissä tulisi ottaa lakiin nimenomaiset säännökset sekä esitutkinnan että oikeudenkäynnin osalta.

2.3. Oikeussuojakeinot asian viipymistä vastaan

2.3.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Jäljempänä selostetaan erikseen Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä liittyen oikeussuojakeinoin saattaa oikeudenkäynnin pitkää kestoja koskeva asia kansallisen viranomaisen ratkaistavaksi.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet turvataan perustuslaissa (731/1999) sekä Suomea velvoittavissa ihmisoikeussopimuksissa. Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivästystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Asianosaisella on eräitä oikeussuojakeinoja saattaa oikeudenkäynnin pituus kansallisen viranomaisen ratkaistavaksi. Tavanomaisin ja yleensä tehokas keino vaikuttaa prosessin etenemiseen on esittää perusteltu kiirehtimispyyntö asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Toiseksi asianosaiset voivat kannella ylemmälle viranomaiselle. Poliisitutkinnan viipymisen osalta asianosainen voi kannella ylemmälle poliisiviranomaiselle ja syyteharkinnan viipymisen osalta ylemmälle syyttäjälle.

Asianosainen voi myös kannella prosessin kestosta eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille joko prosessin aikana tai sen jälkeen. Sekä oikeusasiamiehen että oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies ja oikeuskansleri valvovat perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Oikeusasiamies ja oikeuskansleri voivat kantelun johdosta antaa huomautuksen, ajaa syytettä lainvastaiseen menettelyyn syylliseksi epäiltyä vastaan taikka määrätä ryhdyttäväksi kurinpitomenettelyyn. He voivat myös saattaa

valvottavan tietoon käsityksensä lain oikeasta tulkinnasta taikka kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallintotavan vaatimukseen tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistäviin näkökohtiin. Samoin he voivat ryhtyä toimenpiteisiin tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Sekä oikeusasiamiehen että oikeuskanslerin viime vuosien kertomuksista ilmenee, että molemmat ovat puuttuneet asioiden viipymiseen esitutkinnaissa tai tuomioistuimissa.

Lokakuun 1 päivänä 1997 voimaan tulleen rikosasioiden oikeudenkäynti uudistuksen yhteydessä kumottiin oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 4 §:n 2 momentti, jonka mukaan asianosainen, joka katsoi lykkäyksellä asiaa turhaan viivytettävän, sai kannella siitä 30 päivän kuluessa hovioikeuteen (niin sanottu kantelu tarpeettomasta lykkäyksestä). Kante-luoikeus koski sekä riita- että rikosasioita. Rikosasioiden oikeudenkäynti uudistuksen yhteydessä asioiden lykkääminen säädettiin pääsääntöisesti kielletyksi. Säännös katsottiin sen vuoksi tarpeettomaksi ja kumottiin.

Rikosasiain käsitteleminen tilastojen valossa erityisesti käräjäoikeuksien osalta on melko nopeaa. Oikeustilastollisen vuosikirjan mukaan vuonna 2000 vain 11 prosentissa juutuista rikoksen käsittely käräjäoikeuteen saapumispäivästä ratkaisun päivään kesti yli puoli vuotta. Yli 12 kuukautta käsittely kesti 3,5 prosentissa rikosjuutuista. Myös pitkään kestäviä asioita kuitenkin on ja käsittelyajat muutoksenhakuasteessa ovat jossain määrin pidentyneet. Riita-asioiden osalta oikeustilastollisen vuosikirjan mukaan vuonna 2000 käräjäoikeuden erillisessä pääkäsittelyssä päättyneiden asioiden keskimääräinen käsittelyaika oli 12,3 kuukautta. Sen sijaan kaikkien asioiden keskimääräinen käsittelyaika oli 2,6 kuukautta.

2.3.2. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artikla ja niiden tulkinta oikeuskäytännössä

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, jäljempänä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus, tuli Suomessa voimaan 10 päivänä toukokuuta 1990 (439/1990, SopS 19).

Sopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä.

Sopimuksen 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt. Artikla täydentää sitä edeltäviä, materiaalisia ihmisoikeuksia sisältäviä artikloja, ja sitä onkin tulkittava suhteessa 1-12 artiklan itsenäisiin määräyksiin. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan 13 artiklaa ei kuitenkaan pääsääntöisesti sovelleta, jos kysymyksessä on 6 artiklan 1 kohdan tai 5 artiklan 4 kohdan (oikeus saattaa vapaudenriiston laillisuus tutkitavaksi) väitetty rikkominen. Sopimuksen 6 artiklan 1 kohdan ja 5 artiklan 4 kohdan katsotaan olevan suhteessa 13 artiklaan *lex specialis* -luonteisia. Niiden määräykset ovat 13 artiklaa tiukempia ja sisältävät jo itsessään 13 artiklan määräykset. Edellä mainittuja periaatteita ei kuitenkaan enää sovelleta, jos 6 artiklan 1 kohtaa väitetään loukatun sen vuoksi, että kansallinen prosessi on ollut kestoltaan liian pitkä.

Vastoin aikaisempaa oikeuskäytäntöään ihmisoikeustuomioistuin katsoi 26 päivänä lokakuuta 2000 antamassaan ratkaisussa *Kudla v. Puola* (valitus 30210/96), että kysymys siitä, onko valittajalla ollut käytettävissään tehokas kansallinen oikeussuojakeino, on erillinen siitä kysymyksestä, onko oikeudenkäynti tapahtunut 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitettun kohtuullisen ajan kuluessa. Aikaisemmassa oikeuskäytännössään ihmisoikeustuomioistuin ei katsonut tarpeelliseksi tutkia, oliko 13 artiklaa rikottu, jos se oli todennut 6 artiklan 1 kohdan loukkauksen. Ratkaisussaan ihmisoikeustuomioistuin toteasi, että oikeudenkäynnin kestoja koskevien valitusten jatkuvan kasaantumisen vuoksi sen on aika muuttaa oikeuskäytäntöään. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun mukaan 13 ar-

tiklaa on tulkittava siten, että se takaa tehokkaan oikeussuojakeinon kansallisen viranomaisen edessä silloin, jos 6 artiklan 1 kohdassa taattua oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa väitetään loukatun.

Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan 13 artiklan takaama suojakeino ei kuitenkaan ole absoluuttinen, sillä se kokonaisuus, jossa väitetty loukkaus on tapahtunut, voi rajoittaa ajateltavissa olevia oikeussuojakeinoja. Kansallisen lainsäädännön tulee mahdollistaa tehokas oikeussuojakeino, mutta kullekin valtioille jää harkintavaltaa sen suhteen, mikä niiden oikeusjärjestelmässä on tämä oikeussuojakeino. Kysymyksessä olevan oikeuden luonteesta ja tapauksen olosuhteista riippuu, minkälaista oikeussuojakeinoja 13 artiklan voidaan katsoa edellyttävän. Oikeussuojakeinon tulee kuitenkin olla tehokas sekä oikeudellisesti että käytännössä (*Kudla v. Puola*, *Kaya v Turkey* 19.2.1998 ja *Ilhan v. Turkey* 27.6.2000)

Oikeussuojakeinon tehokkuudella ei tarkoiteta sitä, että lopputuloksen tulisi olla hakijalle myönteinen. Asiaa ei välttämättä tarvitse tutkia myöskään tuomioistuimessa eikä muussakaan oikeusviranomaisessa. Vaikka yksi oikeussuojakeino ei yksistään täyttäisi 13 artiklan vaatimuksia, voi usea samanaikaisesti käytettävissä oleva oikeussuojakeino yhdessä tarkasteltuna olla riittävä (*Kudla v. Puola*, *Silver and Others v. the United Kingdom* 25.3.1983 ja *Chatal v. the United Kingdom* 15.11.1996).

Ihmisoikeustuomioistuimen linjaratkaisussa *Kudla v. Puola* Puolan valtio ei edes väittänyt, että valittajalla olisi ollut oikeudenkäynnin pituutta vastaan käytettävissä oikeussuojakeino. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että sekä 6 artiklan 1 kohtaa että 13 artiklaa oli loukattu. Vaikka ratkaisussa ei arvioida jonkin yksittäisen oikeussuojakeinon sopimuksenmukaisuutta, siitä on luettavissa, että tehokkaan oikeussuojakeinon avulla oikeudenkäyntiä on joko pystyttävä nopeuttamaan tai oikeudenkäynnin pitkittymisestä on voitava suorittaa asianosaiselle korvausta.

2.3.3. Nykytilan arviointi

Edellä selostettua Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen antamaa ratkaisua

Kudla v. Puola voidaan tulkita siten, että kansallisten oikeussuojakeinojen avulla oikeudenkäyntiä on voitava joko nopeuttaa tai asianosaiselle on voitava jälkikäteen hyvittää se, että Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa taattua oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa on rikottu.

Meillä käytettävissä olevat edellä selostetut oikeussuojakeinot - kiirehtimispyyntö, kantelu ylemmälle viranomaiselle ja kantelu oikeusasiamiehelle taikka oikeuskanslerille - tähtäävät pääasiassa nimenomaan oikeuskäsittelyn nopeuttamiseen. Oikeusasiamiehelle ja oikeuskanslerille tehty kantelu voi kuitenkin johtaa myös muihin toimenpiteisiin, kuten syytetoimiin taikka kurinpitomenettelyyn. Asianosaisen mahdollisuus jälkikäteeseen hyvitykseen on myös olemassa, koska valtio on korvausvastuussa vahingonkorvauslain (412/1974) säännösten mukaisesti. Asianosaisella ei kuitenkaan ole oikeutta vahingonkorvaukseen pelkästään sillä perusteella, että oikeudenkäynnin kesto on ylittänyt kohtuullisen ajan.

Voimassa olevien kansallisten oikeussuojakeinojen voidaan katsoa täyttävän Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan määräykset tehokkaista oikeussuojakeinoista myös Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen antaman ratkaisun *Kudla v. Puola* valossa. Kansallisten oikeussuojakeinojen riittävydestä on kuitenkin esitetty myös epäilyksiä. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimessa on myös ollut käsiteltävänä useita Suomea vastaan tehtyjä valituksia, joissa on väitetty 6 artiklan 1 kohtaa rikotun sillä perusteella, että oikeudenkäynti ei ole tapahtunut kohtuullisessa ajassa. Sen vuoksi olisi parempi, että asianosaisen olisi ensin turvaututtava kotimaiseen oikeusturvakeinoon ja vasta sen jälkeen hän voisi valittaa Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimeen. Asianosaisen oikeusturva myös paranisi, jos hänellä olisi käytettävissä konkreettinen keino saattaa käsittelyn kesto koskeva kysymys kansallisesti tuomioistuimen ratkaistavaksi ja saada siten prosessia mahdollisesti nopeutetuksi.

Näistä syistä esityksessä ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaareen otettaisiin säännökset, joiden nojalla asianosaisilla olisi mahdollisuus

hakea asiansa julistamista kiireelliseksi. Kiireelliseksi julistaminen tulisi mahdolliseksi sekä riita- että rikosasioissa. Ehdotettavat säännökset koskisivat asian tuomioistuinvaihetta. Esityksessä ei ehdoteta esitutkintavaiheen tai syyteharkinnan osalta uusia oikeussuojakeinoja asian kiirehtimiseksi. Nykyiset kantelumahdollisuudet säilyvät. Sen jälkeen kun asian kiireelliseksi julistamisesta on saatu käytännön kokemuksia, on paremmat edellytykset harkita sitä, olisiko vastaavan tyyppinen instituutio tarpeen myös näiden rikosprosessin aikaisempien vaiheiden osalta.

2.4. Rikoshyötyä koskevan tuomion purkaminen

Menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö on juuri uudistettu tammikuun 1 päivänä 2002 voimaantulleilla rikoslain 10 luvun säännöksillä (875/2001). Menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamista koskeneen hallituksen esityksen (HE 80/2000 vp) eduskuntakäsittelyn aikana tuli esille tarve selvittää, tulisiko lainsäädännöllisin keinoin tehdä nimenomaisesti mahdolliseksi saada tuomittua rikoshyöty menetetyksi jälkikäteen, jos jo loppuun käydyn oikeudenkäynnin jälkeen ilmenee, että rikollisen saama tosiasiallinen hyöty on ensiprosessissa ilmennyttä hyötyä huomattavasti suurempi.

Ongelmaa voidaan pyrkiä ratkaisemaan eri tavoin. Hallituksen esityksestä 80/2000 vp antamassaan lausunnossa Keskusrikospoliisi ehdotti, että rikoksen tuottaman hyödyn konfiskoinnin tulisi olla mahdollista erillisessä, rikosperusteesta riippumattomassa konfiskaatioprosessissa. Tällainen jälkikäteinen prosessi tulisi ehdotuksen mukaan olla mahdollista panna vireille, kun rikollisen saama tosiasiallinen rikoshyöty on perusrikokseen liittyvässä rikosprosessissa määriteltyä menettämisseuraamusta huomattavasti suurempi. Keskusrikospoliisi ehdotti myös, miten erillisen konfiskaatioprosessin käyttöedellytykset voitaisiin muuten rajata.

Ehdotus oli samankaltainen kuin talousrikossäännösten tarkistamisesta ehdotuksen tehneen työryhmän mietinnössä (29.9.2000) esiin otettu. Työryhmän mukaan mahdollisuudet säätää menettämisseuraamuksen tuo-

mitsemisestä erillisessä konfiskaatioprosessissa tulisi selvittää. Prosessissa käsiteltäisiin ainoastaan menettämisseuraamusta. Tällaiseen prosessiin voisi liittyä ongelmia suhteessa aiemman tuomion oikeusvoimavaikutukseen, minkä vuoksi mahdollisuutta prosessin käynnistämiseen tulisi selvästi rajata. Työryhmän mukaan keskeisenä rajausperusteena tulisi olla sen, että aiemmassa prosessissa piiloon jäänyt hyöty ei ollut aikanaan selvitettävissä.

Oikeusvoimasta ei ole OK:ssa tai ROL:ssa nimenomaisia säännöksiä, mutta periaate ilmenee välillisesti esimerkiksi ylimääräistä muutoksenhakua koskevista oikeudenkäymiskaaren 31 luvun säännöksistä samoin kuin syytteen muuttamista koskevasta ROL 5:17:sta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 lisäpöytäkirjan 4 artiklassa on kieltö syyttää tai rangaista kahdesti. Sen mukaan ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti. Nämä määräykset eivät estä ottamasta juttua uudelleen tutkittavaksi asianomaisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti, jos on näyttöä uusista tai vasta esiin tulleista tosiseikoista tai jos aiemmassa prosessissa on tapahtunut sellainen perustavaa laatua oleva virhe, joka voisi vaikuttaa lopputulokseen.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 7 kappale sisältää vastaavan kiellon, mutta ilman poikkeuksen sallivaa määräystä. Sen vuoksi Suomi on tehnyt siihen varauksen, joka koskee tuomion purkamista syytetyin vahingoksi oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 9 §:n mukaisesti.

On epäselvää, voisiko menettämisseuraamuksen tutkiminen ja tuomitseminen uudelleen ylipäättään olla ihmisoikeussopimusten määräyksissä tarkoitettua "tutkimista tai rankaisemista". Määräykset koskevat nimenomaisesti vain rangaistusta.

Rikostuomion oikeusvoima nojaa vahvoihin perusteisiin. Ilman tuomion sitovaa vaikutusta, oikeudenkäynnin lopputulos ja muutoksenhakekeinot menettäisivät merkityksensä. Oikeusvarmuus ja oikeusrauha edellyttävät,

että kullekin oikeusriidalle tulee periaatteessa määrätä jokin päätepiste. Vaikka oikeudenkäynnissä ja muutoksenhaussa pyritään saavuttamaan aineellisesti oikeita ratkaisuja, niin oikeusriitojen lopettamiseen tähtävien argumenttien painoarvo kasvaa suhteessa tuohon päämäärään, kun tuomio tulee lainvoimaiseksi. Esimerkiksi syytteestä vapautetun syytetyin henkilökohtainen turvallisuus edellyttää, ettei hänen tarvitse jatkuvasti elää epävarmuudessa ja varautua siihen, että syyte nostettaisiin uudelleen ja että hän mahdollisesti tulisi uudessa prosessissa tuomitusti rangaistukseen. Myös rangaistukseen tuomitun oikeusturvan ja yhteiskuntaan uudelleen sopeutumisen vuoksi on tärkeää, että hän voi luottaa siihen, että tuomittu rangaistus, jonka hän mahdollisesti on kärsinytkin, on kyseisestä rikoksesta lopullinen eikä voi muuttua uudessa oikeudenkäynnissä eri perusteilla nostetun syytteen takia ankarammaksi. Oikeusvoiman avulla vältetään lisäkustannuksia aiheuttavien uusintaprosessien syntyminen. Tuomion oikeusvoima on lisäksi omiaan vaikuttamaan siihen, että poliisi ja syyttäjät paneutuvat rikostutkintaan huolellisesti ja tarmokkaasti eikä syyttäjät vie asiaa tuomioistuimeen ennen kuin tutkittavana oleva teko on riittävän hyvin selvitetty.

Oikeusvoimavaikutuksen vuoksi tuomioissa tutkitun teon rikosoikeudelliset seuraukset niin sanotusti prekludoituvat. Tuomioissa määrättyä rangaistusta ei voida myöhemmin muuttaa ja jos jokin rangaistuksenluonteinen seuraamus on jäänyt tuomioissa määräämättä, ei sitä koskevaa vaatimusta voida ottaa uudessa oikeudenkäynnissä tutkittavaksi. Rikostuomion oikeusvoima käsittää siten vallitsevan käsityksen mukaan myös kysymyksen rikoksen perusteella tuomittavasta menettämisseuraamuksesta.

Keskusrikospoliisin ja talousrikostyöryhmän esiin ottamissa tilanteissa ei voi olla kysymys siitä, että uutta hyötyä olisi syntynyt vasta sen jälkeen, kun tekijä on tuomittu. Kysymys onkin siitä, että hyöty oli jo aikanaan syntynyt, mutta se tulee ilmi tai siitä saadaan uutta näyttöä vasta tuomion jälkeen. Tilanteella onkin selvä yhteys tuomionpurkaa koskeviin säännöksiin.

Oikeusvoiman lopullisuudesta poikkeuksen muodostavat säännökset, joiden mukaan

lainvoiman saanut tuomio voidaan purkaa. Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 9 §:ssä on nykyisin säädetty tuomion purkamisen edellytyksistä rikosasioissa syytetyn vahingoksi. Vastaavasti OK 31 luvun 8 §:ssä on säädetty tuomion purkamisen edellytykset rikosasiassa syytetyn eduksi. Nykyisten säännösten perustella on kuitenkin tulkinnanvaraista, voitaisiinko rikostuomio purkaa, jos haettaisiin pelkän menettämisseuraamuksen purkamista. Nykyisessä pykälässä puhutaan vain rangaitussäännöksistä.

Uudessa, vain piiloon jäänyttä hyötyä koskevassa konfiskaatioprosessissa, ei ilmeisesti voitaisi käyttää aikaisempaa rikostuomiota konfiskaation perusteena. Aikaisemmalla rikostuomiolla ei nimittäin ole sitovaa vaikutusta uudessa rikosoikeudenkäynnissä. Tällöin olisi uudessakin oikeudenkäynnissä esitettävä normaali näyttö rikoksesta ja muista konfiskaation perustavista seikoista. Menetely olisi siis varsin raskas.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että erilliseen konfiskaatioprosessiin liittyisi ongelmallisia oikeusvoima- ja oikeusturvanäkökohtia. Sen sijaan piiloon jääneen hyödyn konfiskointi voisi paremmin olla toteutettavissa tuomionpurkuna. Tämä ei kuitenkaan näytä olevan nykyisten säännösten sanamuodon rajoissa mahdollista. Ruotsalaisessa komiteanmietinnössä (Effektivare förverkandelagstiftning, SOU 1999:147, s. 256) on ehdotettu tämäntyyppistä konfiskaatiota koskevaa erillistä tuomionpurkusäännöstä. Tuomionpurku olisi riittävä keino puuttua niihin, todennäköisesti varsin harvalukuisiin tapauksiin, joissa olisi todellista tarvetta puuttua asiaan jälkikäteen. Tuomionpurku olisi mahdollistettava sekä syytetyn eduksi että vahingoksi.

3. Lainsäädäntö eräissä muissa maissa ja eurooppalaiset todistajan asemaa koskevat instrumentit

Oikeusvertailun osalta viitataan siihen, mitä rikosprosessin tarkistamistyöryhmän osamietinnössä (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2002:4) on esitetty.

4. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

4.1. Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on luoda lainsäädännölliset puitteet tietyille uusille keinoille, joilla pyritään parantamaan oikeudenkäyntien toimivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Tavoitteena on myös lisätä lainsäädännöllisiä keinoja todistajien ja muiden oikeudenkäynnissä kuultavien suojaamiseksi. Lisäksi tavoitteena on mahdollistaa lasten ja muiden erityisryhmien kuuleminen tuomioistuimessa sellaista menettelyä noudattaen, joka ottaa erityistarpeet huomioon. Tämän lisäksi tavoitteena on tehostaa asianosaisen oikeussuojakeinoja asian viipymistä vastaan. Vaikka painopiste uusien ehdotettujen keinojen käyttämisessä olisi rikosprosessissa, ehdotusten soveltamisalana olisi pääsääntöisesti myös riita-asiat ja muut yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävät asiat.

4.2. Keskeiset ehdotukset

4.2.1. Todistajan suojele

Todistelun tulee pääsääntöisesti tapahtua niin, että asianosaiset ja todistaja ovat yhtä aikaa läsnä istunnossa. Poikkeustapauksissa — esimerkiksi silloin, jos todistajalla on aiheetta pelätä oman tai perheenjäsenensä turvallisuuden puolesta — voi kuitenkin olla tarpeen välttää yhteyttä todistajan ja sen asianosaisen välillä, jonka taholta uhka on olemassa.

Todistajaa voidaan suojata kuulemalla häntä tuomioistuimessa asianosaisen läsnä olematta. Edellä tarkemmin selostetut voimassa olevat OK 17 luvun säännökset mahdollistavat todistajan, asiantuntijan ja totuusvakuutuksen nojalla kuultavan asianosaisen kuulemisen tuomioistuimessa asianosaisen saapuvilla olematta. Laissa ei sen sijaan ole nimenomaista säännöstä asianosaisen kuulemisesta todistelutarkoituksessa toisen asianosaisen läsnä olematta. Voimassa olevien säännösten on myös joskus katsottu tarkoittavan, että asianosaiselle on taattava oikeus esittää kysymyksiä suoraan todistajalle, joten todis-

taja voi lopulta kuitenkin joutua oikeudenkäynnissä kasvotusten asianosaisen kanssa.

Esityksessä ehdotetaan oikeudenkäymiskaareen otettavaksi säännös, jossa säädettäisiin todistajan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuulemisesta pääkäsittelyssä asianosaisen läsnä olematta. Menettely olisi mahdollinen, jos se olisi tarpeen kuultavan tai hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta tai jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää tai jos asianosainen häiritäisi taikka koettaisi eksyttää kuultavaa hänen puhuessaan. Kaksi viimeksi mainittua edellytystä ovat myös voimassa olevassa laissa. Kuuleminen asianosaisen läsnä olematta olisi kuitenkin aina tuomioistuimen harkinnassa. Asianosaisille olisi taattava oikeus esittää kuultavalle kysymyksiä. Asianosaisille ei kuitenkaan taattaisi suoraa kyselyoikeutta, vaan mahdollisuus kysymysten esittämiseen voitaisiin järjestää usealla eri tavalla.

4.2.2. *Teknisten apuvälineiden hyödyntäminen todistelussa*

Nykyinen oikeudenkäymiskaari ei nimenomaisesti mahdollista sitä, että todistelua voitaisiin pääkäsittelyssä ottaa vastaan teknisiä apuvälineitä käyttäen siten, ettei kuultava henkilö ole itse henkilökohtaisesti tuomioistuimessa läsnä. Sen sijaan puhelimen ja muiden teknisten apuvälineiden käyttämisestä riita-asiain valmistelun yhteydessä meillä on jo otettu säännökset oikeudenkäymiskaareen (lailla 768/2002). Säännökset tulevat voimaan 1 päivänä tammikuuta 2003. Samoin hovioikeuksien osalta on ehdotettu, että sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, voidaan kuulla todistelutarkoituksessa hovioikeuden pääkäsittelyssä myös puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen, jos asianosaiset siihen suostuvat ja sitä voidaan pitää muutoinkin sopivana (ks. HE 83/2001 vp).

Esityksessä ehdotetaan, että teknisten apuvälineiden avulla tapahtuvasta todistelusta tulisi oikeudenkäymiskaareen yleiset kaikkia yleisissä tuomioistuimissa tapahtuvia oikeu-

denkäyntejä koskevat säännökset. Näitä voitaisiin siis soveltaa sekä riita- että rikosasioissa. Samoin ehdotettuja säännöksiä voitaisiin soveltaa sekä asiaa ensimmäisessä asteessa käsiteltäessä että muutoksenhakuprosessissa.

Kysymykseen tulevat tekniset apuvälineet todistajan kuulemisessa olisivat videokokouksen käyttö ja yksinkertaisesti puhelinneuvottelu. Toisaalta kysymykseen voisivat tulla myös muut mahdolliset soveltuvat tiedonvälitystavat. Teknisten apuvälineiden avulla voitaisiin todistelu ottaa vastaan pääkäsittelyssä siten, ettei todistajan tarvitsisi tulla oikeuden istuntoon paikalle. Hän voisi antaa todistuksensa tarkoitukseen varatussa paikassa tai esimerkiksi kotonaan. Todistajan ei siten tarvitsisi olla edes samalla paikkakunnalla, jossa oikeuden istunto pidetään.

Ehdotuksen mukaan teknisten apuvälineiden avulla kuulemista voitaisiin käyttää yhtenä todistajan suojaa tarkoittavana keinona, mutta sillä olisi myös käyttöä muissa tilanteissa, joissa todistajan kuulemiseksi hänen henkilökohtainen läsnäolonsa pääkäsittelyssä ei olisi tarpeen. Tuomioistuimella olisi ehdotuksen mukaan aina tapauskohtaista harkintavaltaa siitä, kuullaanko todistajaa tai muuta henkilöä perinteisellä tavalla hänen läsnäoloon edellyttäen, vai käytetäänkö teknisen apuvälineen avulla tapahtuvaa todistelua.

Videokonferenssina tapahtuva henkilön kuuleminen toteuttaa paremmin yleiset todistelun välittömyyttä koskevat vaatimukset kuin puhelimesta kuulusteleminen. Puhelimesta kuultavan henkilön kertomuksen uskottavuuden arviointi on hankalaa, eikä muutoinkaan olisi tarkoituksenmukaista, että puhelimesta kuulemisesta tulisi säännönmukainen tapa kuulustella todistajaa. Sen vuoksi ehdotetaan, että puhelimesta kuulemisen käyttöala olisi rajoitetumpi kuin videoneuvotteluna kuulemisen. Puhelimesta kuuleminen olisi ehdotuksen mukaan mahdollista vain, jos kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voisi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn tai jos hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuisi todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta häirtä, taikka kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman

hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsitelyssä.

Rikoslain 15 luvun 1 §:ssä kriminalisoidaan perättömän lausuman antaminen tuomioistuimessa. Saman luvun 3 § koskee tämän rikoksen kvalifioitua tekemuotoa ja 4 § tuottamuksellista perätöntä lausumaa. Säännöksissä käytetään sanamuotoa, jonka mukaan rangaistavaa on *tuomioistuimessa* annettu perätön lausuma. Tuomioistuimella ei tässä tarkoiteta tuomioistuinrakennusta, vaan oikeudenkäyntiä. Luvun 2 §:n 1 kohta puolestaan koskee oikeudenkäyntimenettelyyn rinnastettavaa viranomaismenettelyä, joka on siis jotain muuta kuin tuomioistuinprosessia. Kuitenkin rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteen vuoksi rikoslain mainittua kohtaa ehdotetaan tarkistettavaksi siten, ettei jää epäselvyyttä siitä, että myös videokonferenssissa tai puhelimesta annettu lausuma kuuluu lainkohdan soveltamisalaan. Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä sovelletaan myös sellaisiin lausumiin, jotka annetaan oikeudenkäynnissä valan tai vakuutuksen nojalla videokonferenssin tai puhelimen välityksellä riippumatta siitä, onko todistaja tai muu kuultavana oleva henkilö tällöin fyysisesti tuomioistuimen tiloissa.

Todistajan tai muun henkilön kuulemisesta ulkomailla säädettäisiin edelleen erikseen. Ulkomailla olevan todistajan kuulemisesta edellytetään sen valtion myötävaikutusta, josta on kysymys. Näin on myös tilanteessa, jossa todistelussa käytetään teknisiä apuvälineitä.

4.2.3. *Lapsen kuuleminen*

Esityksessä ehdotetaan oikeudenkäymiskaareen otattavaksi nykyistä yksityiskohtaisempi säännös lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa. Säännös koskisi edelleen myös sellaisen henkilön kuulemistä, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt. Säännöstä sovellettaisiin, jos lasta tai henkiseltä toiminnaltaan häiriintynyttä henkilöä kuultaisiin joko todistajana taikka muussa ominaisuudessa todistelutarkoituksessa.

Voimassa olevassa OK 17 luvun 21 §:ssä olevaa 15 vuoden ikärajaa ei ehdoteta muutettavaksi, koska se on osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi. Tarkkarajainen säännös

on helposti tulkittava ja se luo oikeusvarmuutta. Rikosoikeudellisen vastuun ikäraja on 15 vuotta, joten voimassa olevassa laissa oleva ja edelleen säilytettäväksi ehdotettava ikäraja on yhdenmukainen tämän kanssa. Esimerkiksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:ssä ja lastensuojelulain 10 §:n 2 momentissa on lapsen oman mielipiteen merkitykselle asetettu 12 vuoden ikäraja. Näissä tapauksissa kyse on kuitenkin viranomaisen lapseen kohdistamasta toimenpiteestä ja sen vuoksi on perusteltua, että 12 vuotta täyttäneen lapsen mielipiteelle annetaan merkitystä. Todistajana tai todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kohdalla ei kuitenkaan ole samanlaisesta asiasta kyse. Sen vuoksi vakiintunutta 15 vuoden ikärajaa ei ehdoteta muutettavaksi.

Nykyisessä laissa ei ole säädetty tarkemmin edellytyksiä lapsen kuulemiselle. Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuin voisi kuulla lasta tai henkiseltä toiminnaltaan häiriintynyttä henkilöä, jos henkilökohtaisella kuulemisella olisi asian selvittämiseksi keskeinen merkitys eikä kuulemisesta todennäköisesti aiheuttaisi henkilölle sellaista kärsimystä tai haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuin voisi tarvittaessa määrätä tukihenkilön lainkohdassa tarkoitettulle henkilölle. Tukihenkilön määräämisellä olisi tarkoitus helpottaa kuulemistä ja vähentää siitä kuultavalle aiheutuvaa haittaa. Tukihenkilön määräämiseen ja hänelle maksettavaan palkkioon ehdotetaan sovellettavaksi ROL:n 2 luvun säännöksiä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä.

Nykyinen laki ei sisällä nimenomaisia säännöksiä kuulemismenettelystä tuomioistuimessa, kun kuullaan lasta tai henkiseltä toiminnaltaan häiriintynyttä henkilöä. Kuuleminen on suoritettava asianmukaista menettelyä noudattaen. Erityisesti lapsen kuulemisen osalta on harkittava, minkälaisia kysymyksiä hänelle voidaan esittää. Sen vuoksi esityksessä ehdotetaan, että kuulustelun suorittaisi pääsääntöisesti tuomioistuin. Tuomioistuin voisi kuitenkin antaa kuulustelun myös asianosaisten tehtäväksi. Kuuleminen voisi tarvittaessa tapahtua muussakin tilassa kuin

tuomioistuimen istuntosalissa.

Jos lasta ei voida kuulla hänen ikänsä tai kehitystasonsa vuoksi pääkäsittelyssä, lapsen esitutkinnassa antama kertomus saattaa olla tärkein asiassa saatavissa oleva näyttö. Esitutkinnassa annetun kertomuksen käyttämiseen oikeudenkäynnissä todisteena liittyy kuitenkin eräitä lähinnä näytön välillisyyteen ja syytetyn oikeusturvaan liittyviä ongelmia. Varsinaisen kertomuksen lisäksi kuulusteluolosuhteet ja kuulustelumenetelmät pitäisi voida riittävän luotettavasti todeta myös jälkikäteen. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset taas edellyttävät, että syyteyllä on jossain vaiheessa prosessia oikeus esittää todistajalle kysymyksiä. Jos esitutkitakertomus on videoitu tai tallennettu muuhun ääni- ja kuvatalenteeseen näiden periaatteiden mukaisesti, se tulisi voida ottaa oikeudenkäynnissä todisteena huomioon. Esityksessä ehdotetaan lakiin otettavaksi säännös, joka mahdollistaisi tallenteen hyödyntämisen todisteena tuomioistuimessa. Esityksessä ehdotetaan myös mahdollistettavaksi lapsen kuuleminen videokonferenssina.

4.2.4. Asian kiireelliseksi julistaminen

Esityksessä ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaaren lisättäisiin säännökset, joiden nojalla asianosainen voisi hakea asiansa julistamista kiireelliseksi ja saada siten asiansa käsittelyä nopeutettua. Mahdollisuus koskisi sekä riita- että rikosasioita. Esityksen tavoitteena on parantaa asianosaisten oikeusturvaa. Esityksen tarkoitus on myös varmistaa, että Suomen lainsäädäntö täyttää Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan määräykset myös jaksossa 2.3.2. selostetun Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen antaman ratkaisun *Kudla v. Puola* jälkeen.

Ehdotettujen säännösten nojalla muikin kuin laissa nimenomaisesti kiireelliseksi säädetty asia voitaisiin julistaa kiireelliseksi. Tällöin asia olisi käsiteltävä ennen muita asioita ilman aiheutonta viivytystä. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että asia olisi käsiteltävä yhtä kiireellisenä kuin laissa kiireelliseksi säädetty asia. Kiireelliseksi julistaminen edellyttäisi, että asianosainen esittäisi perusteet sille, että hänellä on selkeä tarve esimer-

kiksi olosuhteittensa ja asian tärkeän merkityksen tai jonkin muun syyn vuoksi saada asia ratkaistuksi muita tuomioistuimessa käsiteltävänä olevia asioita kiireellisempänä. Kiireelliseksi julistamista koskevaa päätöstä tehdessään tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon asian luonne ja kiireellisyyden syistä esitetty selvitys, samoin kuin tuomioistuimen työtilanne ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Tarkoitus olisi, että asian ratkaiseminen tapahtuisi tuomioistuimessa hyvin yksinkertaisessa ja pääsäännön mukaan kirjallisessa menettelyssä. Erityinen kiireellisyysasema annettaisiin vain niille asioille, jotka perustellusti olisi syytä käsitellä ennen muita asioita. Jotta kiireelliseksi julistaminen voisi toimia tarkoituksensa mukaisesti, tämä edellyttäisi, että asioita pyydetäisiin käsiteltäväksi kiireellisesti ja erityisasema annettaisiin yksittäiselle jutulle vain poikkeustapauksissa. Pelkästään se seikka, että asianosainen ilman erityisperusteita toivoo asiansa käsittelyä tavallista nopeammin, ei olisi riittävä syy asian kiireelliseksi julistamiselle. Jos asioita tarpeettoman usein määrättäisiin käsiteltäväksi kiireellisenä, ei itse kiireelliseksi julistamisella olisi enää merkitystä ja ehdotettu institutio kävisi hyödyttömäksi.

Ehdotettu säännöstö koskisi kaikkia yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviä asioita. Ehdotetut säännökset sijoitettaisiin nykyisen oikeudenkäymiskaaren 28 luvun tilalle.

4.2.5. Rikoshyötyä koskevan tuomion purkaminen

Esityksessä ehdotetaan oikeudenkäymiskaaren ylimääräistä muutoksenhakua koskevaan lukuun otettavaksi säännökset siitä, että lainvoimainen rikostuomio voidaan purkaa erikseen menettämisseuraamusta koskevalta osalta. Rikostuomion purkaminen näiltä osin tulisi mahdolliseksi sekä rikosasian vastaajan eduksi että hänen vahingokseen.

Rikosasian vastaajan eduksi menettämisseuraamusta koskeva tuomio voitaisiin ehdotuksen mukaan purkaa muun muassa, jos syyte siitä rikoksesta, jonka perusteella menettämisseuraamus tuomittiin, olisi hylätty näyttämättömänä, tai muusta syystä menettämisseuraamuksen tuomitsemiselle ei olisi

ollut edellytyksiä. Samoin purkaminen olisi mahdollista, jos asiassa vedottaisiin seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämiskaavan hylkäämiseen tai siihen, että menettämiskaava olisi tuomittu olennaisesti lievempänä, taikka olisi muutoin erittäin painavia syitä saattaa kysymys menettämiskaavasta uudelleen tutkittavaksi.

Ehdotuksen mukaan rikosasian vastaajan vahingoksi lainvoiman saanut menettämiskaavasta koskeva tuomio rikosasiassa voitaisiin purkaa muun muassa, jos vedottaisiin seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämiskaavan tuomitsemiseen tai menettämiskaavan tuomittu olennaisesti ankarana. Tuomiota ei ehdotuksen mukaan kuitenkaan purettaisi viimeksi mainitusta syystä, ellei saatettaisi todennäköiseksi, ettei asianosainen ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai todisteeseen siinä tuomioistuimessa, joka on tuomion antanut, tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin olisi pätevistä syistä ollut siihen vetoamatta.

4.2.6. Muut ehdotukset

Nykyisessä oikeudenkäymiskaaren 28 luvussa on säännökset tuomion rikkomisesta. Näiden vanhentuneiden säännösten mukaan tuomion moittimisesta voitaisiin tuomita rangaistus. OK 28 luvun 1 §:n mukaan sakko-rangaistus voitaisiin tuomita sille, joka saattaa tuomioistuimeen uudelleen käsiteltäväksi asian, josta on olemassa lainvoimainen tuomio. Samoin lainkohdan sanamuodon perusteella rangaistavaa olisi moittia lainvoimaista tuomiota oikeudessa tai sen ulkopuolella. OK 28 luvun 2 §:n mukaan taas määräytyisi tuomion moittimista koskevan asian oikeuspaikka. Vaikka säännökset edelleen sisältyvät lakiin, niillä ei voida enää katsoa olevan merkitystä.

Koska kyseiset vanhentuneet säännökset eivät ole nykyisessä yhteiskunnassa enää perusteltuja, ne ehdotetaan kumottavaksi. Nykyisen oikeudenkäymiskaaren 28 luvun tilal-

le ehdotetaan uutta 28 lukua, johon sijoitettaisiin edellä selostetut säännökset asian kiireelliseksi julistamisesta.

5. Esityksen vaikutukset

5.1. Taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset

Kuten edellä on todettu, muutosehdotusten tavoitteena on lisätä oikeudenkäyntien tarkoituksenmukaisuutta. Esityksen vaikutukset näin ollen painottuisivat nykyisen oikeustilan muutoksiin. Esityksellä ei siten olisi suoranaisia taloudellisia tai organisatorisia vaikutuksia. Vähäisiä kustannuksia voi kuitenkin aiheutua lapsille ja henkiseltä toiminnaltaan häiriintyneille henkilöille määrättävien tukihenkilöiden palkkioista. Alle 15 -vuotiaiden lasten kuuleminen oikeudenkäynnissä on kuitenkin harvinaista. Tukihenkilöiden palkkiot katettaisiin samasta määrärahasta kuin ROL:n mukaisen asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön palkkiot.

Ehdotuksessa mahdollistetaan videokokouksen käyttäminen tuomioistuimessa todistelutarkoituksessa. Ehdotetun lainsäädännön hyväksyminen ei sellaisenaan siis merkitse sitä, että jokaiseen tuomioistuimeen olisi heti hankittava kyseiset laitteet. Kuitenkin jotta tätä ehdotettua mahdollisuutta voitaisiin myös tosiasiallisesti hyödyntää, edellyttäisi se tähän käyttöön tarkoitettujen laitteiden hankkimista tuomioistuimiin. Viestintävälineiden hankkiminen voi kuitenkin tapahtua vähitellen ja tuomioistuinten normaalien hankintojen yhteydessä tulevaisuudessa. Joka tapauksessa videokokousten käyttötilanteet eivät tulisi olemaan kovin yleisiä.

Esityksessä ehdotetaan asian kiireelliseksi julistamista koskevan mahdollisuuden ottamista käyttöön. Jo nykyisin tuomioistuimilta voidaan epävirallisesti pyytää, että asia käsiteltäisiin kiireellisenä. Jatkossa asiasta olisi kirjallisen hakemuksen johdosta tehtävä päätös. Kirjallisten hakemusten määrää on vaikea ennakoita etukäteen. Epävirallisten pyyntöjen määrä on kuitenkin ollut vähäinen. Kysymys asian julistamisesta kiireelliseksi on tarkoitus ratkaista summaarisen asian tutkimisen jälkeen yksinkertaisessa kirjallisessa menettelyssä. Jos hakemusten määrä jää vä-

häiseksi, ei asian johdosta aiheudu merkittävä lisätyötä tuomioistuimille.

5.2. Vaikutukset kansalaisiin

Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelmassa todetaan, että todistajien suojaa tullaan parantamaan. Tähän ehdotukseen sisältyy useita säännöksiä, joilla helpotetaan todistajien asemaa heidän tai heidän läheistensä jouduttua uhkan kohteeksi. Henkilöä voitaisiin uhkatilanteessa kuulla tuomioistuimessa siten, ettei hänen tarvitsisi olla kasvotusten toisen asianosaisen kanssa. Samoin ehdotus mahdollistaisi todistajansuojatarkoituksessa näytön antamisen teknisten avuvälineiden avulla. Ehdotus näin ollen osaltaan parantaa hallitusohjelmassa tarkoitettua todistajien suojaa.

Myös jokaisen perusoikeuksien toteutumisen kannalta esityksellä voidaan arvioida olevan myönteisiä vaikutuksia. Asianosaisella ei nykyisin ole olemassa laissa säädettyä konkreettista keinoa, jolla voisi kääntyä asiaa käsittelevän tuomioistuimen puoleen, halutessaan asiansa käsittelyn olevan tavanomaisista nopeampaa. Ehdotus jonka mukaan asia voitaisiin julistaa kiireelliseksi näin ollen parantaisi myös yleensä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, josta on säädetty perustuslain 21 §:ssä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

6. Asian valmistelu

Uusi rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely tuli alioikeuksissa voimaan 1.10.1997. Jo lain valmisteluvaiheessa pidettiin tärkeänä, että uudistuksen toteutumista seurataan tarkasti. Eduskunnan lakivaliokunta totesi lakeja säädettyä, että sitä, kuinka uudistus toimii käytännössä, ei voida varmuudella tietää. Sen vuoksi lakivaliokunta korosti, että uudistuksen käynnistymistä ja toteutumista on seurattava tarkkaan ja, mikäli aihetta ilmeneisi, on välittömästi ryhdyttävä toimiin säännösten korjaamiseksi (LaVM 9/1997 vp — HE 82/1995 vp s. 16).

Oikeusministeriö asetti 22 päivänä toukokuuta 2001 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin selvittää nämä rikosprosessiuudistuksen seurannassa esillä olleet käytännön epä-

kohdat siltä osin kuin niissä on kysymys sellaisista asioista, joihin voidaan tehokkaasti lainsäännöksiin vaikuttaa. Työryhmään kutsuttiin edustajat käräjäoikeuksista, syyttäjistöstä, asianajajakunnasta, poliisista sekä oikeusministeriöstä.

Työryhmä luovutti osamietintönsä oikeusministeriölle toukokuussa 2002 (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2002:4). Osamietinnöstä pyydettiin lausunnot 41 taholta ja saatiin 36 taholta. Lausunnoista on laadittu oikeusministeriössä yhteenveto.

Tähän esitykseen sisältyvät ehdotukset on valmisteltu työryhmän mietinnön pohjalta lausuntopalautteen valossa oikeusministeriössä virkatyönä.

7. Muita esityksen vaikuttavia seikkoja

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta (HE 52/2002 vp) sisältää ehdotukset esitutkintalain muuttamisesta siten, että sinne tulisi säännös asianomistajan tai todistajan kuulustelun tallentamista videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa tämän nuoren iän tai kehitystason vuoksi todennäköisesti voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti (ehdotettava esitutkintalain 39 a §). Samoin esitys sisältää ehdotuksen OK 17 luvun 11 §:n muuttamisesta vastaavasti siten, että jos kuulustelu on sanotulla tavalla tallennettu, tallenne voidaan ottaa oikeudenkäynnissä huomioon. Lisäksi viimeksi mainittuun pykälään on ehdotettu otettavaksi säännös siitä, että asianomistajaa tai todistajaa ei tämän lisäksi kuulla oikeudenkäynnissä, jos siitä todennäköisesti aiheutuisi hänelle vakavaa haittaa.

Tässä ehdotuksessa esitetään alle 15-vuotiaan lapsen tai henkilön, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt kuulemismenettelystä oikeudenkäynnissä yleisempää, kokonaisvaltaista sääntelyä. Tämä kokonaisuus sisältäisi, kuten edellä on todettu, säännökset itse pääkäsittelyssä kuulemismenettelystä, videokonferenssin käyttämisestä sekä video- tai

sihen rinnastettavan muun kuva- ja äänital-
lenteen käyttämisestä näyttönä tuomiois-
tuimessa. Tämän johdosta tässä ehdotuksessa
olevat ehdotukset OK 17 luvun 11 §:n muut-

tamisesta korvaisivat soveltamisalaltaan ra-
joitetumman ehdotuksen asianomaisen pykä-
län muuttamiseksi HE 52/2002 vp:ssä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Oikeudenkäymiskaari

17 luku. Todistelusta

11 §. Ehdotuksen mukaan alle 15-vuotiasta lasta ja henkisesti toiminnaltaan häiriintynyttä henkilöä voitaisiin kuulla tuomioistuimessa 21 §:ssä säädetyin edellytyksin. Jos tällaista henkilöä ei voida kuulla tuomioistuimessa, yleisperusteluissa mainituista syistä on perusteltua, että hänen esitutkinnassa antamansa kertomus voidaan tietyin edellytyksin ottaa pääkäsittelyssä huomioon.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös, joka mahdollistaisi videotallenteeseen tai muuhun siihen rinnastettavaan kuva- ja äänitallenteeseen tallennetun esitutkintakertomuksen käyttämisen todisteena tuomioistuimessa. Esitutkinnassa annettua kertomuksella tarkoitettaisiin sekä poliisin että lääkärin tai muun sosiaali- tai terveydenhuollon asiantuntijan suorittamaa kuulustelua. Esimerkiksi silloin, jos lapsen epäillään joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, todisteena voitaisiin käyttää videotallennetta psykologin, psykiatrin taikka muun asiantuntijan ja lapsen välisestä keskustelusta. Video katsottaisiin tällöin pääkäsittelyssä, jotta asianosaiset voisivat esittää väitteensä ja huomionsa kuulustelussa esiin tulleiden seikkojen johdosta.

Tallennetun kertomuksen ottaminen todisteena huomioon edellyttäisi kuitenkin, että syytetylle olisi jossain vaiheessa ennen pääkäsittelyä varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Kertomusta voitaisiin käyttää todisteena riippumatta siitä, onko syytetty käyttänyt hyväkseen kysymysten esittämismahdollisuutta. Ehdoton edellytys olisi, että syytetylle varattaisiin mahdollisuus kysymysten esittämiseen. Estettä ei olisi sille, etteikö muillekin asianosaisille voitaisi varata tällaista mahdollisuutta. Mahdollisuus kysymysten esittämiseen esitutkinnassa on asianmukaista toteuttaa siten, että kysymykset esitetään lapselle kuulustelijan välityksellä.

Jotta mahdollisuus kysymysten esittämiseen esimerkiksi esitutkinnan aikana tulisi asianmukaisesti turvattua, käytännössä syylliseksi epäillylle olisi varattava mahdollisuus oikeudelliseen apuun kysymysten esittämisessä. Tämä voisi tapauskohtaisesti edellyttää esimerkiksi ROL 2 luvun mukaisen puolustajan määräämistä.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta (HE 52/2002 vp) sisältää ehdotukset esitutkintalain muuttamisesta siten, että sinne tulisi säännös asianomistajan tai todistajan kuulustelun tallentamista videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa tämän nuoren iän tai kehitystason vuoksi todennäköisesti voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti (ehdotettava esitutkintalain 39a §).

Nyt ehdotettavassa säännöksessä ehdotetaan, että videotallenne voitaisiin ottaa todisteena huomioon myös silloin, kun alle 15-vuotiasta lasta tai henkisesti toiminnaltaan häiriintynyttä henkilöä kuullaan pääkäsittelyssä oikeudessa. Tällöin videotallenne olisi lähinnä lisänäyttöä tai vertailuaineistoa pääkäsittelyssä annettulle kertomukselle. Videotallenteen ottaminen huomioon myös tällaisessa tilanteessa on perusteltua sen vuoksi, että lapsi ei välttämättä tuomioistuinkäsittelyssä kykene antamaan yhtä luotettavaa kuvaa tapahtumista. Esitutkinnassa kysymykset lapselle on voinut esittää lääkäri tai muu asiantuntija ja haastattelutilanteita on voinut olla useita, kun taas lasta tuomioistuimessa kuultaessa olosuhteet ovat erilaiset. Saattaa myös olla niin, että lapsi joiltain osin muuttaa kertomustaan. Tällöin lapsen ensimmäisenä antama kertomus voi olla luotettavin.

Vaikka videotallenne voidaan ottaa huomioon pääkäsittelyssä todisteena sellaisenaan, ei sinänsä olisi estettä sille, että näin esitutkinnassa kuultua ehdotetussa lainkohdassa tarkoitettua henkilöä kuultaisiin vielä myös erikseen pääkäsittelyssä. Tämä edellyttäisi

tapauskohtaista harkintaa. Tällaisen lapsen tai henkilön, jonka henkinen toimita on häiriintynyt, kuulemisesta ja sen edellytyksistä ehdotetaan otettavaksi säännökset jäljempänä esityksen 21 §:ssä. Uudelleen kuuleminen voisi tapahtua joko ehdotuksen 21 §:n mukaisesti henkilökohtaisesti läsnä ollen tai esimerkiksi ehdotuksen 34 a §:ssä tarkoitettuna videokonferenssina. Kuitenkin jos kuuleminen on jo tallennettu 11 §:n mukaisesti, tapauksesta riippuu, onko erikseen kuuleminen enää tarpeellista.

Pykälän nykyinen 2 momentti siirtyisi 3 momentiksi ja 3 momentti 4 momentiksi.

21 §. Voimassa oleva pykälä sisältää säännöksen siitä, että alle 15-vuotiasta tai sielun toiminnaltaan häiriintynyttä henkilöä voidaan kuulla todistajana tuomioistuimen harkinnan mukaan. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siitä kävisi tarkemmin ilmi, millä edellytyksillä lasta tai muuta pykälässä tarkoitettua henkilöä voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa ja millä tavalla kuulemisen tulee tapahtua. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan otettavaksi kuulemisen edellytyksiä ja 2 momenttiin tukihenkilön määräämisestä kuultavalle koskevat säännökset. Kuulustelun toimittamista koskevista yksityiskohtaisemmista säännöksistä ehdotetaan säädettäväksi 3 momentissa.

Pykälän 1 momentin mukaan alle 15-vuotiaan kuuleminen olisi edelleen tuomioistuimen harkinnassa. Yleisperusteluissa mainituista syistä ikärajaa ei ehdoteta muutettavaksi. Mitä lähempänä lapsi on iältään 15 vuotta, sitä helpommin häntä voitaisiin kuulla tuomioistuimessa. Mitä nuorempi lapsi on, sitä poikkeuksellisempaa hänen kuulemisensa tuomioistuimessa olisi. Alle 10-vuotiasta lasta ei pääsääntöisesti tulisi kuulla tuomioistuimessa. Nuorempi lapsi on helpommin johdateltavissa eikä raja mielikuvituksen ja todellisuuden välillä ole lapselle aina selvä, mikä ei välttämättä tuomioistuinikäsielityksessä tule esiin. Lapsi voi myös sopeuttaa kertomuksensa sellaiseksi, minkä hän kuvittelee aikuisen haluavan kuulla. Tuomioistuimen on nämä seikat otettava huomioon harkitessaan alle 15-vuotiaan kuulemista. Harkinnassa voidaan ottaa huomioon myös se, onko esitutkinnassa asianmukaisesti tehty videointi jo riittävä lapsen havaintojen selvittämiseksi.

Nykyisessä 1 momentissa erilaiset sielun toiminnan häiriöt on kuvattu sanoilla mielisairas, tylsämielinen tai sielun toiminnaltaan muutoin häiriintynyt. Näiden ilmaisujen sijaan ehdotetaan käytettäväksi nykyaikaisempaa ilmaisua henkiseltä toiminnaltaan häiriintynyt. Muutoksella ei olisi merkitystä säännöksen tulkinnassa.

Voimassa oleva lainkohta koskee vain todistajana kuulemista. Ehdotetun säännöksen perusteella voitaisiin kuulla alle 15-vuotiasta sekä todistajana että todistelutarkoituksessa. Ehdotettu säännös koskisi siten sekä henkilöä, joka on nimetty nimenomaan todistajaksi, että henkilöä, joka on nimetty todistelutarkoituksessa kuultavaksi. Ehdotetun säännöksen perusteella voitaisiin siten kuulla alle 15-vuotiasta tai henkiseltä toiminnaltaan häiriintynyttä asianomistajaa taikka tekijäkumppania todistelutarkoituksessa. Esimerkiksi nuorten yhdessä tekemissä rikoksissa osa tekijöistä saattaa olla rikosoikeudellisen vastuikärajan 15 vuotta ylittäneitä ja heitä kuullaan silloin vastaaja-asemassa, kun taas osa voi olla alle 15-vuotiaita. Ehdotetun lainkohdan perusteella voitaisiin alle 15-vuotiasta tekijää kuulla asian selvittämiseksi todistelutarkoituksessa.

Momentissa tarkoitettujen henkilöiden kuuleminen olisi mahdollista, jos henkilökohtaisella kuulemisella olisi asian selvittämiseksi keskeinen merkitys. Keskeisellä merkityksellä tarkoitettaisiin pääsääntöisesti seikkaa, joka todistelun ja jutun lopputuloksen kannalta on ratkaiseva. Jos muuta todistelua ei ole, henkilön kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys. Keskeisellä merkityksellä tarkoitettaisiin myös kuulemisen merkitystä muun todistelun arvioinnissa. Esimerkiksi pitkässä todisteluketjussa sinänsä vähäisellä havainnolla voi olla keskeinen merkitys todistelun arvioinnissa. Harkinnassa voitaisiin ottaa huomioon myös se, että henkilön kuulustelusta on jo hyödynnettävissä edellä 11 §:ssä tarkoitettu tallenne. Jos tallenne on käytössä ja se on hyväksytty, ei erikseen henkilökohtaisella kuulemisella ole yhtä usein asian selvittämiseksi keskeistä merkitystä.

Toisena edellytyksenä olisi, ettei kuuleminen todennäköisesti aiheuta kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen henkistä kehi-

tystään. Lähtökohtana tätä harkittaessa tulisi olla se, aiheuttaako itse tuomioistuimessa kuuleminen kärsimystä tai haittaa. Tuomioistuimissa kuulemisen seuraamusten arvioimiseksi harkintansa mukaan pyytää selvitystä lapsi- tai perheneuvolasta, lastenpsykiatrilta tai lastensuojeluviranomaiselta, ja tarvittaessa kuulla tällaisia asiantuntijoita. Edellytyksen arvioinnissa on otettava huomioon, että 34 ja 34 a §:ssä ehdotetaan säädettäväksi mahdollisuudesta kuulla todistajaa tai todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä asianosaisen olematta läsnä tai ilman keskinäistä näköyhteyttä. Tämän säännöksen mukaisesti tehdyllä asianmukaisella kuulemisella voidaan kuulemisesta aiheutuvaa haittaa tai kärsimystä vähentää.

Yleensä oikeus kutsuu todistajan tai kuultavan oikeuteen pelkästään asianosaisen pyynnön perusteella ilman, että tuomioistuimella välttämättä on edeltävää tietoa kuultavasta. Tästä syystä jo esitutkinnassa tulisi tarvittaessa selvittää kysymys siitä, millaista haittaa kuuleminen voisi kuultavalle aiheuttaa. Tällöin esitutkinta palvelee jo syyttäjää ja muuta asianosaista hänen harkitessaan, esittääkö hän todisteena vain tallennetun kertomuksen vai pyytääkö hän henkilöä kuultavaksi pääkäsittelyssä.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös tukihenkilön määräämisestä 1 momentissa tarkoitettulle kuultavalle. Tuomioistuimen harkintaan jätettäisiin se, onko tukihenkilön määrääminen tarpeellista. Tukihenkilön määräämisestä olisi soveltuvin osin voimassa, mitä ROL:n 2 luvussa säädetään asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä. Säännöksen tarkoituksena olisi tehdä kuuleminen lapsen kannalta mahdollisimman helpoksi. Tukihenkilö toimisi kuultavan henkilökohtaisena tukena ja auttaisi häntä asian käsittelemiseen liittyvissä kysymyksissä. Jos alle 15-vuotiasta lasta kuultaisiin asianomistajana todistelutarkoituksessa, tukihenkilö tulisi määrätä säännönmukaisesti. Tukihenkilö voitaisiin määrätä lapselle riippumatta siitä, missä ominaisuudessa häntä kuultaisiin tai esittääkö hän asiassa vaatimuksia.

Tukihenkilö voisi olla huoltaja tai muu lapselle läheinen henkilö. Myös lastensuojeluviranomainen, lapsi- tai perheneuvolan työntekijä tai muu vastaava lasten kanssa työsken-

televä henkilö voisi toimia tukihenkilönä.

Pykälän voimassa olevan 2 momentin mukaan 1 momenttia sovelletaan, jos todistajaksi nimetty on virallisen syytteen alaisena tai tuomittu rangaistukseen rikoksesta, jota tarkoitetaan rikoslain 17 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa, 2 §:ssä, 3 §:n 1 momentissa, 3 a §:n 1 momentissa taikka 5 §:n 2 momentissa. Tämä säännös kumoutuisi uuden 2 momentin tullessa voimaan. Säännöstä on käytännössä sovellettu harvoin. Säännöksessä on tarkoitettu viitattavaksi jo kumottuihin rikoslain 17 luvun säännöksiin, jotka ovat alunperin koskeneet erilaisia perättömiä lausumia, joista kuultava on syytteessä tai tuomittu. Perättömästä lausumasta tuomittua henkilöä voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, joten säännös on tarpeeton. Kuultavan syyllistymisellä tällaiseen rikokseen voi kuitenkin olla merkitystä hänen kertomuksensa luotettavuutta tai uskottavuutta arvioitaessa.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin kuulemismenettelystä tuomioistuimessa. Pääsäännön mukaan tuomioistuin kuulustelisi kuultavan, kun taas 33 §:ssä lähtökohtana on, että asianosaiset suorittavat kuulustelun. Menettelyn tarkoituksena olisi turvata kuulemisen asianmukainen sujuminen tuomioistuimessa. Tuomioistuin voisi sallia kuulustelun asianosaisille, jos asianosainen tai hänen avustajansa kykenee sen luontevasti suorittamaan. Jos kysymys olisi rikosasiassa syyttäjän todistelusta, voisi usein olla tarkoituksenmukaista, että ensin syyttäjä kuulustelisi kuultavan. Asianosaisille tulee aina varata tilaisuus kysymysten esittämiseen kuultavalle. Pääsääntöisesti kysymykset tulisi ehdotuksen mukaan esittää tuomioistuimen välityksellä. Sopiva menettelytapa olisi esimerkiksi se, että asianosaiset toimittavat kysymykset ennen kuulemistä tuomioistuimelle. Säännöksen luonteva soveltaminen voi edellyttää siten valmistelun järjestämistä ja sen asianmukaista toimimista. Kuitenkin vielä pääkäsittelyn aikanaikin olisi asianosaisilla mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä tuomioistuimen välityksellä.

Kuuleminen olisi mahdollista muuallakin kuin istuntosalissa. Säännöksen tarkoituksena on turvata kuulemisen häiriötön kulku, kun

kuultavana on alle 15-vuotias tai henkisesti toiminnaltaan häiriintynyt. Tällainen muu tila voi olla tuomioistuimen muissa tiloissa tai sen ulkopuolella. Kysymysten esittämismahdollisuus on turvattava riippumatta siitä, missä kuuleminen tapahtuu. Pääsäännön mukaan myös muualla kuin istuntosalissa tapahtuvassa kuulemisessa asianosaisten ja esimerkiksi asiamiesten tai avustajien läsnäolo-oikeus noudattaisi normaalia käytäntöä. Kuulemisjärjestelyitä harkittaessa voidaan ottaa huomioon myös 34 §:ssä ja 34 a §:ssä ehdotetut mahdollisuudet.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/1984) mukaan harkinnanvaraisen suljetun käsittelyn edellytyksenä on, että asiassa kuullaan alle 15-vuotista henkilöä tai henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu. Näin ollen lasta voidaan suojella myös pitämällä yleisöltä suljettu käsittely.

34 §. Eräs todistajan suojaamista koskeva keskeinen keino on mahdollisuus kuulla häntä tuomioistuimessa asianosaisten läsnä olematta. Tällainen mahdollisuus on sisällytetty oikeudenkäymiskaaren jo alun alkaen. Nykyinen asiaa koskeva säännös on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 §:n 2 momentissa. Voimassa olevan lainkohdan mukaan jos oikeus harkitsee, että todistaja asianosaisten läsnä ollessa pelosta tai muuta syystä on ilmaiseva, mitä asiasta tietää, tahi jos asianomainen häiritsee tai koettaa eksyttää todistajaa hänen puhuessaan, kuulusteltakoon todistajaa asianosaisten saapuvilla olematta. Sitten luettakoon todistajan kertomus asianosaiselle, ja olkoon tällä oikeus tehdä todistajalle kysymyksiä, niin kuin 33 §:n 2 momentissa on sanottu. Vastaavat sääntelyt ovat voimassa varsinaisen todistajan lisäksi myös asiantuntijan osalta (OK 17:51.1) ja asianosaisten osalta häntä totuusvakuutuksin kuultaessa (OK 17:65). Nimellinen säännös siitä, että asianosaista voidaan kuulla vapaasti todistelutarkoituksessa toisen asianosaisten saapuvilla olematta sen sijaan näyttäisi oikeudenkäymiskaaresta puuttuvan. Tosin oikeuskäytännössä joskus myös asiantuntijaa on kuultu syytetyn läsnä olematta.

Nykyisen lain soveltamiskäytännössä on ollut epäselvää, miten todistajankuulustelu pykälän tarkoittamassa tilanteessa tulisi tapahtua. Aina ei ole ollut selvyyttä siitä, jou-

tuuko nykyisen pykälän mukaisessa menettelyssä todistaja kuitenkin aina lopulta kasvotusten asianosaisten kanssa. Lainkohdan sanamuodon on joskus katsottu merkitsevän sitä, että asianosainen saa esittää kysymyksensä suoraan, ilman välikäsiä todistajalle.

Suomi ratifioi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen vuonna 1990. Uudet todistelun välittömyyttä ja asianosaisten kyseilyoikeutta korostavat menettelysäännöt ovat tulleet voimaan 1990-luvulla. Myös nämä muutokset ovat vahvistaneet tulkintaa siitä, että todistaja ei voisi lopulta edes vaaratilanteessa antaa todistajankertomustaan kokonaan ilman asianosaisten läsnäoloa.

Todistelun välittömyys ja syytetyn kyselyoikeus voidaan kuitenkin toteuttaa myös tilanteissa, jossa todistaja ja asianosainen eivät ole yhtä aikaa oikeuden istuntosalissa. Luonnollisesti käytännöllisin ja helpoin tapa todistajan kuulemiseksi on, että hän ja asianosaiset ovat yhtä aikaa läsnä istunnossa. Tällöin kysymyksen esittäminen ja niihin vastaaminen tapahtuu mutkattomasti ja kuuleminen voidaan toteuttaa nopeasti ja yksinkertaisesti. Kuitenkin esimerkiksi niissä poikkeustapauksissa, joissa todistajalla on aihetta pelätä itsensä tai perheenjäsenensä hengen tai terveyden olevan uhattuna todistajankertomuksensa vuoksi, ei tällaista normaalia kaikkien asianosaisten läsnä ollessa tapahtuvaa todistajankuulustelua voida aina toteuttaa. Todistelun välittömyyttä ja asianosaisten kyselyoikeutta voidaan myös näissä tilanteissa varjella.

Edellä sanotuilla perusteilla pykälään ehdotetaan otettavaksi säännökset henkilön kuulemisesta tuomioistuimessa asianosaisten läsnä olematta. *Pykälän 1 momenttiin* ehdotetaan otettavaksi säännökset siitä, millä edellytyksillä tähän erityismenettelyyn voitaisiin ryhtyä. Ehdotuksen mukaan todistajaa, ja myös muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä sekä asiantuntijaa voitaisiin kuulla pääkäsittelyssä asianosaisten läsnä olematta. Ehdotuksen mukainen henkilöpiiri, johon kyseistä erityismenettelyä voitaisiin soveltaa, olisi nykyistä laajempi. Kuten edellä on jo todettu, voimassa olevan lain mukaan vain todistajaa voidaan kuulla asianosaisten läsnä olematta. Viittaussäännösten perustella nykyistä säännöstä voidaan lisäksi soveltaa asiantuntijaan ja asianosaiseen, jota

kuulustellaan totuusvakuutuksin. Kuitenkaan henkilön suojaamisen tarve ei riipu siitä, missä prosessuaalisessa roolissa häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. Myös todistajaroolin ulkopuolella olevat henkilöt ovat usein samalla tavalla ratkaisevia tietolähteitä oikeudenkäynnissä ja heidänkin pitäisi voida kertoa tietonsa tapahtuneesta vapaasti ja ilman ulkopuolista painostusta tai uhkaa. Esimerkiksi rikosjutussa asianomistajaan voi käytännössä kohdistua uhkaa syytetyn taholta. Käytännössä ei ole harvinaista sekään, että rikosasiassa samaan rikokseen osalliset tai rikoskumppanit kertovat toistensa tekemisistä, ja tähän kertomiseen voi liittyä konkreettista vaaraa kostotoimenpiteistä. Näin ollen pykälän soveltamisalaa ehdotetaan laajennettavaksi kaikkiin todistelutarkoituksessa kuultaviin henkilöihin sekä asianomistajaan.

Ehdotukseen sisältyisivät edellytykset henkilön kuulemiselle asianosaisen läsnä olematta. Näitä olisi kolme eri tilannetta, joista ehdotetaan otettavaksi säännökset 1 momentin 1—3 kohtiin. Kaikille kohdille yhteisenä edellytyksenä olisi, että tuomioistuimien harkitsee menettelyyn ryhtymisen soveliaaksi. Näin ollen vaikka eri kohdissa mainitut kriteerit täyttyisivät, tuomioistuimella olisi vielä tapauskohtaista harkintavaltaa erityismenettelyyn ryhtymisessä. Soveliasuusharkintaa tehdessään tuomioistuimen tulisi viime kädessä punnita tilannetta kokonaisuudessaan. Millainen uhka on kysymyksessä, kuinka keskeinen todistaja on kysymyksessä, kuinka luotettava todistaja kertomus on ja kuinka salista mahdollisesti poistettavan asianosaisen oikeudet voidaan riittävästi tuossa yksittäistapauksessa turvata, olisivat kysymyksiä, joita soveliasuusharkinnassa voidaan ottaa huomioon.

Ehdotetun *pykälän 1 momentin 1 kohdan* mukaan henkilö voitaisiin kuulla asianosaisen läsnä olematta, jos se olisi tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettua suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Suojeltavaksi henkilöpiiriksi ehdotetaan ensinnäkin kuultavaa henkilöä itseään. Häntä voitaisiin suojella lainkohdan tarkoittamalla menettelyssä siitä riippumatta siitä, missä roolissa häntä kuullaan. Kuten edellä

on todettu, todistajan suojaamista koskevia toimenpiteitä ei ole tarkoituksenmukaista rajoittaa vain todistajan roolissa toimiviin henkilöihin. Suojaamistarvetta voi olla myös asianosaisilla itsellään, asiantuntijoilla ja erimerkiksi jutussa kuultavilla rikoskumppaneilla.

Tämän lisäksi ehdotetaan, että kuultavan henkilön lisäksi myös hänen läheistään voitaisiin suojata tällä keinolla. Todistajan tai muun oikeudenkäynnissä kuultavan henkilön uhkailu voi käytännössä tapahtua myös siten, ettei itse kuultavaa henkilöä uhkailla, vaan esimerkiksi hänen perheenjäseniään. Tämä on otettu huomioon ehdotetussa säännöksessä. Uhkailu voi tapahtua esimerkiksi siten, että kuultavalle kerrotaan, että hänen perheelleen käy huonosti, jos hän kertoo tietämistään tapahtumista. Suojattavan henkilön ei siten välttämättä tarvitsisi edes olla oikeudenkäyntitilaisuudessa läsnä.

Suojattavien läheisten henkilöiden piiri ehdotetaan tässä rajattavaksi johdonmukaisesti samalla tavalla kuin on tehty rikoslain 15 luvun 9 §:ssä, jossa säädetään rangaistavaksi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Rangaistavaa oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista on paitsi itse kuultavan henkilön uhkaaminen, niin myös tiettyjen kuultavan läheisten henkilöiden uhkaaminen. Rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentin perusteella suojan piiriin kuuluu kuultavan puoliso, hänen sisaruksensa tai sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa samoin kuin henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai joka on muutoin edellä sanottuihin nähden rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen perusteella kuultavan läheinen.

Edellytykseksi ehdotetaan, että tulisi olla olemassa kuultavan henkilön henkeen tai terveyteen kohdistuva uhka. Tarkoituksena on, että suojan tarpeelle on olemassa konkreettinen syy. Esimerkiksi todistajana toimiminen oikeudenkäynnissä ei ole läheskään aina erityisen miellyttävä tehtävä todistajalle itselleen. Hänen tulee kertoa asioista, joista asianosaisten välillä on riitaa ja heillä on asioiden kulusta ehkä erilainen käsitys kuin todistajalla. Todistajan on toisaalta puhuttava totta ja hänen kertomuksellaan on usein kaikkein ratkaisevin merkitys oikeudenkäynnin lopputulokselle. Näistä syistä todistajan kuulemista

asianosaisen läsnä olematta ei voida mahdollistaa vain todistajan aiheettoman turvattuuden tunteen perusteella tai mukavuussyihin perustuen. Toisaalta kohtuutonta näyttövaatimusta kuultavalle tässä suhteessa ei tulisi asettaa. Kuultavan perusteltu ja uskottava kertomus uhasta käytännössä usein riittäisi.

Jos asianosaisia on jutussa useita ja todistajan tai todistelutarkoituksessa kuultavaan henkilöön kohdistuu uhka vain erään näistä taholta, voi olla täysin riittävää, että vain tämä tai nämä henkilöt eivät ole läsnä uhkan kohteena olevaa henkilöä kuultaessa. Muut asianosaiset voisivat olla läsnä.

Ehdotetun *pykälän 1 momentin 2 kohdan* mukaan henkilöä voitaisiin kuulla asianosaisen läsnä olematta, jos se olisi tarpeellista sen johdosta, että kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää. Tämä ehdotus vastaisi sisällöltään nyt voimassa olevaa säännöstä. Tällä on tarkoitettu esimerkiksi sitä tilannetta, jossa kuultava henkilö on riippuvainen toisesta molemmista asianosaisista ja asianosaisen läsnäolo voi siten vaikuttaa kuultavan kertomukseen. Myös lasta tai 21 §:ssä tarkoitettua muuta henkilöä voitaisiin kuulla ehdotetun 34 §:n tarkoittamalla tavalla asianosaisen läsnä olematta.

Myös ehdotetun *pykälän 1 momentin 3 kohta* vastaisi voimassa olevaa sääntelyä. Sen mukaan henkilö voitaisiin kuulla asianosaisen läsnä olematta myös silloin, jos se olisi tarpeellista, koska asianosainen häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa hänen puhuesaan. Tämän lainkohdan tarpeellisuus on edelleen ilmeinen. Jos asianosaisen ei anna kuultavalle henkilölle rauhaa kertoa asiaansa, on asianosaisen poistettava salista kuulemisen ajaksi. Selvyyden vuoksi asiasta on säädettävä laissa.

Koska lainkohdan perusteella on mahdollista kuulla henkilöä asianosaisen kokonaan läsnä olematta, on lainkohdan perusteella myös mahdollista tätä lievempien menettelytapojen käyttö. Toisinaan riittävää voisi olla esimerkiksi se, että näköyhteys kuultavan ja asianosaisen välillä estetään, vaikka kuultava ja asianosainen olisivatkin yhtä aikaa oikeusosalissa. Tässä voitaisiin käyttää apuna esimerkiksi väliverhoa tai -seinää.

Ehdotetun *pykälän 2 momentin* mukaan asianosaisille on varattava tilaisuus esittää

kuultavalle kysymyksiä. Kysymysten esittämis-oikeus voidaan järjestää usealla eri tavalla ja tilanteesta riippuen. Tavallinen menettely voisi olla se, että asianosainen, esimerkiksi rikosasian vastaaja, poistetaan salista todistajan kuulustelun ajaksi. Todistajaa oikeusosalissa kuultaessa voidaan vastaajalle mahdollisuuksien mukaan järjestää teknisin apuvälinein joko kuuntelu- tai katselumahdollisuus oikeussaliin. Tämä voi tapahtua esimerkiksi videolinkin välityksellä tai järjestämällä kaitutin, jonka avulla vastaaja voi kuunnella todistajan kuulustelua. Ellei teknisiä apuvälineitä ole käytössä, voidaan salista poissa olleelle asianosaiselle kuulustelun jälkeen selostaa kertomuksen sisältö tai kuunnella ja/tai katsoa tallenne siitä. Tämän jälkeen salista poissa ollut asianosainen voi esittää ne kysymykset, jotka hän toivoo kuultavalle esitettäväksi. Tämän jälkeen salista poistaminen toistetaan. Vastaajan toivomat kysymykset voi kuultavalle esittää joko vastaajan asiamies tai esimerkiksi puheenjohtaja. Tällä tavoin asianosainen ja kuultava henkilö ovat vuorotellen salissa, eikä heitä tarvitse lainkaan kuulla niin sanotusti kasvotusten.

Jos salista poistettavalla asianosaisella on asiamies, tämän ei yleensä tarvitse poistua salista todistajan kuulemisen ajaksi. Tällöin hän voi heti vastaajan vuorolla esittää todistajalle ne kysymykset, jotka hän katsoo tarpeelliseksi. Vaikka salista poistetulla asianosaisella olisikin ollut asiamies salissa todistajan kuulemisen ajan, täytyy myös asianosaiselle itselleen kuitenkin varata tilaisuus esittää kuullulle henkilölle vielä lisäkysymyksiä.

Ehdotetun *pykälän 3 momentin* mukaan todistajaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla yleisön läsnä olematta siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa (945/1984) säädetään. Tämä säännös vastaisi pitkälle nykyisin voimassa olevaa OK 17 luvun 34 §:n 1 momentin säännöstä. Tässäkin ehdotetussa säännöksellä uutta olisi se, että sen soveltamisala laajennettaisiin koskemaan paitsi todistajaa, niin myös muuta oikeudenkäynnissä kuultavaa henkilöä. Säännös ei koske asianosaisen läsnä olematta tapahtuvaa todistelun vastaanottamista, vaan kysymys on yleisön läsnäolon rajoittamisesta henkilöö tuomioistuimessa kuultaessa. Varsinainen ai-

neellinen sääntely niistä edellytyksistä, jolloin yleisö tai osa siitä voidaan poistaa oikeussalasta henkilön kuulemisen ajaksi, on oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa. Ehdotettu 3 momentin säännös samoin kuin nyt voimassa oleva säännös OK 17 luvun 34 §:n 1 momentissa olisi vain viittaussäännös oikeudenkäynnin julkisuudesta annettuun lakiin eikä siinä säänneltäisi menettelyyn ryhtymisen edellytyksistä. Kuten yleisperusteluissa on todettu, oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunta on ehdottanut oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain uudistamista kokonaisuudessaan, ja tässä yhteydessä tulisivat myös yleisön läsnä olematta kuulemisen edellytykset muutettaviksi. Toimikunnan ehdotuksen mukaan yleisön läsnäoloa voitaisiin esimerkiksi rajoittaa, jos se olisi tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön RL 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistavalta uhalta. Systemaattisesti yleisön läsnä olematta kuuleminen kuuluukin paremmin oikeudenkäynnin julkisuudesta annettuun lakiin, eikä oikeudenkäynnin todistelua koskevien säännösten yhteyteen. Viittaussäännös on kuitenkin edelleen tarkoituksenmukaista säilyttää oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

34 a §. Laissa ei nykyisellään ole nimenomaisia säännöksiä siitä, että todistelua voitaisiin pääkäsittelyssä ottaa vastaan teknisiä apuvälineitä käyttäen siten, ettei kuultava henkilö ole itse henkilökohtaisesti tuomioistuimen istuntosalissa läsnä. Uuteen OK 17 luvun 34 a §:ään ehdotetaan otettavaksi tästä säännökset. Ehdotuksen mukaan todistajaa tai muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä sekä asianomistajaa voitaisiin ehdotuksessa tarkemmin määrätyn edellytyksin kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuva teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Asianomistaja ehdotetaan mainittavaksi nimenomaisesti, koska häntä voitaisiin kuulla teknisen tiedonvälityksen avulla paitsi todistelutarkoituksessa, myös muutoin. Asianomistaja voisi esimerkiksi selvittää ehdotettavan lainkohdan edellytysten täytyessä vahingonkorvausvaa-

timuksensa perusteita uutta menetelmää käyttäen. Lainkohta koskisi sekä riita-, hakemus- että rikosasioita.

Uuden lainkohdan tarkoittama todistelu tallennettaisiin OK 22 luvun 6:ssä tarkoitettulla tavalla.

Ehdotukseen sisältyisivät edellytykset henkilön kuulemiselle teknisiä apuvälineitä käyttäen. Näitä olisi neljä eri tilannetta, joista ehdotetaan otettavaksi säännökset 1 momentin 1—4 kohtiin. Kaikille kohdille yhteisenä edellytyksenä olisi, että tuomioistuimien harkitseminen menettelyyn ryhtymisen soveliaaksi. Näin ollen vaikka eri kohdissa mainitut kriteerit täyttyisivät, tuomioistuimella olisi vielä tapauskohtaista harkintavaltaa erityismenettelyyn ryhtymisessä. Soveliasuusharkintaa tehdessään tuomioistuimen tulisi viime kädessä punnita tilannetta kokonaisuudessaan. Kuinka keskeinen todistaja on kysymyksessä, kuinka luotettava todistajan kertomus on, ja kuinka asianosaisen oikeudet voidaan riittävästi tuossa yksittäistapauksessa turvata, olisivat kysymyksiä, joita soveliasuusharkinnassa voidaan ottaa huomioon.

Kaikissa tilanteissa ehdotetussa pykälässä tarkoitettu kuulemistapahtuma on järjestettävä tuomioistuimessa muutoin normaalisti. Esimerkiksi kaikilla asianosaisilla tulee olla mahdollisuus kuulla ja nähdä todistelutarkoituksessa kuultava henkilö ja esittää hänelle kysymyksiä samalla tavalla kuin, jos kuultava henkilö olisi tuomioistuimessa henkilökohtaisesti läsnä.

Samoin kuultavan henkilön asema hänen oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa suhteen olisi sama kuin, jos hän olisi henkilökohtaisesti tuomioistuimessa läsnä. Esimerkiksi vastuu perättömästä lausumasta tuomioistuimessa soveltuisi myös tilanteessa, jossa todistelu on otettu tuomioistuimessa vastaan lainkohdassa tarkoitettujen teknisten apuvälineiden avulla. Tämän varmistamiseksi rikoslain 15 luvun 1 §:ään otettaisiin säännös, jonka mukaan kyseistä rikoslain sääntelyä sovellettaisiin myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai puhelinta. Mitä todistajan tai asiantuntijan palkkioista säädetään, olisi myös soveltuvin voimassa tilanteessa, jossa todistelu on otettu vastaan uusilla menetelmillä. Tosin todista-

jalle ei näissä tilanteissa yhtä säännönmukaisesti aiheudu kustannuksia.

Tarkoituksena olisi, että käytännössä videoneuvottelua käytettäessä kuultava henkilö menisi hänen kuulemistaan varten tavallisesti siihen häntä lähimpään tuomioistuimeen, jossa olisi laitteet tätä tarkoitusta varten. Toisaalta jos asianosaisella olisi mahdollisuus tarjota laitteet käyttöön, voitaisiin näitäkin videoneuvottelussa hyödyntää.

Jos todistajaa tai muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä on kuulusteltu ehdotettuja teknisiä apuvälineitä käyttäen, ei häntä ole tavallisesti enää tarpeen uudelleen kuulla henkilökohtaisesti läsnä ollen. Käytännössä voi kuitenkin joissakin tilanteissa osoittautua, ettei uuden menetelmän käyttäminen onnistukaan tarkoitetulla tavalla, tai esimerkiksi todistelu osoittautuu sellaiseksi, että kuultavaa henkilöä onkin tarpeen kuulla vielä erikseen henkilökohtaisesti.

Ehdotetun pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan edellytyksenä olisi, ettei kuultava sairauden tai muun syyn vuoksi voisi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka jos hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuisi todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Nykyisessä laissa on säännökset siitä, milloin todistajaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla pääkäsittelyn ulkopuolella. Eräs näistä säännöksistä on OK 17 luvun 41 §, jonka mukaan jos todistaja ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn tai jos todistajan saapuminen pääkäsittelyyn aiheuttaa todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa, tuomioistuin voi päättää, että todistajaa kuulustellaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Jos todistajaa ei hänen sairautensa vuoksi voida kuulla tuomioistuimessa, kuulustelu voidaan toimittaa hänen luonaan, esimerkiksi hänen kotonaan tai sairaalassa. Jos asian selvittämiseksi on erityisen tärkeää, asiaa saadaan tällöin käsitellä myös muilta osin. Laki määrää edelleen, että pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todiste on otettava uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, jollei tähän ole estettä ja jollei OK 17 luvun 7 §:stä muuta johdu (OK 17:8e).

Kun todisteiden vastaanottaminen on mah-

dollista tietyin edellytyksin pääkäsittelyn ulkopuolella, ei ole syytä kieltää todisteen vastaanottamista samantyyppisissä tilanteissa teknisten apuvälineiden avulla pääkäsittelyssä. Siksi ehdotetaan, että nykyisen OK 17 luvun 41 §:n tarkoittamissa tilanteissa todistelu voitaisiin ottaa vastaan myös käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuva teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Ehdotetun lainkohdan tilanteet olisivat kahdentyyppisiä. Ensimmäisessä tilanteessa olisi kysymys siitä, ettei todistaja tai muu kuultava henkilö voi saapua henkilökohtaisesti tuomioistuimen pääkäsittelyyn. Kysymys olisi siten tosiasiallisesta esteestä saapua henkilökohtaisesti paikalle. Este saapua pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti voi johtua joko sairaudesta tai muusta syystä. Muuna syynä voitaisiin pitää lailliseen esteeseen verrattavaa syytä. Syy voisi poikkeuksellisesti olla sekin, että todistaja asuu hyvin kaukana asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta. Kysymys olisi tosiasiallisesta esteestä, jonka toteaminen ei tavallisesti sisällä tarkoituksenmukaisuusharkintaa. Vähäinen sairaus tai tavanomainen työeste ei yksin riittäisi 1 kohdan soveltamiseen.

Toinen ehdotettu peruste olisi tilanne, jossa on kysymys suhteellisuusperiaatteen soveltamisesta. Jos kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta tuomioistuimen pääkäsittelyyn aiheutuisi todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa, teknistä kuulustelutapaa voitaisiin käyttää. Ideana on, että henkilökohtaisen kuulemisen etuja tulee verrata siitä aiheutuvaan haittaan. Punninnassa on otettava huomioon todisteen merkitys asiassa. Sanamuodoltaan vastaavaa OK 17 luvun 41 §:n 1 momenttia koskevan hallituksen esityksen perusteluissa (HE 15/1990 vp, s. 114) todettiin, että kustannusten kohtuuttomuutta tulee arvostella siihen nähden, mikä merkitys todistelun välittömyydellä ja siten saavutettavalla luotettavammalla todisteiden harkinnalla on siinä kysymyksessä, josta todistajaa on tarkoitus kuulla. Vaikka videokokouksessa todistelun välittömyys toteutuu pääkäsittelyn ulkopuolella tapahtuvaa todistelua paremmin, olisi tällä OK 17 luvun 41 §:n 1 momentin perusteluissa sanotulla merkitystä uudenkin

lainkohdan tulkinnessa. Erittäin tärkeän työtehtävän tekemättä jääminen mahdolliseen pääkäsittelyyn saapumisen vuoksi voisi puolestaan olla ehdotuksessa tarkoitettu kohtuuton haitta.

Ehdotetun *pykälän 1 momentin 2 kohdan* mukaan edellytyksenä olisi, että kuultavan kertomuksen uskottavuutta voitaisiin luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä. Selvää on, että todistajan välitön kuuleminen tuomioistuimessa läsnä olevana antaa tuomioistuimelle parhaat mahdollisuudet arvioida hänen kertomuksensa uskottavuutta. Suullisen todistelun uskottavuuden arviointi ei aina ole kovin vaikea tehtävä ja siksi näissä tilanteissa voidaan ehdottomasta todistelun välittömyysperiaatteesta joskus poiketa. Näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa kuullaan asiantuntijaa tai niin sanottua asiantuntevaa todistajaa kysymyksestä, joka ei ole erityisen altis uskottavuusongelmille. Olisi viime kädessä tuomioistuimen harkinnassa, milloin se katsoo voivansa luotettavasti arvioida kuultavan kertomuksen uskottavuutta ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan.

Videoneuvottelussa voidaan henkilöä kuulla siten, että tilanne on pitkälle samankaltainen kuin henkilöä välittömästi tuomioistuimen pääkäsittelyssä kuultaessa. Luonnollisesti tähän voi vaikuttaa käytetyn tekniikan laatu. Videoneuvottelussa joka tapauksessa sekä suullisuus että välittömyys pitkälle toteutuvat. Videoneuvottelu voisi siten tulla kysymykseen useammin kuin jäljempänä ehdotettava *pykälän 3 momentin* tarkoittama puhelinneuvottelu.

Ehdotetun *pykälän 1 momentin 3 kohdan* mukaan edellytyksenä olisi, että menettely olisi tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Vastaavasti kuin mitä edellä 34 §:n kohdalla on ehdotettu, teknisten apuvälineiden avulla tapahtuva henkilön kuuleminen voitaisiin toteuttaa myös todistajansuojeluperusteella. Myös esimerkiksi videoneuvottelun avulla voidaan välttää se, ettei todistaja joudu niin sanotusti kasvojen häntä mahdollisesti uhkaavan henkilön kanssa. Teknisten apuvälineiden välityksellä tapah-

tuva todistelu todistajansuojelutarkoituksessa ehdotetaan mahdolliseksi samoilla edellytyksillä, joilla asianosaisen läsnä olematta tapahtuva todistelu voitaisiin suorittaa ehdotetun OK 17 luvun 34 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan.

Ehdotetun *pykälän 1 momentin 4 kohdan* mukaan edellytyksenä olisi, että kuultava on alle 15-vuotias tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt. Näissä tapauksissa kuultavaa ei välttämättä voida ollenkaan kuulla tuomioistuimessa ja tästä syystä on edellä ehdotettu uutta 11 §:n 2 momenttia, joka sallisi kohdassa tarkoitettujen henkilöiden kuulustelukertomuksesta tehdyn tallenteen käyttämisen todisteena. Poissuljettua ei kuitenkaan saisi olla sekään, että alle 15-vuotiaasta henkilöä tai henkilöä, jonka sieluntoiminta on häiriintynyt, voitaisiin kuulla tuomioistuimessa videoneuvottelua tai muuta vastaavaa teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen. On mahdollista, että teknisiä apuvälineitä käyttäen voidaan *pykälässä* tarkoitettujen henkilöiden kuuleminen järjestää siten, ettei kuulemisesta aiheudu kuultavalle tarpeettomasti haittaa. Koska lainkohdassa tarkoitettujen henkilöiden kuulemisella voi olla asiassa hyvin ratkaiseva merkitys, on tarpeellista, että lainsäädäntöön sisältyisi erilaisia vaihtoehtoisia tapoja heidän kuulemisekseen.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan selvytyksen vuoksi säädettäväksi siitä, että asianosaisille olisi varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Vaikka kuuleminen tapahtuisi käyttäen videoneuvottelua tai muuta teknistä tiedonvälitystapaa, kuuleminen suoritettaisiin muutoinkin normaalin menettelyn mukaisesti 17 luvun kuulemisesta koskevia säännöksiä noudattaen.

Pykälän 3 momenttiin ehdotettaisiin säännöstä, jonka mukaan edellä 1 momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitettussa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta. Kuten edellä on todettu, ehdotetun lainkohdan 1 momentin perusedellytyksenä olisi, että teknisten apuvälineiden avulla luotaisiin kuultavaan henkilöön sellainen kontakti, jossa istuntoon osallistuvilla olisi sekä puhe- että näköyhteys keskenään. Nykyisin tämä edellyttäisi niin sanotun videokonferenssin järjestämistä. Tämä olisi perusteltua sen johdosta, että videokokouksessa kuulus-

telun välittömyys toteutuu paremmin. Tällaista menetelmää käyttäen voidaan paremmin tehdä havaintoja paitsi äänestä myös kuultavan henkilön ulkoisesta olemuksesta, hänen ilmeistään ja eleistään. Tällöin voitaisiin paremmin ja useammin arvioida myös kuultavan henkilön kertomuksen uskottavuutta, vaikka hän ei olisikaan henkilökohtaisesti tuomioistuimessa läsnä.

Videoneuvottelun järjestäminen ei kuitenkaan ole nykyisin aina teknisesti mahdollista, ja vaikka laitteet olisivatkin käytössä, videoneuvottelua voi myös olla käytännössä hankalaa järjestää. Kaikissa tilanteissa kuvayhteyden saaminen kuultavaan henkilöön ei myöskään ole välttämätöntä esimerkiksi kertomuksen uskottavuuden arvioimiseksi.

Tästä syystä ehdotetaan, että edellä sanotun 1 kohdan tilanteessa, eli jos kuultava sairauden tai muun syyn vuoksi ei voisi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn tai jos hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuisi todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa, voitaisiin henkilö kuulla myös puhelimitse. Samoin kuuleminen puhelimitse olisi sallittua edellä sanotun 2 kohdan tilanteessa, eli jos kuultavan kertomuksen uskottavuutta voitaisiin luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä. Myös näissä tilanteissa olisi edellytyksenä se, että tuomioistuin harkitsee menettelyn soveliaaksi kyseisessä tapauksessa.

Puhelinkuulustelussa ei varsinaisesti enää voida puhua kunnollisesta todistelun välittömyydestä. Tästä johtuen tuomioistuimen soveliaisuusharkinnan kautta puhelinkuulustelun soveltamisala olisi tosiasiaassa huomattavasti pienempi kuin videokonferenssin käytön kohdalla. Mahdollisuudet todistajan uskottavuuden arvioimiseen puhelinkuulustelussa ovat käytännössä olemattomat. Tästä johtuen puhelinkuulustelua voitaisiin käytännössä lähinnä käyttää vain tilanteissa, jossa ei olisi kysymys todistajan uskottavuudesta. Sellaisen todistajan tai muun kuultavan kuulemiseen, jossa kertomuksen uskottavuuden arvioinnista on mahdollisesti tulossa kiistaa, ei puhelinkuulustelu soveltuisi. Tästä syystä tuomioistuimen olisi ennen puhelinkuulustelun suorittamista varattava asianosaisille ti-

laisuus lausua käsityksensä puhelinkuulustelun soveltuvuudesta tilanteeseen.

Käytännössä vain puhelimitse kuuleminen voisi tulla kysymykseen esimerkiksi asiantuntijan tai niin sanotun asiantuntevan todistajan, kuten oikeuslääkärin kuulemisessa. Puhelinkuulustelu soveltuisi monessa tapauksessa hyvin myös sellaisten asiantuntijoiden kuulemiseen, jotka ovat antaneet lausuntonsa kirjallisena, esimerkiksi kirjallisen lausunnon antanut lääkäri. Myös pienehköjen yksityiskohtien kysyminen todistajalta tai esimerkiksi todistelutarkoituksessa kuultavalta asianosaiselta kävisi hyvin päinsä puhelimitse. Samoin esimerkiksi poliisimiehen kuuleminen puhelimitse voisi tietyissä tilanteissa tulla kysymykseen.

Mikäli itse puhelinkuulustelun tapahtuessa sitten osoittautuu, että kuultavan henkilön kertomusta ei voidakaan luotettavasti arvioida ilman hänen läsnäoloaan, on puhelimesta kuulustelu keskeytettävä ja asianomaista henkilöä on kuultavaa uudelleen henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä.

Myös puhelimitse kuuleminen on kontradiktorisen periaatteen mukaan järjestettävä siten, että kaikki istuntoon osallistuvat voivat kuulla esitettävät kysymykset ja vastaukset. Lisäksi istuntoon osallistuvilla tulee olla mahdollisuus ja oikeus esittää kysymyksiään kuulusteltavalle. Puhelimen hyväksikäyttö siten merkitsee niin sanotun puhelinneuvottelun tai -kokouksen (ns. puhelinkonferenssi) järjestämistä. Oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvät näkökohdat puolestaan edellyttävät sitä, että jos pääkäsittelyyn osallistuu yleisöä, myös puhelimesta kuulustelu on vahvistettava niin, että se on myös yleisön kuultavissa.

Koska puhelimesta kuuleminen tarkoittaisi käytännössä ainoastaan sellaisen todistajan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuulemista, jonka uskottavuutta ei tarvitse arvioida, ei kuulemisen edellytykseksi asetettaisi, että kuultavan henkilön tulisi mennä johonkin tiettyyn paikkaan, esimerkiksi viranomaisen luokse, jotta kuulustelu voitaisiin toimittaa. Näin ollen kuulusteltava henkilö voisi olla missä tahansa paikassa, esimerkiksi kotonaan tai työpaikallaan.

Ehdotettu 34 a §:n sääntely tarkoittaisi säännellä vain sitä tilannetta, jossa kuultava henkilö joka tapauksessa on Suomessa. Mi-

käli kuultava henkilö ei ole Suomen rajojen sisäpuolella tai paikassa, johon Suomen lainsäädäntövalta ulottuu, täytyy hänen kuulemisekseen suomalaisessa tuomioistuimessa turvautua kansainväliseen oikeusapuun. Tämä ilmenee muun muassa nykyisestä OK 17 luvun 11 a §:stä, jossa todetaan, että todisteen vastaanottamisesta ulkomailla on säädetty erikseen.

Vaikka puhelin- ja videokonferenssitodistelu tulisi Suomen oikeuden mukaan mahdolliseksi, kuulustelun suorittaminen siten, että kuultava henkilö on toisen valtion alueella, edellyttää kuitenkin aina kysymyksessä olevan vieraan valtion myötävaikutusta tai hyväksyntää toimenpiteelle. Tämä hyväksyntä voi olla olemassa, mutta yksin suomalaisella lainsäädännöllä ei asiaan voida yksipuolisesti vaikuttaa. Kysymys on tuon valtion suvereniteettiin liittyvästä toimenpiteestä tai ainakin kysymyksessä olevan valtion asiana on päättää, katsooko se sen alueella tapahtuvan kuulustelun koskevan sen täysivaltaisuutta. Suomalaisella tuomioistuimella ei ole toisessa valtiossa yksin kotimaisen lain perusteella toimivaltaa. Puhelin- tai videokonferenssin mahdollisesta käyttämisestä suoraan todisteen vastaanottavan tuomioistuimen toimenpitein toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa olevan todistajan kuulemiseksi onkin säädetty esimerkiksi Neuvoston asetuksessa (EY) N:o 1206/2001 jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa. Tuo asetus tulee täysimääräisesti voimaan eli sitä sovelletaan 1 päivästä tammikuuta 2004 lukien. Rikosasioiden osalta säännöksiä video- ja puhelinkonferenssin käyttämisestä on myös esimerkiksi vielä ratifioimatta olevassa 29 päivänä toukokuuta 2000 tehdyssä yleissopimuksessa keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä (Euroopan yhteisöjen virallinen lehti C 197, 12.7.2000, s. 1). Hallituksen esitys mainitun yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta on annettu eduskunnalle.

51 §. Asiantuntijan kuulemista koskevaan pykälään tehtäisiin asianmukaiset viittaukset uusiin ehdotettuihin säännöksiin.

65 §. Vastaavasti asianosaisen kuulemista

totuusvakuutuksen nojalla koskevaan pykälään tehtäisiin viittaukset uusiin ehdotettuihin säännöksiin.

28 luku. Asian kiireelliseksi julistaminen

Yleistä. Yleisperustelussa mainituista syistä oikeudenkäymiskaareen ehdotetaan otettavaksi säännökset asian kiireelliseksi julistamisesta. Kyseessä olisi uusi instituutio ja sen käyttämisen edellytyksistä ja siinä noudatettavasta menettelystä ehdotetaan otattavaksi säännökset nykyiseen OK 28 lukuun. Samalla kumoutuisivat nykyisessä OK 28 luvussa olevat jo vanhentuneet säännökset tuomion rikkomisesta. Tarkoituksena olisi, että asianosainen voisi poikkeustapauksissa, esittämällä perusteet hakemuksensa tueksi, saada hakemuksesta asiansa käsitellyksi kiireellisesti. Menettely olisi yksinkertainen ja kirjallinen.

1 §. Ehdotettavaan pykälään tulisi perussäännös asian kiireelliseksi julistamisesta. Ehdotettavat uudet säännökset tekisivät mahdolliseksi sen, että asianosaisen pyynnöstä, asian erityisen kiireellisen laadun tai asianosaisella olevan asiaan tai asianosaiseen itseensä liittyvän erityisen kiireellisyyssnäkökohdan perustella juttu voitaisiin julistaa kiireelliseksi.

Ehdotuksen mukaan tuomioistuin voisi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia julistetaan kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita tuomioistuimessa käsiteltäviä asioita olisi painava syy. Kiireelliseksi julistamista voisi hakea kuka tahansa jutun asianosaisista, joten myös syyttäjä voisi pyytää jutun käsittelemistä kiireellisenä. Sen sijaan oikeudenkäyntiasiaan kytkeytyvät ulkopuoliset, kuten esimerkiksi todistajat, vaikka heilläkin olisi intressiä saada juttu käsitellyksi kiireellisesti, eivät voisi tehdä hakemusta. Myöskään asianomistaja, joka ei käytä asiassa muutoin puhevaltaa, ei voisi hakea asian käsittelyä kiireellisenä.

Kiireelliseksi julistamista koskevaa ratkaisua ei voitaisi tehdä viran puolesta, vaan se edellyttäisi aina asianosaisen tätä tarkoittavaa vaatimusta. Tuomioistuin ei voi aina viran puolesta tietää, millaista merkitystä juuri tietyllä asialla on yksittäiselle asianosaiselle. Vain asianosaiset voivat tarkemmin tietää tiettyyn yksittäistapaukseen liittyvät kiireelli-

syysnäkökohdat heidän kannaltaan. Tämän vuoksi asianosaisen tulisi hakemuksessaan esittää ne syyt, joiden vuoksi asia tulisi käsitellä tavanomaista nopeammin. Muussa tapauksessa ei tuomioistuimelta voitaisi kohtuudella odottaa tapauksen erityiskohtelua. Toisaalta tuomioistuimen asiana on luonnollisesti viran puolestakin varmistaa, että asiat käsitellään ilman aiheutonta viivytystä myös niissä tilanteissa, joissa kiireelliseksi julistamista ei ole haettu. Tämä vaatimus johtuu jo perustuslaista ja Suomea velvoittavista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista.

Edellytykseksi asian kiireelliseksi julistamiselle ehdotetaan lakiin kirjoitettavaksi, että olisi painava syy sille, että asia tulisi käsitellä tuomioistuimessa ennen muita asioita. Asianosaisen esittämää painavaa syytä tulisi arvioida lakiin ehdotettavien kriteereiden valossa. Painavaa syytä arvioitaessa ehdotetaan otettavaksi huomioon asian erityinen merkitys asianosaiselle, mahdollisesta viipymisestä aiheutuva erityinen vahinko tai haitta, asian laatu ja myös muut kiireelliseksi julistamiselle esitetyt perusteet.

Tietynlaisella asialla on käytännössä eri asteisia merkitysarvoja eri henkilöille tai yhteisöille. Tarkoitus ei olisi, että asian merkitystä arvioitaessa otettaisiin huomioon yksinomaan kyseisen asian juttutyypin tai asian yleinen luonne, vaan asian harkinnassa tulisi painottaa juuri sen yksittäistapauksen merkitystä kiireelliseksi julkistamista hakevalle asianosaiselle. Luonnollista kuitenkin on, että juttutyypillä on asiassa myös merkitystä. Esimerkiksi terveyteen tai muihin henkilöön liittyvissä kysymyksissä asialla voidaan helpommin katsoa olevan sellaista erityistä merkitystä asianosaiselle, että painavan syyn asian julistamiseksi kiireelliseksi voidaan katsoa olevan olemassa. Samoin esimerkiksi työhön tai asumiseen liittyvät riidat voivat olla asianosaiselle erityisen merkittäviä. Rikosasioissa puolestaan törkeämmillä asioilla voidaan sanoa olevan enemmän merkitystä asiaosaisille kuin vähemmän törkeillä. Asian merkitykseen painottuva kriteeri johtaa siihen, että aivan vähäisten asioiden julistaminen kiireelliseksi ei yleensä voisi tulla kysymykseen.

Juttujen viipymisestä tuomioistuimessa pitkään on yleensä aina jonkinlaista vahinkoa

tai haittaa asianosaisille. Näin voidaan ainakin jälkikäteen sanoa olevan sen asianosaisen osalta, joka asian lopulta voittaa. Kuitenkin eri juttujen viipymisestä tuomioistuimessa on myös erilaisia vahinkoja tai haittoja asianosaiselle. On asioita, joiden viipymisestä ei voida juurikaan sanoa olevan haittaa, kun taas toisten juttujen viipymisellä voi olla jutun asianosaisella kohtalokkaat vaikutukset. Luonnollisesti viipymisen kestolla on tässä merkitystä. Viipymisestä aiheutuva erityinen vahinko tai haitta otettaisiin huomioon painavaa syytä harkittaessa.

Painavan syyn olemassa oloa harkittaessa tulisi ottaa huomioon myös muut esitetyt perusteet kiireelliseksi julistamiselle. Tällainen muu peruste voisi olla esimerkiksi se, että asian käsittely on jo kestänyt pitkään. Ensimmäisessä tässä tarkasteltavissa sitä aikaa, kuinka kauan asian tuomioistuin vaihe on jo kestänyt. Tapauskohtaisesti harkinnassa voitaisiin ottaa huomioon myös esimerkiksi asian pitkään kestänyt esitutkinta tai syyteharkinta. Kiireelliseksi julistaminen edellyttäisi tuomioistuimessa tapahtuvaa kokonaisharkintaa hakemukselle esitettyjen perusteiden pohjalta.

Kiireelliseksi julistaminen edellyttäisi käytännössä, että asian käsittely ylipäätään voi kestää pitkään. Jos asian käsittely kyseisessä tuomioistuimessa muutenkin kestää esimerkiksi vain 3-6 kuukautta, ei kiireelliseksi julistamiselle yleensä voisi olla perusteita. Käytännössä kiireelliseksi julistamisen edellytykset olisivat helpommin käsillä, jos asian käsitteleminen on jo asian aikaisemmassa vaiheessa kestänyt pitkään. Esimerkiksi jos asian käsittely on käräjäoikeudessa jo kestänyt pitkään, olisi asian kiireelliselle käsittelemiselle hovioikeudessa helpommin löydettävissä perusteita. Samoin esitutkinnan tai syyteharkinnan kestänyt tavanomaista pidempään, olisi asian nopealle käräjäoikeuskäsittelylle usein perusteita.

Vaikka jutun kiireelliseksi julistamista voidaan vaatia jo asian ensimmäisen asteen tuomioistuinkäsittelyn aikana, kiireelliseksi julistamista voitaisiin vaatia myös erikseen jutun muutoksenhakuvaiheessa, jos esimerkiksi tilanne asian kiireellisyyden johdosta on vasta aktualisoitunut ensi kertaa hovioikeudessa. Jo käräjäoikeudessa kiireelliseksi julistetun asian kiireelliseksi julistamista pi-

tää hovioikeudessa hakea uudelleen, jos asianosainen edelleen katsoo asian vaativan kiireellistä käsittelyä myös ylemmässä oikeusasteessa. Tämä johtuu siitä, että tässä esityksessä on päädytty siihen, että kiireelliseksi julistaminen olisi voimassa vain instanssikohtaisesti (ks. ehdotettu OK 28:5:n 2 momentti).

Mahdollista olisi myös se, että tietyn asian osakysymyksen osalta haettaisiin kiireelliseksi julistamista. Tällainen osakysymys voisi esimerkiksi olla oikeudenkäyntiväitteen käsittely tai sellaiseen annettu päätöksen käsittely muutoksenhakuasteessa.

2 §. Pykälään ehdotetaan otettavaksi säännökset kiireelliseksi julistamista koskevan hakemuksen muodosta ja sisällöstä. Asianosaisen, joka vaatii asiansa käsittelyä kiireellisenä, olisi tehtävä siitä kirjallinen hakemus pääasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle.

Ehdotuksen mukaan ratkaisun tekisi pääasiaa käsittelevä tuomioistuin. Jutun tulisi olla tuomioistuimessa jo vireillä, kun hakemus sen kiireelliseksi julistamisesta tehdään. Kiireelliseksi julistamista voidaan tosin hakea jo heti asiaa vireille pantaessa. Asianosaisen ei olisi pakko odottaa, että asian käsittely olisi jo hänen mielestään viivästynyt, ennen kuin hän tekee hakemuksen. Juttu voi olla jo alun perin kiireellinen ja tästä syystä ei olisi tarkoituksenmukaista asettaa hakemuksen edellytykseksi, että asian käsittely on jo tuomioistuimessa viivästynyt. Hakemus kiireelliseksi julistamisesta ei siten edellyttäisi asianosaisen moittivan asian hidasta käsittelemistä kyseisessä tuomioistuimessa. Käräjäoikeuden pääasiaratkaisun julistamisen tai antamisen jälkeen kiireellisyysarvion tekeminen kuuluisi hovioikeudelle, ja sen vuoksi tuon ajan kohdan jälkeen tehty hakemus kiireelliseksi julistamisesta olisi toimitettava hovioikeuden ratkaistavaksi.

Hakemus olisi tehtävä kirjallisena. Asian pelkkä suusanallinen kiirehtiminen ei vielä tarkoittaisi sitä, että tuomioistuimen olisi otettava kantaa asian kiireellisyyteen ja tehtävä sitä koskeva päätös. Muotovaatimus hakemuksen kirjallisuudesta myös selkeyttäisi ja yksinkertaistaisi kiireellisyyksikysymyksen käsittelyä tuomioistuimessa. Tarkoitus on, että kysymys kiireelliseksi julistamisesta voitaisiin ratkaista mahdollisimman yksikertai-

nessa menettelyssä ja nopeasti. Ei olisi tarkoituksenmukaista, että tuomioistuimia raskaasti työllistäisi asian kiireellisyyttä koskevien kysymysten käsitteleminen. Tämä olisi koko kiireelliseksi julistamista koskevan ajatuksen vastaista. Toisaalta estettä ei olisi jatkossa senkään nykyisin noudatettavan käytännön jatkumiselle, jonka perusteella asianosaiset voivat epävirallisesti pyytää asiansa käsittelyn kiirehtimistä tuomioistuimessa. Epäviralliset kiirehtimispyynnöt otettaisiin edelleen tuomioistuimissa mahdollisuuksien mukaan huomioon, mutta tällaisen pyynnön johdosta ei tehtäisi mitään erillistä ratkaisua.

Asianosaisen hakemuksen asian kiireelliseksi julistamisesta olisi ehdotuksen mukaan sisällettävä vaatimus kiireelliseksi julistamisesta ja seikat, joihin vaatimus perustuu. Hakemukseen olisi liitettävä ne mahdolliset todisteet, jotka asianosainen esittää kiireellisyystvaatimuksensa tueksi. Hakijan tulisi myös ilmoittaa käsityksensä siitä, missä ajassa tai mihin mennessä pääasian ratkaisu tulisi tehdä.

3 §. Kuten oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä yleensä, myös asian kiireelliseksi julistamista koskevan kysymyksen ratkaisemisessa hakijan vastapuolelle olisi tarvittaessa varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tämän vuoksi pykälään ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan ennen kuin tuomioistuin tekee asian kiireelliseksi julistamista koskevan ratkaisun, tuomioistuimen olisi tarvittaessa varattava muille asianosaisille tilaisuus tulla kuulluksi. Toisaalta pykälä olisi tarpeen myös sen johdosta, ettei tuomioistuimen tarvitsisi kaikissa tapauksissa kuulla muita jutun asianosaisia ja että kuuleminen voisi tapahtua muotovapaasti soveltuvalla tavalla. Säännös koskisi sekä sitä tilannetta, jolloin asia julistetaan kiireelliseksi, että sitä tilannetta, jolloin tätä tarkoittava hakemus hylätään. Jos kuuleminen ajankohtaistuisi, se tavallisesti tapahtuisi muualla kuin istunnossa. Kuuleminen voisi tapahtua puhelimitse, sähköpostilla tai muulla soveltuvalla tavalla, kuten esimerkiksi kirjallisesti.

Koska asian kiireelliseksi julistamista koskeva asia, eli kysymys siitä, tulisiko asia käsitellä erityisellä kiireellä tai ei, ei käytännössä yleensä voi merkitä vastapuolen oikeuksien vakavaa loukkausta, ei kuulemista tarvit-

sisi aina suorittaa. Sen vuoksi ehdotetaan, että vaikka tarvetta kuulemiseen sinänsä olisi, kuulemisesta voitaisiin kuitenkin luopua, jos se aiheuttaisi tarpeetonta viivästystä ottaen huomioon asian laadun eikä olisi syytä olettaa, että kuulematta jättämisestä aiheutuisi merkittävää haittaa tai vahinkoa. Esimerkiksi tilanteissa, jossa on selvää, että hakemukseen tulee suostua tai joissa hakemus on selvästi perusteeton, ei kuulemista tavallisesti tarvittaisi.

Tilanteessa, jossa asian käsittely on julistettu kiireelliseksi, käsittelyaikataulusta olisi joka tapauksessa tarpeen keskustella muidenkin asianosaisten kuin hakijan kanssa, jotta pääkäsittely odotettua nopeammalla aikataululla ei aiheuttaisi muille asianosaisille käytännön hankaluuksia.

Tuomioistuin harkitsisi kiireelliseksi julistamisen edellytykset aina viran puolesta, eikä asiaa välttämättä julistettaisi kiireelliseksi, vaikka kaikki asianosaiset olisivat asiasta yhtä mieltä. Tieto kiireelliseksi julistamista koskevan ratkaisun sisällöstä olisi toimitettava kaikille asianosaisille.

4 §. Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuin voisi tehdä asian kiireelliseksi julistamista koskevan ratkaisun kirjallisessa menettelyssä yhden tuomarin kokoonpanossa tai siinä kokoonpanossa, jossa se on toimivaltainen käsittelemään pääasiaa.

Yhden tuomarin kokoonpanossa olisi mahdollista sekä hylätä että hyväksyä kiireelliseksi julkistamista tarkoittava hakemus. Samoin pykälän tarkoittama mahdollisuus ratkaista kiireelliseksi julistamista koskeva kysymys myös yhden tuomarin kokoonpanossa tulisi sovellettavaksi myös ylemmissä oikeusasteissa ja tätä kysymystä koskevassa muutoksenhaussa.

Asian kiireelliseksi julistamista koskeva käsittely olisi yleensä kirjallinen. Estettä ei tosin olisi sillekään, että poikkeustapauksessa ja asian niin vaatiessa kiireellisyysasia ratkaistaisiin suullisessa käsittelyssä tai pääkäsittelyssä. Asian kiireelliseksi julistamista koskeva ratkaisu yleensä olisi aiheellista tehdä viivymättä ja siten jo ennen pääasian suullista valmistelua tai pääkäsittelyä. Poikkeustapauksessa asian kiireelliseksi julistamista koskeva ratkaisu voitaisiin kuitenkin tehdä myös pääasian yhteydessä. Tällöin asian kii-

reelliseksi julistamista koskevaa sivuasiaa voitaisiin myös käsitellä pääasian yhteydessä asian suullisessa tai pääkäsittelyssä.

Tuomioistuimen olisi annettava ratkaisunsa kiireelliseksi julistamista koskevaan pyyntöön viivymättä. Jos itse pääasiaa ei voitaisi samalla ratkaista, asiasta olisi tehtävä erillinen ratkaisu. Jos kiireelliseksi julistamista pyydetäisiin hovioikeudessa, hakemus olisi silloinkin ratkaistava viivymättä. Vastaavasti asiaa koskeva muutoksenhaku olisi ratkaistava kiireellisesti.

5 §. Kiireelliseksi julistamisen oikeusvaihtokutuksena olisi, ettei asiaa käsiteltäisi enää edes periaatteessa tuomioistuimeen saapumisjärjestyksen mukaisessa järjestyksessä, vaan asia tulisi käsitellä kiireellisenä. Asiasta ehdotetaan pykälän 1 momentissa säädettäväksi, että kiireelliseksi julistelut asiat olisi käsiteltävä tuomioistuimessa ilman aiheutonta viivytystä ennen muita asioita. Mitään nimenomaista määräaikaakaan, jossa ajassa asia tulisi tuomioistuimessa ratkaista, ei asetettaisi laissa. Kiireelliseksi julistaminen tarkoittaisi sitä, että asia olisi käsiteltävä tuomioistuimessa yhtä kiireellisenä kuin sellaiset lain nojalla kiireelliset asiat, joiden osalta ei ole säädetty määräaikaakaan asian käsittelylle. Tuomarin virkavelvollisuutena olisi ottaa asian kiireellisyydestä johtuva etusija asioiden käsittelyjärjestyksestä ratkaistaessa huomioon.

Eräät käräjäoikeudessa käsiteltävät asiatyypit tai -ryhmät on suoraan lain nojalla säädetty kiireellisiksi niiden luonteen vuoksi. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n mukaan jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty kuutta kuukautta ankarampi vankeusrangaistus, taikka jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Erityislakien nojalla kiireellisenä on käsiteltävä myös esimerkiksi lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998) mukainen asia, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettussa laissa (619/1996) tarkoitettu asia, ulosotto-lain (37/1895) 9 luvun 11 §:ssä tarkoitettu täytäntöönpanoriita ja 10 luvussa tarkoitettu muutoksenhaku ulosottomiehen menettelyyn

sekä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (39/1889) 7 luvussa tarkoitettu vangin valitusasia.

Sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 16 §:n mukaan sotilasoikeudenkäyntiasiat on tuomioistuimessa käsiteltävä kiireellisenä. Lisäksi laissa on säännöksiä, joiden nojalla eräät valitusasiat ja kantelut on käsiteltävä kiireellisinä.

Ehdotettujen säännösten nojalla muutkin kuin suoraan lain nojalla kiireellisesti käsiteltävät asiat voisivat saada kiireellisen asian statuksen. Kysymys ei olisi juttutyyppeihin tai ryhmään kuulumisesta johtuva kiireellisyys, vaan kyseiseen yksittäiseen asiaan liittyvät näkökohdat. Periaatteessa kiireelliseksi julistettu asia olisi käsiteltävä yhtä kiireellisinä kuin sellaiset lain nojalla kiireelliset asiat, joiden osalta erityisiä määräaikoja ei ole säädetty. Laissa ei tosin olisi estettä sillekään, että lain nojalla kiireelliseksi käsiteltäväksi säädetty asia voitaisiin vielä erikseen julistaa kiireelliseksi. Laissa kiireelliseksi käsiteltävään tyyppiseksi luokiteltu asia voi erityistapauksessa olla perustellusti kiireellisempi kuin saman tuomioistuimen käsiteltävänä olevat tuohon juttutyyppeihin kuuluvat muut asiat ja se voidaan siksi julistaa kiireelliseksi.

Kiireelliseksi julistamisen jälkeen asian käsittely vaatimaa aikaa arvioitaessa otettaisiin huomioon tapauksen laajuus ja vaikeusaste. Erityisesti riita-asioissa kiireelliseksi julistamista hakeneen tulisi luonnollisesti myötävaikuttaa mahdollisuuksiensa mukaan asian nopeaan käsittelemiseen.

Kiireelliseksi julistaminen olisi voimassa vain instanssikohtaisesti. Tästä otettaisiin nimenomainen säännös pykälän 2 momenttiin. Säännöksen mukaan kiireelliseksi julistaminen olisi voimassa kunnes pääasia on ratkaistu asianomaisessa oikeusasteessa.

Mikäli jo alioikeudessa kiireelliseksi julistetun pääasian käsittely jatkuu muutoksenhakuasteessa, asianosaisen olisi niin halutessaan haettava kiireelliseksi julistamista uudelleen hovioikeudessa. Tämän sisältöiseen sääntelyyn on päädytty sillä perusteella, että asian kiireelliseksi julistamiselle esitetty painava syy saattaa lakata käräjäoikeuden pääasiaratkaisun sisällön johdosta. Tosin kiireelliseksi julistamista hakevalle ehdotettu sääntely aiheuttaa jonkin verran lisätyötä.

6 §. Pykälään otettaisiin säännökset muu-

toksenhakuoikeudesta kiireelliseksi julistamista koskevaan ratkaisuun. Säännöksen sisältönä olisi ensinnäkin se, ettei päätökseen, jolla asia on julistettu kiireelliseksi, saisi hakea muutosta valittamalla.

Pykälässä ehdotetaan lisäksi säädettäväksi, että asian käsittelyn aikana tehtyyn päätökseen, jolla asian kiireelliseksi julistamista koskeva vaatimus on hylätty, saisi hakea erikseen muutosta valittamalla.

Jos tuomioistuimen ratkaisu olisi kiireellisyttä pyytäneelle asianosaiselle kielteinen, voisi kyseinen asianosainen hakea muutosta tähän ratkaisuun valittamalla siitä ylemmälle tuomioistuimelle. Muutoksenhakuineen olisi tavanomainen valitus. Sen sijaan ei ole oikeusturvaväyistä tarpeellista sallia muutoksenhaku sellaiseen päätökseen, jolla asian käsittely on julistettu kiireelliseksi.

Mahdollinen muutoksenhaku tapahtuisi välittömästi erikseen kiireellisyttä koskevan hylkäävän ratkaisun tekemisen jälkeen, eikä siis pääasian muutoksenhaun yhteydessä. Jos sekä pääasia että kiireellisyttä koskeva asia ratkaistaan samalla kertaa, myös muutoksenhaku tapahtuisi tietysti samanaikaisesti. Muutoksenhakemus olisi käsiteltävä ylemmässä tuomioistuimessa viipymättä. Ehdotettavan lainmuutoksen voimaantulon yhteydessä voitaisiin hovioikeusasetuksen (211/1994) 14 §:n 1 momentin 5 kohtaa muuttaa siten, että sen mukaan asiat, jotka on muutoin lain tai tuomioistuimen päätöksen mukaan käsiteltävä kiireellisenä, olisi käsiteltävä kiireellisenä ennen muita asioita.

Koska asian kiireelliseksi julistamista koskeva ratkaisu olisi aina pääasiaan nähden liitännäinen kysymys, valitusoikeus kiireelliseksi julistamista koskevaan ratkaisuun noudattaa muutoin pääasian muutoksenhaun menettelysääntöjä. Näin ollen esimerkiksi asiasa, jossa hovioikeus on pääasian osalta toinen oikeusaste, muutoksenhaku myös hovioikeuden kiireelliseksi julistamista koskevan hakemuksen hylkäävään päätökseen edellyttää valitusluvan saamista korkeimmalta oikeudelta.

31 luku. Ylimääräisestä muutoksenhausta

Yleistä. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä

joskus on tarpeen rikostuomion purku yksinomaan menettämisseuraamusta koskevalta osalta. Ehdotettu uusi sääntely noudattaisi nykyisen OK 31 luvun systematiikkaa. Ehdotetussa 8 a §:ssä säänneltäisiin tuomionpurku rikosasian vastaajan eduksi ja ehdotetussa 9 a §:ssä tuomionpurku vastaajan vahingoksi. OK 31 luvun 15 §:n niin sanottua adheesiosäännöstä esitetään tarkistettavaksi vastaavasti. Periaatteessa purkamisedellytykset noudattavat samoja kriteereitä kuin, jos kysymys olisi itse rikostuomion purkamisesta syytetyn eduksi tai vahingoksi. Purkamisen kynnys on siten samaa tasoa kuin muissakin rikosasian tuomioissa. Kuitenkin menettämisseuraamustuomioiden erityispiirteet on otettu huomioon ehdotusten sanamuodoissa. Jos samalla kertaa haetaan sekä itse rangaistustuomion, että menettämisseuraamuksen purkua, jutun eri osien purkamisedellytyksiä tulee jatkossa tarkastella periaatteessa erikseen.

8 a §. Ehdotettavaan uuteen pykälään tulisivat edellytykset menettämisseuraamusta koskevan tuomion purkamisesta rikosasiassa tuomitun vastaajan eduksi. Ehdotettavassa pykälässä käytettäisiin terminologiaa, jonka mukaan tuomio voidaan purkaa rikosasian vastaajan eduksi, eikä siinä puhuttaisi syytetystä, kuten nyt voimassa olevissa OK 31 luvun säännöksissä. Konfiskaatioseuraamukseen voidaan tuomita myös esimerkiksi rikoksesta hyötynyt oikeushenkilö, joka ei ole jutussa syytetyn asemassa. Samoin uudet RL 10 luvun säännökset mahdollistavat huödyn menetetyksi tuomitsemisen myös muulta kuin itse rikokseen syylliseltä. Uusi terminologia vastaisi samalla myös ROL:ssa omaksettua kielenkäyttöä. Ehdotuksen purkamisperusteet olisi jaettu kolmeen eri kategoriaan.

Ehdotuksen 1 kohdan mukaan menettämisseuraamusta koskeva lainvoiman saanut tuomio voitaisiin purkaa rikosasian vastaajan eduksi, jos saman luvun 8 §:n 1, 2 tai 4 kohdassa mainitut edellytykset olisivat olemassa. OK 31 luvun 8 §:ssä on perussäännös niistä edellytyksistä, joilla rikostuomio voidaan purkaa syytetyn eduksi. Tuon pykälän 1 kohdan edellytyksenä on että, oikeuden jäsen tai virkamies, syyttäjä taikka asianosaisen edustaja tai avustaja on jutun yhteydessä syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jonka voidaan

katsoa vaikuttaneen jutun lopputulokseen. Pykälän 2 kohdan mukaan taas edellytyksenä on, että asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tietien sisällykseltään totuudesta poikkeava taikka totuusvakuutuksin kuultu asianosainen tahi todistaja tai asiantuntija on tahallansa antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen. Pykälän 4 kohdassa puolestaan säädetään purkuedellytykseksi syytetyn eduksi, että jos tuomio perustuu ilmeisesti väärään lain soveltamiseen, se voidaan purkaa. Nämä kaikki tuomionpurkuedellytykset soveltuisivat ehdotuksen mukaan myös silloin, kun kysymyksessä on yksin tuomionpurku menettämisseuraamusta koskevan tuomion osalta. Koska edellä sanottujen OK 31 luvun 8 §:n 1, 2 ja 4 kohtien osalta oikeuskäytäntö on pitkälle vakiintunut, eikä siinä ole ilmennyt säännöksissä olevan epäkohtia, tässä yhteydessä ei lain sanamuotoja ole tarkoitukseenmukaista edes nykyaikaistaa.

Sen sijaan nykyisen OK 31 luvun 8 §:n 3 kohdan säännökset niistä edellytyksistä, joilla rikostuomio voidaan purkaa syytetyn eduksi uuteen seikkaan tai todisteeseen vetoamalla, eivät sellaisenaan sanamuodoltaan sopisi tilanteeseen, jossa on kysymys vain menettämisseuraamusta koskevan tuomion purkamisesta. Tästä syystä *ehdotuksen 2 kohdan* otettaisiin tätä tilannetta vastaava säännös koskien nimenomaan menettämisseuraamustuomiota ja uuteen seikkaan tai todisteeseen vetoamista purkuperusteena. Tuomion purkamisen edellytykseksi ehdotetaan säädettäväksi, että jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämiskaatumuksen hylkäämiseen tai siihen, että menettämisseuraamus olisi tuomittu olennaisesti lievempänä, taikka on muutoin erittäin painavia syitä katsoen siihen mihin näin vedotaan ja mitä muutoin käy ilmi, saattaa uudelleen tutkittavaksi kysymys menettämisseuraamuksesta.

Ehdotus poikkeaisi rangaistustuomiota koskevasta luvun 8 §:n 3 kohdan säännöksestä ensinnäkin siinä, että uusien seikkojen tai todisteiden olisi todennäköisesti tullut johtaa nimenomaan menettämiskaatumuksen hylkäämiseen. Sen sijaan edellytyksenä ei olisi,

että uusi aineisto olisi johtanut syytetyn vapauttamiseen. Keskeinen uuden sääntelyn ajatus on, että nimenomaan voidaan harkita menettämisaatimusta itse rikostuomiosta erillisenä kysymyksenä. Käytännössä erotteilla ei luonnollisesti aina olisi merkitystä. Mikäli kysymys on nimenomaan syytettyyn kohdistuneesta menettämisaatimuksesta ja samalla kertaa rangaistustuomion kanssa on tuomittu menettämisaatimukseen, uudet seikat tai todisteet voivat nimittäin usein samalla kertaa puhua sekä itse rikostuomion että menettämisaatimukseen purkamisen puolesta.

Toinen asiallinen ero ehdotetun säännöksen ja voimassa olevan luvun 8 §:n 3 kohdan säännöksen välillä olisi se, että menettämisaatimukseen purkamisen toisena vaihtoehtoisena edellytyksenä olisi, että menettämisaatimus olisi todennäköisesti tuomittu uusien seikkojen tai todisteiden käsillä ollessa olennaisesti lievempänä. Nykyisessä luvun 8 §:n 3 momentin toisena vaihtoehtoisena edellytyksenä on, että rikokseen olisi ollut sovellettava lievempiä rangaistussäännöksiä. Menettämisaatimuksesta koskevan tuomion purkamisen edellytyksiä harkittaessa olisi nimenomaan tarkasteltava menettämisaatimukseen tuomitsemisen aikaisempia edellytyksiä. Kysymys olisi nyt siitä, että uuden seikan tai todisteiden esittäminen ei olisi kyllä johtanut suorastaan menettämisaatimukseen hylkäämiseen, mutta siihen kyllä, että se olisi tuomittu olennaisesti lievempänä. Koska ylimääräinen muutoksenhaku tulisi olla poikkeuksellista, ei vähäisiin menettämisaatimukseen ”mittaamiskysymyksiin” voitaisi myöhemmin tuomionpurkuteitse puuttua edes vastaajan eduksi. Tämä olennaisuusedellytys vastaisi pitkälle sitä ajatusta, joka on nykyisen luvun 8 §:n 3 kohdan vastaavan edellytyksen kriteerinä. Sen nojalla ei ole katsottu voitavan puuttua pelkästään tuomitun rangaistuksen laatu- tai mittaamiskysymyksiin. Molempien edellä sanottujen vaihtoehtoisen purkuperusteiden edellytyksenä siis on, että uudella seikalla tai todistella olisi todennäköisesti ollut sanottu merkitys.

Ehdotuksen 2 kohdan viimeisenä vaihtoehtoisena purkuperusteena olisi erittäin painavien syiden purkuperuste. Tämä ehdotetaan otettavaksi johdonmukaisuussyistä myös menettämisaatimukseen purkamista koske-

vaan pykälään. Tältäkin osin kysymys olisi käytännössä siitä, että joissakin tilanteissa asiassa ilmitulleet seikat tai todisteet ovat niin merkittäviä, että ratkaisu olisi oikeudenmukaisuussyistä avattava uudelleen harkittavaksi, vaikka nämä uudet seikat tai todisteet eivät suoraan johtaisikaan siihen, että voitaisiin sanoa olevan todennäköistä, että menettämisaatimus olisi hylätty tai se olisi tuomittu olennaisesti lievempänä.

Ehdotuksen 3 kohdan mukaan menettämisaatimuksesta koskeva tuomio voitaisiin purkaa vastaajan eduksi myös, jos syyte siitä rikoksesta, jonka perusteella menettämisaatimus tuomittiin, on sittemmin hylätty näyttämättömänä tai muusta syytä syytteen hylkäämisen vuoksi menettämisaatimukseen tuomitsemiselle ei olisi ollut edellytyksiä. Tämä purkuperuste tarkoittaisi käytännössä tilannetta, jossa muu vastaaja kuin syytetty on tuomittu menettämisaatimukseen ja syytetyn osalta syyte onkin sittemmin hylätty näyttämättömänä tai sillä perusteella, ettei kysymyksessä olekaan ollut rikos. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi varsinaisen muutoksenhaun yhteydessä siten, että menettämisaatimukseen tuomittu tyytyy alemman oikeuden langettavaan ratkaisuun, mutta ylempi tuomioistuimien syytetyn tai syyttäjän valituksen johdosta hylkääkin syytteen näyttämättömänä. Samoin vastaava tilanne saattaa syntyä esimerkiksi rikoksesta tuomitun menestyksekkään ylimääräisen muutoksenhaun johdosta. Näissä tilanteissa tulisi olla mahdollista se, että myös menettämisaatimuksesta koskeva tuomio voidaan purkaa.

Tilanteessa on kysymys siitä, että konfiskaatiotuomion jälkeen on annettu uusi tuomio, jossa on ollut kysymys osittain samasta asiasta kuin konfiskaatiotuomiossa. Saattaa olla, että ilman nyt ehdotetun kaltaista säännöstäkin menettämisaatimuksesta koskevan tuomion jälkeen annettu tuomio tai ainakin uuteen tuomioon johtaneet seikat voitaisiin joissakin tilanteissa tulkita olevan sellaisia uusia seikkoja tai todisteita, joiden perusteella tuomio myös menettämisaatimuksesta koskevalta osalta voitaisiin purkaa edellä ehdotetun luvun 8 a §:n 2 kohdan perusteella. Aina ei kuitenkaan näin ole asian laita (ks. esim. KKO 1998:30) ja tästä syytä ehdotetaan lakiin otettavaksi tilanteesta nimen-

omainen määräys.

Menettämisseuraamusta koskevan tuomion ja itse syytevaatimusta koskevan tuomion lopputuloksen ei nykyisen lain mukaan täydy välttämättä olla kohtalonyhteydessä. Syyte voidaan esimerkiksi hylätä rikoksen vanhentumisen johdosta, mutta konfiskaatio voi olla edelleen tuomittavissa. Menettämisseuraamuksen lyhin vanhentumisaika on RL 8 luvun 7 §:n mukaan 5 vuotta. Näistä syistä ehdotuksen soveltamisalaa on rajoitettu siten, että purkuperuste kattaa vain sen tilanteen, jossa syyte on hylätty näyttämättömänä tai että muusta syystä syytteen hylkäämisen vuoksi menettämisseuraamukseenkaan tuomitsemiselle ei olisi ollut edellytyksiä.

Johdonmukaisesti sen kanssa mitä muista purkuperusteista rikosasiassa syytetyn eduksi on säädetty, myöskään vastaajan eduksi tapahtuva ylimääräinen muutoksenhaku ehdotettavan uuden pykälän perusteella ei olisi määrääikaan sidottua.

9 b §. Ehdotettavassa uudessa pykälässä olisivat edellytykset menettämisseuraamusta koskevan tuomion purkamisesta rikosasiassa vastaajan vahingoksi. Kuten tuomionpurkusaännössä yleensä, myös ehdotetussa pykälässä olisivat edellytykset tuomion purkamiselle vastaajan vahingoksi jonkin verran tiukemmat kuin, jos tuomion purkaminen tapahtuisi vastaajan eduksi. Ehdotettu säännös rakentuisi samanlaisen systematiikan varaan kuin voimassa oleva rikostuomion purkamista syytetyn vahingoksi koskeva OK 31 luvun 9 §. Vastaavasti kuin edellä 8 a §:n kohdalla on ehdotettu, pykälän sanamuoto koskisi rikosasian vastaajaa, koska menettämisseuraamukseen on voitu tuomita oikeushenkilö tai muu rikosasian vastaaja kuin syytetty.

Ehdotuksen 1 momentin 1 kohdan mukaan lainvoiman saanut menettämisseuraamusta koskeva tuomio rikosasiassa voidaan rikosasian vastaajan vahingoksi purkaa, jos saman luvun 8 §:n 1 tai 2 kohdassa mainittu seikka on ollut olemassa ja sen voidaan otaksua vaikuttaneen siihen, että menettämisseuraamusta ei ole tuomittu tai että se on tuomittu olennaisesti lievempänä kuin se olisi tullut tuomita. OK 31 luvun 9 §:ssä on perussäännös niistä edellytyksistä, joilla rikostuomio voidaan purkaa syytetyn vahingoksi ja uudessa pykälässä viitattaisiin osittain samoihin

edellytyksiin. Pykälän 1 momentin 1 kohdassa puolestaan vastaavasti viitataan saman luvun 8 §:n 1 ja 2 kohdan säännöksiin, joissa on kysymys rikollisesta menettelystä tai väärästä todisteesta ensiprosessissa. Viimeksi mainitun pykälän 1 kohdassa viitataan siihen että, oikeuden jäsen tai virkamies, syyttäjä taikka asianosaisen edustaja tai avustaja on jutun yhteydessä syyllistynyt rikolliseen menettelyyn. Saman pykälän 2 kohdassa puolestaan viitataan siihen, että jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tietien sisällykseltään totuudesta poikkeava taikka jos totuusvakuutuksin kuultu asianosainen tahti todistaja tai asiantuntija on tahallansa antanut perättömän lausuman.

Ehdotuksen mukaan purkuperuste olisi uuden 9 b §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan vastaavasti vastaajan vahingoksi olemassa, jos ensiprosessissa olisi ollut olemassa edellä sanottu seikka (rikollinen menettely tai väärä todiste) ja sen voitaisiin otaksua vaikuttaneen siihen, ettei menettämisseuraamusta ole tuomittu tai että se on tuomittu olennaisesti lievempänä kuin se olisi voitu tuomita. Kysymys olisi tapahtuneen virheen vaikutuksesta tuomion lopputulokseen eli joko siihen, että menettämisseuraamusvaatimus on hylätty tai siihen, että se on tuomittu selvästi pienempänä kuin se olisi tullut tuomiota.

Näyttökynnys tapahtuneen virheen ja tuomion lopputuloksen kausaalisuuden osoittamiseksi olisi suhteellisen alhainen. Ehdotuksen mukaan tulisi voida otaksua virheellä olleen sanottuja vaikutuksia. Tämä kynnys vastaisi nykyisin rikostuomion osalta voimassa olevaa kynnystä OK 31 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa.

Ehdotuksen 1 momentin 2 kohdan mukaan purkuperusteena olisi se että, vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen tai että menettämisseuraamus olisi tuomittu olennaisesti ankarampana. Rikostuomion purkaminen syytetyn vahingoksi uusien seikkojen ja todisteiden osalta on nyt säännelty OK 31 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdassa. Tuossa lainkohdassa edellytetään muun ohella, että kysymys on rikoksesta, josta säännöllisen rangaistusasteikon mukaan voi seurata ankarampi rangaistus kuin kaksi

vuotta vankeutta tai viraltapano. Menettämisseuraamusta koskeva tuomion osalta esityksessä ehdotetaan, ettei tuomion purkamisen edellytykseksi edes syytetyn vahingoksi asetettaisi mainitun kaltaista kysymyksessä olevan rikoksen törkeysynnystä.

Kuten yleisperusteluissa on esitetty, menettämisseuraamusta koskevan tuomionpurun ajatuksena on se, että menettämisseuraamusta koskeva tuomio voitaisiin purkaa riippumatta itse rikostuomiosta. Kysymys olisi lähinnä siitä, että menettämisseuraamuksen osalta jälkeensä ilmenee, että saatua rikoshyötyä onkin ollut olemassa tai rikoksesta saatu hyöty onkin tosiasiallisesti ollut ensiprozessissa ilmennyt hyötyä huomattavasti suurempi. Tällainen tilanne saattaa syntyä riippumatta siitä, mikä rikos kysymyksessä olevassa tilanteessa on ollut käsiteltävänä. Menettämisseuraamusta koskevan tuomion purkaminen vastaajan vahingoksi ei ole syytetyn tai muun rikosasian vastaajan osalta välttämättä yhtä ankara toimenpide kuin itse rikostuomion purkaminen. Menettämisseuraamus on luonteeltaan turvaamistoimenpide, jolla pyritään estämään uusien rikosten tekeminen tai eliminoidaan rikoksella rikastuminen. Siksi ehdotetaan, että menettämisseuraamuksen purkaminen voisi tulla kysymykseen soveltamisalaltaan hieman laajempaan kuin varsinaisen rikostuomion purkaminen. Tällaisen ratkaisun puolesta puhuu sekin, että menettämisseuraamus voidaan myös tuomita muuta kuin rikoksesta syytettyä kohtaan. Tällaisen henkilön tai yhtiön kannalta ei ole niinkään oleellista se, mitä rangaistusasteikkoa olisi syytettyä kohtaan ollut sovellettava.

Tuomionpurun käyttöalan erityisesti rikosasiassa vastaajan vahingoksi tulisi olla rajattu siten, että yleensä kaikki asiaan liittyvät näkökohdat tulee käsitellä jo ensiprozessissa tai sitä mahdollisesti seuraavassa varsinaisessa muutoksenhaussa. Tästä syystä ja johdonmukaisesti sen kanssa, mitä nykyisin on säädetty rikostuomion purkamisesta syytetyn vahingoksi ehdotetaan pykälän 2 momenttiin niin sanottua preklusiosäännöstä. *Ehdotuksen 2 momentin* mukaan tuomiota ei kuitenkaan purettaisi saman pykälän 1 momentin 2 kohdassa mainitusta syystä, ellei saatettaisi todennäköiseksi, ettei asianosainen ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai to-

disteeseen siinä tuomioistuimessa, joka on tuomion antanut, tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin on pätevästä syystä ollut siihen vetoamatta.

Menettämisseuraamusta koskevat tuomion purkamista koskevaan hakemukseen vastaajan vahingoksi noudatettaisiin OK 31 luvun 10 §:ssä säädettyjä määräaikoja. Hakemus olisi tehtävä vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hakija sai tiedon hakemuksen perusteena olevasta seikasta, tai, mikäli hakemus nojautuu toisen rikolliseen menettelyyn, jona tätä koskeva tuomio sai lainvoiman.

10 §. Pykälä sisältää säännökset määrärajoista tuomion purkamiseksi riita-asioissa sekä rikosasioissa, jos purkamista haetaan syytetyn vahingoksi. Koska edellä ehdotetaan 9 §:ksi säännöstä siitä, että tuomion purkaminen menettämisseuraamusasiassa voi tapahtua myös muun kuin rikoksesta syytetyn vahingoksi, on selvyden vuoksi tarpeellista muuttaa myös nykyistä 10 §:ää vastaavasti. Myös menettämisseuraamusta koskevan tuomion purkaminen vastaajan vahingoksi olisi sen mukaan tehtävä 10 §:n määräajassa.

15 §. Voimassa olevassa 15 §:ssä on säännökset tuomion purkamisesta rikosasiassa tilanteessa, jossa tuomio sisältää sekä tuomion rangaistusvaatimuksesta että yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta. Tämän niin sanotun adheesiosäännöksen mukaan tuomion purkamista koskevassa asiassa pääsääntöisesti noudatetaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta riitajutussa annetun tuomion purkamista koskevia säännöksiä. Poikkeuksena tästä on tilanne, jossa tuomio puretaan rangaistusvaatimusta koskevalta osalta. Tällöin tuomio voidaan pääsäännön estämättä purkaa myös yksityisoikeudelliselta osaltaan. Poikkeuksella on erityistä merkitystä, kun otetaan huomioon se, että riitajuttujen tuomiopurkamiselle on säädetty määräajat, kun taas rikostuomion purkaminen syytetyn eduksi ei ole määräaikaan sidottua.

Kun edellä on ehdotettu säännöksiä, joiden perustella menettämisseuraamusta koskeva tuomio voidaan erikseen purkaa, on aiheellista ottaa tämä mahdollisuus huomioon myös kysymyksessä olevassa adheesiosäännöksessä. Tämän vuoksi ehdotetaan säännöksen loppuosaa muutettavaksi siten, että jos tuomio puretaan rangaistusvaatimusta tai menet-

tämisvaatimusta koskevalta osalta, voidaan tuomio edellä sanotun pääsäännön estämättä samalla kertaa purkaa myös yksityisoikeudellista vaatimusta koskevalta osalta. Tilanne voisi tulla käytännössä kysymykseen esimerkiksi, jos pelkkää menettämisseuraamusta koskevassa oikeudenkäynnissä on tuomittu menettämisseuraamus ja yksityisoikeudellinen seuraamus. Tämän jälkeen voi ilmetä purkamiseen oikeuttava peruste menettämisseuraamuksen osalta. Jos menettämisseuraamus puretaan, voitaisiin samalla tuomio purkaa myös yksityisoikeudellista vaatimusta koskevalta osalta.

1.2. Rikoslaki

15 luku. Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §. Kuten yleisperusteluissa on todettu, rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteen noudattamisen varmistamiseksi rikoslain perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevaan säännökseen ehdotetaan otettavaksi nimenomainen säännös videoneuvottelun ja puhelimesta kuulemisen osalta.

Ehdotuksen mukaan pykälään lisättäisiin uusi 2 momentti, jonka mukaan mitä perätömästä lausumasta tuomioistuimessa koskevassa 1 momentissa säädetään, olisi voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai puhelinta.

Koska törkeää perätöntä lausumaa koskevassa saman luvun 3 §:ssä viitataan saman luvun 1 §:ään sellaisenaan, tulisi myös 3 §:ssä tarkoitettu sääntely voimaan vastavasti myös videoneuvottelun ja puhelinkuulustelun osalta.

2. Voimaantulo

Lakien ehdotetaan tulemaan voimaan noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu. Lyhyehkö aika vahvistamisen sekä voimaantumisen välillä on tarpeen koulutuksen järjestämiseksi.

Muutoksissa olisi kysymys oikeudenkäyntimenettelyä koskevista säännöksistä, joita vakiintuneen käytännön mukaan ryhdytään soveltamaan heti niiden tultua voimaan myös

niissä asioissa, jotka on jo pantu vireille ennen uuden lain voimaantuloa. Tarkoitus on, että myös tässä tapauksessa uutta lakia sovellettaisiin myös niihin asioihin, jotka ovat tulleet vireille ennen lain voimaantuloa. Tämän vuoksi erityinen siirtymäsäännös ei ole tarpeen, vaan laki koskee voimaan tullessaan heti kaikkia tuomioistuimissa vireilläkin olevia asioita.

3. Säättämisyjärjestys

Ehdotettu lainsäädäntö koskee rikos- ja riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä ja siksi se liittyy erityisesti perustuslaissa (731/1999) turvattuun oikeusturvaan (PeL 21 §). Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet on turvattava lailla. Ehdotetulla lainsäädännöllä pyritään myös takaamaan perustuslain 7 §:n 1 momentissa tarkoitettua oikeutta turvallisuuteen.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan turvallisuus perusoikeutena korostaa julkisen vallan positiivisia toimintavelvoitteita yhteiskunnan jäsenten suojaamiseksi rikoksilta ja muilta heihin kohdistuvilta oikeudenvastaisilta teoilta. Samoin se edellyttää toimia myös rikosten uhrien oikeuksien turvaamiseksi ja aseman parantamiseksi (HE 309/1993 vp, s. 47).

Todistajan suoja koskevat säännösehdotukset parantaisivat turvallisuutta. Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä ja asianomistajaa voitaisiin kuulla tuomioistuimessa tietyin edellytyksin asianosaisen läsnä olematta kuultavan henkilön tai tälle läheisen henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvilta uhilta. Samoin tietyn edellytyksin tulisi todistajan suojaamistarkoituksessa mahdolliseksi videokonferenssin käyttö todistelussa.

Toisaalta mainitut todistajan suoja koskevat lakiehdotukset eivät loukkaisi vastapuolen, eli yleensä rikoksesta syytetyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Uudet menetelmät todistajan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavan kuulustelussa olisi rajattu laissa säädettyihin poikkeustapauksiin,

eivätkä ne muuttaisi normaalia, henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulustelun asemaa pääsääntöisenä kuulemistapana. Uudet menettelytavat eivät myöskään merkitsisi poikkeusta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvaan rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeuteen kuulustella todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan. Lakiin ehdotetaan otettavaksi nimenomaiset säännökset siitä, että uusia kuulustelumenetelmiäkin käytettäessä asianosaisille olisi varattava tilaisuus esittää kuulustelulle kysymyksiä. Lisäksi uudet kuulustelutavat olisivat samoin edellytyksin käytössä myös esimerkiksi rikoksesta syytetyn halutessa kutsua puolestaan esiintyviä todistajia kuulusteltavaksi.

Uusiin todistajan kuulemismenettelyihin turvautuminen edellyttäisi aina tuomioistuimen päätöstä. Yleisenä edellytyksenä sekä asianosaisen läsnä olematta kuulemiselle ja videokonferenssin käytölle olisi, että kysymyksessä oleva menettely olisi harkittu soveliaaksi kyseisessä tapauksessa.

Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä. Myös tämän perusoikeuden toteutumisen kannalta esityksellä voidaan arvioida olevan myönteisiä vaikutuksia. Asianosaisella ei nykyisin ole olemas-

sa laissa säädettyä konkreettista keinoa, jolla voisi kääntyä asiaa käsittelevän tuomioistuimen puoleen, halutessaan asiansa käsittelyn olevan tavanomaista nopeampaa, tai katsoessaan, että asiansa käsittely on kestänyt liian kauan. Ehdotuksen mukaan otettaisiin käyttöön uusi oikeusuojakeino asian viipymistä vastaan. Asianosaisen voisi perustellusta syystä pyytää asiansa käsittelyn julistamista kiireelliseksi. Tällä tavoin asianosainen voisi saada asiansa käsittelyyn vauhtia. Pyyntö tutkittaisiin asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa ja päätöksestä olisi muutoksenhakuoikeus. Ehdotus näin ollen parantaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, josta on säädetty perustuslain 21 §:ssä ja myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

Myös muissa ehdotetuissa säännöksissä on otettu huomioon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Edellä sanotuilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perustella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §, 34 §, 51 §:n 1 momentti ja 65 §, 28 luku sekä 31 luvun 10 §:n 1 momentti ja 15 §,

sellaisina kuin ne ovat 17 luvun 21 § laeissa 571/1948 ja 5/1969, 34 § mainitussa laissa 571/1948 ja laissa 947/1984, 51 §:n 1 momentti laissa 8/1994 ja 65 § laissa 1052/1991, 28 luku 27 huhtikuuta 1868 annetussa laissa ja 31 luvun 10 §:n 1 momentti sekä 15 § laissa 109/1960, sekä

lisätään 17 lukuun siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen 11 §:ään sellaisena kuin se on laissa 690/1997 uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi ja 3 momentti 4 momentiksi, uusi 34 a § ja 31 lukuun siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen uusi 8 a ja 9 b § seuraavasti:

17 luku

Todistelusta

11 §

—————
 Jos henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, kertomusta saadaan kuitenkin käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Tällaisen henkilön kuulemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa säädetään 21 §:ssä.
 —————

21 §

Henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja

1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys, ja

2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta hait-

taa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa, mitä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

Kuultavan kuulustelee tuomioistuin, jolle se katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulemista asianosaisten tehtäväksi siten kuin 33 §:ssä säädetään. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

34 §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta,

2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää, tai

3) jos asianosainen häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa hänen puhuessaan.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Todistajaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla yleisön läsnä olematta siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa (945/1984) säädetään.

34 a §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja

1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa,

2) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä,

3) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta, tai

4) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Edellä 1 momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitetussa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

51 §

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvien osin voimassa myös asiantuntijasta.

65 §

Asianosaista kuulusteltaessa totuusvakauksen nojalla on sen lisäksi, mitä 61 §:ssä on säädetty, noudatettava, mitä 23, 24, 26, 32,

34 ja 34 a §:ssä on todistajasta säädetty.

28 luku

Asian kiireelliseksi julistaminen

1 §

Tuomioistuin voi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia julistetaan kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita tuomioistuimissa käsiteltäviä asioita on painava syy ottaen huomioon asian erityinen merkitys asianosaiselle, mahdollisesta viipymisestä aiheutuva erityinen vahinko tai haitta, asian laatu ja muut kiireelliseksi julistamiselle esitetyt perusteet.

2 §

Asianosaisen, joka vaatii asiansa käsittelyä kiireellisenä, on tehtävä siitä kirjallinen hakemus pääasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Hakemuksen tulee sisältää vaatimus kiireelliseksi julistamisesta ja seikat, joihin vaatimus perustuu. Hakemukseen on liitettävä ne mahdolliset todisteet, jotka asianosainen esittää kiireellisyysvaatimuksensa tueksi.

3 §

Ennen kiireelliseksi julistamista koskevan asian ratkaisemista tuomioistuimen on tarvittaessa varattava muille asianosaisille tilaisuus tulla soveltuvalla tavalla kuulluksi. Kuulemisesta voidaan kuitenkin luopua, jos se aiheuttaisi tarpeetonta viivästystä ottaen huomioon asian laadun eikä ole syytä olettaa, että kuulematta jättämisestä aiheutuisi merkittävää haittaa tai vahinkoa.

4 §

Tuomioistuin voi tehdä kiireelliseksi julistamista koskevan ratkaisun kirjallisessa menettelyssä yhden tuomarin kokoonpanossa tai siinä kokoonpanossa, jossa se on toimivaltainen käsittelemään pääasiaa. Ratkaistu kiireelliseksi julistamisesta on tehtävä viivymättä.

5 §

Kiireellisiksi julistetut asiat on käsiteltävä tuomioistuimessa ilman aiheetonta viivytystä ennen muita asioita.

Kiireelliseksi julistaminen on voimassa

kunnes pääasia on ratkaistu asianomaisessa oikeusasteessa.

6 §

Päätökseen, jolla asia on julistettu kiireelliseksi, ei saa hakea muutosta valittamalla. Asian käsittelyn aikana tehtyyn päätökseen, jolla asian kiireelliseksi julistamista koskeva vaatimus on hylätty, saa hakea erikseen muutosta valittamalla.

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

8 a §

Lainvoiman saanut menettämisseuraamusta koskeva tuomio rikosasiassa voidaan vastajan eduksi purkaa

1) jos 8 §:n 1, 2 tai 4 kohdassa mainitut edellytykset ovat olemassa;

2) jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämiskaatumuksen hylkäämiseen tai siihen, että menettämisseuraamus olisi tuomittu olennaisesti lievempänä, taikka on muutoin erittäin painavia syitä katsoen siihen mihin näin vedotaan ja mitä muutoin käy ilmi, saattaa uudelleen tutkittavaksi kysymys menettämisseuraamuksesta; tai

3) jos syyte siitä rikoksesta, jonka perusteella menettämisseuraamus tuomittiin, on sittemmin hylätty näyttämättömänä tai muusta syystä syytteen hylkäämisen vuoksi menettämisseuraamukseenkaan tuomitsemiselle ei olisi ollut edellytyksiä.

9 b §

Lainvoiman saanut menettämisseuraamusta koskeva tuomio rikosasiassa voidaan vastajan vahingoksi purkaa

1) jos 8 §:n 1 tai 2 kohdassa mainittu seikka on ollut olemassa ja sen voidaan otaksua vaikuttaneen siihen, että menettämisseuraamusta ei ole tuomittu tai että se on tuomittu olennaisesti lievempänä kuin se olisi tullut tuomita; tai

2) jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen tai menettämisseuraamus olisi tuomittu olennaisesti ankarampana.

Tuomiota ei pureta 1 momentin 2 kohdassa mainitusta syystä, ellei saateta todennäköiseksi, ettei asianosainen ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai todisteeseen siinä tuomioistuimessa, joka on tuomion antanut, tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin on pätevistä syistä ollut siihen vetoamatta.

10 §

Tuomion purkamista tarkoittava hakemus riita-asiassa sekä syytetyn tai 9 b §:ssä tarkoitettussa tapauksessa vastaajan vahingoksi rikosasiassa on tehtävä vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hakija sai tiedon hakemuksen perusteena olevasta seikasta, tai, mikäli hakemus nojautuu toisen rikolliseen menettelyyn, jona tätä koskeva tuomio sai lainvoiman. Edellä mainittua aikaa ei kuitenkaan ole luettava aikaisemmasta kuin siitä päivästä, jona se tuomio, jonka purkamista haetaan, sai lainvoiman. Milloin hakemus riita-asiassa nojautuu 7 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittuun seikkaan, luetaan aika siitä päivästä, jona tuomio sai lainvoiman.

15 §

Jos rikosjutussa on tehty vahingonkorvaus- tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus, on jutussa annetun tuomion purkamista koskevassa asiassa tältä osalta sovellettava riitajutussa annetun tuomion purkamista koskevia säännöksiä. Jos tuomio puretaan rangaistusvaatimusta tai menettämiskaatumusta koskevalta osalta, voidaan tuomio edellä sanotun estämättä samalla kertaa purkaa myös yksityisoikeudellista vaatimusta koskevalta osalta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

2.

Laki**rikoslain 15 luvun 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 15 luvun 1 §:ään sellaisena kuin se on laissa 563/1998 uusi 2 momentti seuraavasti:

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1§

telyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai puhelin-

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Mitä edellä 1 momentissa säädetään on
voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsit-

Helsingissä 18 päivänä lokakuuta 2002

Tasavallan Presidentti**TARJA HALONEN**Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §, 34 §, 51 §:n 1 momentti ja 65 §, 28 luku sekä 31 luvun 10 §:n 1 momentti ja 15 §,

sellaisina kuin ne ovat 17 luvun 21 § laeissa 571/1948 ja 5/1969, 34 § mainitussa laissa 571/1948 ja laissa 947/1984, 51 §:n 1 momentti laissa 8/1994 ja 65 § laissa 1052/1991, 28 luku 27 huhtikuuta 1868 annetussa laissa ja 31 luvun 10 §:n 1 momentti sekä 15 § laissa 109/1960, sekä

lisätään 17 lukuun siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen 11 §:ään sellaisena kuin se on laissa 690/1997 uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi ja 3 momentti 4 momentiksi, uusi 34 a § ja 31 lukuun siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen uusi 8 a ja 9 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 luku

Todistelusta

11 §

Jos henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, kertomusta saadaan kuitenkin käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syyteylle on varattu mahdollisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Tällaisen henkilön kuulemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa säädetään 21 §:ssä.

21 §

Jos todistajaksi nimetty henkilö ei ole täyttänyt viittätoista vuotta tai jos hän on mielisairas tai tylsämielinen tahi jos hänen sieluntoimintansa muutoin on häiriintynyt, harkitkoon oikeus, ottaen huomioon esiintyneet asianhaarat, voidaanko häntä kuulustel-

Henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja

1) henkilökohtaisella kuulemisella on asi-

la todistajana.

Sama olkoon lakina, jos todistajaksi nimetty on virallisen syytteen alaisena tai tuomittu rangaistukseen rikoksesta, jota tarkoitetaan rikoslain 17 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa, 2 §:ssä, 3 §:n 1 momentissa 3 a §:n 1 momentissa taikka 5 §:n 2 momentissa.

an selvittämiseksi keskeinen merkitys, ja

2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa, mitä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

Kuultavan kuulustelea tuomioistuimissa, jolle se katso olevan erityistä aiheutta uskoa kuulemista asianosaisten tehtäväksi siten kuin 33 §:ssä säädetään. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuimissa katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

34 §

Todistajaa voidaan kuulla yleisön läsnä olematta siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa (945/84) on säädetty.

Jos oikeus harkitsee, että todistaja asianosaisten läsnä ollessa pelosta tai muusta syystä on ilmaisematta, mitä hän asiasta tietää, tahi jos asianomainen häiritsee tai koettaa eksyttää todistajaa hänen puhuessaan, kuulusteltakoon todistajaa asianosaisten saapuvilla olematta. Sitten luettakoon todistajan kertomus asianosaiselle, ja tällä olkoon oikeus tehdä todistajalle kysymyksiä, niinkuin 33 §:n 2 momentissa on sanottu.

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisten läsnä olematta, jos tuomioistuimissa harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta,

2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää, tai

3) jos asianosainen häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa hänen puhuessaan.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Todistajaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla yleisön läsnä olematta siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa (945/1984) säädetään.

34 a §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuva teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään,

jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja

1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa,

2) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä,

3) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta, tai

4) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Edellä 1 momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitettussa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Mitä 26 a, 31 ja 33 §:ssä, 34 §:n 2 momentissa sekä 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

51 §

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

Asianosaista kuulusteltaessa totuusvakuutuksen nojalla on sen lisäksi, mitä 61 §:ssä on säädetty, noudatettava, mitä 23, 24, 26, 32 ja 34 §:ssä on todistajasta säädetty.

65 §

Asianosaista kuulusteltaessa totuusvakuutuksen nojalla on sen lisäksi, mitä 61 §:ssä on säädetty, noudatettava, mitä 23, 24, 26, 32, 34 ja 34 a §:ssä on todistajasta säädetty.

28 luku

Tuomion rikkomisesta

1 §

Joka uudestansa Oikeuteen vetää asian, josta lainvoiman saanut tuomio tahi päätös jo ennen on, taikka moittii sellaista tuomiota Oikeuden edessä tahi ulkona siitä; sakoitetakoon Alioikeuden tuomiosta; Hovioikeuden tuomiosta. Jos se on tuomio; sakoitettakoon.

Asian kiireelliseksi julistaminen

1 §

Tuomioistuin voi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia julistetaan kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita tuomioistuimessa käsiteltäviä asioita on painava syy ottaen huomioon asian erityinen merkitys asianosaiselle, mahdollisesta viipymisestä aiheutuva erityinen vahinko tai haitta, asian laatu ja muut kiireelliseksi julistamiselle esitetyt perusteet.

2 §

Jos Alioikeuden tuomiota moititaan Oikeuden edessä; tuomitkoon siitä se Oikeus, jossa se tapahtuu. Jos moititaan sellaista tuomiota Oikeudesta ulkona; tuomitkoon siitä Alioikeus siinä paikkakunnassa, missä rikottu on. Jos Hovioikeuden tahi tuomiota moititaan, olkoonpa Oikeuden edessä, taikka muutoin; niin se on Hovioikeudessa tuomittava.

2 §

Asianosaisen, joka vaatii asiansa käsitte-lyä kiireellisenä, on tehtävä siitä kirjallinen hakemus pääasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Hakemuksen tulee sisältää vaatimus kiireelliseksi julistamisesta ja seikat, joihin vaatimus perustuu. Hakemukseen on liitettävä ne mahdolliset todisteet, jotka asianosainen esittää kiireellisyysvaatimuksensa tueksi.

3 §

Ennen kiireelliseksi julistamista koskevan asian ratkaisemista tuomioistuimen on tarvittaessa varattava muille asianosaisille tilaisuus tulla soveltuvalla tavalla kuulluksi. Kuulemisesta voidaan kuitenkin luopua, jos se aiheuttaisi tarpeetonta viivästystä ottaen huomioon asian laadun eikä ole syytä olettaa, että kuulematta jättämisestä aiheutuisi merkittävää haittaa tai vahinkoa.

4 §

Tuomioistuin voi tehdä kiireelliseksi julistamista koskevan ratkaisun kirjallisessa menettelyssä yhden tuomarin kokoonpanossa tai siinä kokoonpanossa, jossa se on toimivaltainen käsittelemään pääasiaa. Ratkaistu kiireelliseksi julistamisesta on tehtävä viipymättä.

5 §

Kiireellisiksi julistetut asiat on käsiteltävä tuomioistuimessa ilman aiheetonta viivytystä ennen muita asioita.

Kiireelliseksi julistaminen on voimassa kunnes pääasia on ratkaistu asianomaisessa oikeusasteessa.

6 §

Päätökseen, jolla asia on julistettu kiireelliseksi, ei saa hakea muutosta valittamalla. Asian käsittelyn aikana tehtyyn päätökseen, jolla asian kiireelliseksi julistamista koskeva vaatimus on hylätty, saa hakea erikseen muutosta valittamalla.

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

8 a §

Lainvoiman saanut menettämisseuraamusta koskeva tuomio rikosasiassa voidaan vastaajan eduksi purkaa

1) jos 8 §:n 1, 2 tai 4 kohdassa mainitut edellytykset ovat olemassa;

2) jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämisseuraamuksen hylkäämiseen tai siihen, että menettämisseuraamus olisi tuomittu olennaisesti lievempänä, taikka on muutoin erittäin painavia syitä katsoen siihen mihin näin vedotaan ja mitä muutoin käy ilmi, saattaa uudelleen tutkittavaksi kysymys menettämisseuraamuksesta; tai

3) jos syyte siitä rikoksesta, jonka perusteella menettämisseuraamus tuomittiin, on sittemmin hylätty näyttämättömänä tai muusta syystä syytteen hylkäämisen vuoksi menettämisseuraamukseenkaan tuomitsemiselle ei olisi ollut edellytyksiä.

9 b §

Lainvoiman saanut menettämisseuraamusta koskeva tuomio rikosasiassa voidaan vastaajan vahingoksi purkaa

1) jos 8 §:n 1 tai 2 kohdassa mainittu seikka on ollut olemassa ja sen voidaan otaksua vaikuttaneen siihen, että menettämisseuraamusta ei ole tuomittu tai että se on tuomittu olennaisesti lievempänä kuin se olisi tullut tuomita; tai

2) jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen tai menettämisseuraamus olisi tuomittu olennaisesti ankarampana.

Tuomiota ei pureta 1 momentin 2 kohdassa mainitusta syystä, ellei saateta todennäköiseksi, ettei asianosainen ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai todisteeseen siinä tuomioistuimessa, joka on tuomion antanut, tai hakemalla muutosta tuomiioon taikka että hän muutoin on pätevistä syistä ollut siihen vetoamatta.

10 §

Tuomion purkamista tarkoittava hakemus riita-asiassa sekä syytetyn vahingoksi rikosasiassa on tehtävä vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hakija sai tiedon hakemuksen perusteena olevasta seikasta, tai, mikäli hakemus nojautuu toisen rikolliseen menettelyyn, jona tätä koskeva tuomio sai lainvoiman. Edellä mainittua aikaa ei kuitenkaan ole luettava aikaisemmasta kuin siitä päivästä, jona se tuomio, jonka purkamista haetaan, sai lainvoiman. Milloin hakemus riita-asiassa nojautuu 7 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittuun seikkaan, luetaan aika siitä päivästä, jona tuomio sai lainvoiman.

Tuomion purkamista tarkoittava hakemus riita-asiassa sekä syytetyn *tai 9 b §:ssä tarkoitettussa tapauksessa vastaajan* vahingoksi rikosasiassa on tehtävä vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hakija sai tiedon hakemuksen perusteena olevasta seikasta, tai, mikäli hakemus nojautuu toisen rikolliseen menettelyyn, jona tätä koskeva tuomio sai lainvoiman. Edellä mainittua aikaa ei kuitenkaan ole luettava aikaisemmasta kuin siitä päivästä, jona se tuomio, jonka purkamista haetaan, sai lainvoiman. Milloin hakemus riita-asiassa nojautuu 7 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittuun seikkaan, luetaan aika siitä päivästä, jona tuomio sai lainvoiman.

15 §

Jos rikosjutussa on tehty vahingonkorvaus- tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus, on jutussa annetun tuomion purkamista koskevassa asiassa tältä osalta sovellettava riitajutussa annetun tuomion purkamista koskevia säännöksiä. Jos tuomio puretaan rangausvaatimusta koskevalta osalta, voidaan tuomio edellä sanotun estämättä samalla kertaa purkaa myös muulta osalta.

Jos rikosjutussa on tehty vahingonkorvaus- tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus, on jutussa annetun tuomion purkamista koskevassa asiassa tältä osalta sovellettava riitajutussa annetun tuomion purkamista koskevia säännöksiä. Jos tuomio puretaan rangausvaatimusta *tai menettämiskaatimusta* koskevalta osalta, voidaan tuomio edellä sanotun estämättä samalla kertaa purkaa myös *yksityisoikeudellista vaatimusta koskevalta osalta*.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

2.

Laki**rikoslain 15 luvun 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 15 luvun 1 §:ään sellaisena kuin se on laissa 563/1998 uusi 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §

Mitä edellä 1 momentissa säädetään on voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai puhelinta.

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .*
